

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

MUĞLA İLİ SINIRLARI İÇİNDEKİ OSMANLI DÖNEMİ KİLİSELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN: NİLGÜN ŞAHİN

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. ABUZER KIZIL

TEMMUZ 2013

MUĞLA

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

MUĞLA İLİ SINIRLARI İÇİNDEKİ OSMANLI DÖNEMİ KİLİSELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN: NİLGÜN ŞAHİN

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. ABUZER KIZIL

TEMMUZ 2013

MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

MUĞLA İLİ SINIRLARI İÇİNDEKİ OSMANLI DÖNEMİ KİLİSELERİ

HAZIRLAYAN
Nilgün ŞAHİN

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
“Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih
10.07.2013

Tezin Sözlü Savunma Tarihi:
17.06.2013

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Abuzer KIZIL

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Adnan DİLER

Jüri Üyesi: Prof. Dr. M. Sacit PEKAK

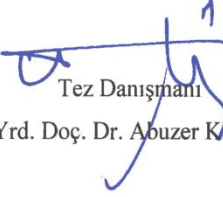
Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK

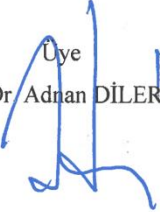
TEMMUZ 2013
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 14.06.2013 tarih ve 593/...5 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Arkeoloji.....Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Nilcan Sahin.....'in Muğla İli Sırtlar.....kenti örenli Döreni Kılıbezi 17.06/2013 tarihinde saat 16:30 da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 9.0... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorular sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul edildiğine oy birliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Abuzer KIZIL

Üye
Prof. Dr. Adnan DİLER

Üye
Prof. Dr. M. Sacit PEKAK

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Mugla İli Sınırkı İaııdaki Onenli Ökreni
.....Kiliseleeri.....” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek
bir başvurılmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara
atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10.07.2013

Nilgün ŞAHİN

İMZASI

Nilgün Ş.

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN **MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.**

Soyadı : ŞAHİN

Adı : Nilgün

Kayıt No: 10006911

TEZİN ADI

Türkçe : Muğla İli Sınırları İçindeki Osmanlı Dönemi Kiliseleri

Y. Dil : Churches within the Borders of the Ottoman Period in Mugla Province

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

(X)

O

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte : Edebiyat Fakültesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar:

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayımlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : KIZIL, Abuzer

Ünvanı : Yrd. Doç. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : TÜRKÇE

TEZİN SAYFA SAYISI: 350

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Muğla İli Sınırları
2. Osmanlı Dönemi gayrimüslimlerin sosyal hayatı
3. Muğla İlinde yer alan Osmanlı Kiliseleri

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

1. Gayrimüslim
2. Müslüman
3. Mübadele
4. Kilise
5. Mimari

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. non-Muslim
2. Muslim
3. Exchange
4. Church
5. Architecture

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum (x)

2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir O

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir O

Yazarın İmzası : *Nilgün Z.*

Tarih : 10.../07/2013

ÖZET

Çalışmanın sınırlarını teşkil eden bölge, Güneybatı Anadolu'nun özellikle sahil kesimini kapsamaktadır. Bölge antik dönemde Karia sınırları içinde yer almaktadır. Bu nedenle çalışmanın sınırları oluşturulurken en erken kaynaklardan yola çıkarak bölgenin tarihi coğrafyasına değinilmiştir.

Çalışmanın zaman sınırlandırmasında ise araştırmacılar tarafından kabul edilen zaman eşiği temel alınmıştır. 1453 yılında İstanbul'un fethi ile başlayan süreçte yaşanan sosyal değişikliklere yer verilmiştir. Toplumsal hayatta yaşanan, özellikle kilise inşası ile ilgili kanunlar incelenmiştir. Daha sonra çalışmanın alanı daraltılmış ve Muğla'dan başlayarak, ilçelerdeki gayrimüslimlerin demografik yapısı sayısal değerlerle ortaya konmuştur.

Nüfus yapısı incelendikten sonra bölgedeki kiliselerde arazi çalışması yürütülmüştür. Araştırmaya konu olan yirmi sekiz kilisenin; konumları, plan özellikleri, detaylı tanımları öncelikle kendi içlerinde değerlendirilmiştir. Katalog kapsamında incelenen yapılardaki temel sorun kiliselerin tarihlendirme problemi. Bu problemde yazıtı bulunan birkaç kilise sayesinde çözülmüştür.

Sonuç olarak incelenen kiliselerin benzer planlı örneklerle karşılaştırılması yapılmıştır. Böylece sadece bu bölgede yoğunlaşan karakteristik kilise mimarisi ortaya çıkarılmıştır.

SUMMARY

Which form the boundaries of the study area, particularly in Southwestern Anatolia covers the coastal areas. Is located within the boundaries of the region of Caria in ancient times. Therefore, when creating the boundaries of the study area based on the historical geography of the earliest sources mentioned.

The time of the study, the researchers adopted by the limiter threshold is based on the time. Process that began with the conquest of Constantinople in 1453, the social changes. In social life, in particular the law on the construction of the church was investigated. Then, starting from the work area collapsed and Muğla, the demographic structure of the numerical values set forth in the districts of non-Muslims.

After examining the structure of the population in the region was carried out field work in churches. The church conducted a survey of twenty-eight, location, background characteristics, a detailed description of themselves primarily evaluated. The main problem of the examined structures Catalog churches dating problem. This problem is solved according to several churches in the inscription.

As a result, a plan similar examples of the churches studied were compared. This will not only focus in this area revealed the characteristic architecture of the church.

ÖNSÖZ

Öncelikle tez çalışmasında bana yol gösteren değerli hocam tez danışmanım Yrd. Doç Dr. Abuzer Kızıl'a desteklerinden dolayı ifade edilemeyecek büyüklükteki saygıyla teşekkürlerimi sunuyorum. Erken yaşta, maddi hayatta ayrılmak zorunda kaldığım babamın, eksikliğini bana bir an olsun hissettirmeyen, öğrenci dostu bölüm başkanımız sevgili hocam Prof. Dr. Adnan Diler' e gönül dolusu teşekkürler. Bana engin deneyimlerinden faydalanma imkânını sağlayan, bilgi birikimini ve elindeki kaynakları cömertçe öğrencilerine aktaran, dünya görüşüyle kişisel gelişimime katkıda bulunan, değerli hocam Prof. Dr. M. Sacit Pekak' a müteşekkirim. Yüksek lisans eğitimim sırasında özellikle ders aşamasında üzerimde çok emeği olan sayın hocam Prof. Dr. Ayşe Aydın'a gönülden teşekkür ediyorum.

Tez kapsamında yürütülen arazi çalışmaları ve buluntu yerlerinin ziyaret edilmesi bağlamında 2012 Mart ayında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi tarafından Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında sağlanan destekle, araştırmalarımız başlamıştır. Bu bölümde Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Kurulu çalışanları Emine Güler'e, Zülküf Cebeli'ye ve Serap Havare'ye, karşılaştığım sorunlarda buldukları sihirli çözümler nedeni ile sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Tezin literatür ve arşiv araştırması bölümünde Muğla Kültür Varlıkları Koruma Kurulu Müdürü Fikret Gürbüzer'e, bitmek tükenmeyen isteklerime cevap veren arşiv memuru Erdoğan Kır'a, Aydın Vakıflar Genel Müdürlüğü Sanat Tarihi Uzmanı Hüseyin Yıldırım'a, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi kütüphane çalışanlarına, Fethiye Müzesi Müdürü İbrahim Malkoç'a ve arkeolog H. Emirhan Süer'e, Didim Belediyesi Sanat Tarihi Uzmanı Başak Kamacı'ya, Yüksek Mimar Ertuğrul Aladağ'a desteklerinden dolayı şükranlarımı sunuyorum.

Yapılan arazi çalışmasında misafirperverliklerini bizden esirgemeyen Bitez Belediyesi çalışanlarına, Bitez Gara Kilisesi'ni yuvası gibi koruyup kollayan Ömer Fırat Özbaşar'a, Bodrum Akyarlar Köy Muhtarı Ali Billor'a, Datça Belediyesi çalışanlarına, Mursallı Belediyesi yazı işleri müdürü Şendoğan Kaya'ya, Söke'nin her taşını ezbere bilen doğa ve insan dostu Cevdet Üzüm'e, Muğla Belediyesi'ne minnettarım.

Sevgili dostlarım Nil Dirlik'e, Tuba Ekmekçi'ye, Tümay Doğru'ya, Aysun Adıgüzel'e, Nuray Demir'e, henüz yeni tanışmış olsak da hayatımın önemli bir boşluğunu dolduran Deniz Saban'a her daim yanımda oldukları için sonsuz teşekkürler. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi öğretim üyesi Doç Dr. Önder Yıldırım'a bana verdiği destekten dolayı ayrıca teşekkürü bir borç biliyorum. Tezin basımında emeği geçen Gönül Keloğlu ve Kemal Yıldırım'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Hayatımın her aşamasında desteklerini benden biran bile esirgemeyen tüm zorlukları aşmamda yardımcı olan özellikle annem Raz Türk'e ve kardeşim Ali Şahin Türk'e, aramızdan erken ayrılan babam Bekir Türk'e, ikinci annem ve babam Emine Şahin ve Hüseyin Şahin'e sonsuz teşekkürler.

Son olarak sonsuz sabrı ile tezin her aşamasında yanımda bulunan, karşıma çıkan pek çok zorluğu benimle birlikte göğüsleyen, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, fahri Sanat Tarihçi ve Arkeolog eşim Gürol Şahin'e minnettarım...

Prenseslerim Begüm ve Berrak'a

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
METİNDE KULLANILAN KISALTMALAR	II
HARİTA LİSTESİ	III
TABLO LİSTESİ	IV
ÇİZİM LİSTESİ	V
RESİMLER LİSTESİ	VII
GİRİŞ	1
I-MUĞLA İLİ TARİHİ COĞRAFYASI	7
II- OSMANLI SINIRLARI İÇİNDEKİ GAYRİMÜSLİMLERİN SOSYAL HAYATI	14
III- ANADOLU'DAKİ GAYRİMÜSLİMLERİN DEMOGRAFİK YAPISI	24
IV- MUĞLA MERKEZ ve İLÇELERİ'NDEKİ GAYRİMÜSLİM NÜFUS DAĞILIMI	30
IV- 1- Muğla Merkez'deki gayrimüslim nüfus	35
IV-2- Milas İlçesi'ndeki gayrimüslim nüfus	37
IV-3- Bodrum İlçesi'ndeki gayrimüslim nüfus	38
IV-4- Fethiye İlçesi'ndeki gayrimüslim nüfus	40
IV-5- Datça İlçesi'ndeki gayrimüslim nüfus	41
V- KATALOG	43
V-1- Muğla Merkez	43
V-2- Yatağan	54
V-3- Bodrum	76
V- 4- Fethiye	122
V- 5- Datça	278
VI- DEĞERLENDİRME	293
VII- SONUÇ	307
KAYNAKÇA	312
SÖZLÜK	324

METİNDE KULLANILAN KISALTMALAR

bkz. : Bakınız

M.Ö. : İsa'dan Önce

İ.S. : İsa'dan Sonra

m. : metre

vd. : ve diğerleri

Res. : Resim

M. K. T.V.K.K: Muğla Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu

HARİTA LİSTESİ

Harita 1. Karia Bölgesi Coğrafi Sınırları haritası (Bean, 2000).

Harita 2. Muğla İl Haritası (Muğla Belediyesi Yıllığı, 2012).

Harita 3. Muğla İl Haritası, Yatağan İlçesi (Muğla Belediyesi Yıllığı, 2012).

Harita 4. Muğla İl Haritası, Bodrum İlçesi (Muğla Belediyesi Yıllığı, 2012).

Harita 5. Muğla İl Haritası, Fethiye İlçesi (Muğla Belediyesi Yıllığı, 2012).

Harita 6. Muğla İl Haritası, Datça İlçesi (Muğla Belediyesi Yıllığı, 2012)

TABLO LİSTESİ

- Tablo 1.** 1477 yılındaki nüfus sayımına göre İstanbul'daki nüfusun etnik yapısı.
- Tablo 2.** Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslimlerin din bakımından sınıflandırılması
- Tablo 3.** Osmanlı Devleti'nin 1831 yılı nüfus yapısı.
- Tablo 4.** Osmanlı Devleti'nin 1844 yılı nüfus yapısı.
- Tablo 5.** Osmanlı Devleti'nin 1884- 1897 yılı nüfus yapısı.
- Tablo 6.** Osmanlı Devleti'nin 1905- 1906 yılı etnik ve dinsel nüfus yapısı.
- Tablo 7.** Menteşe Yöresi'ndeki gayrimüslim nüfus (1831)
- Tablo 8.** Menteşe Yöresi'ndeki gayrimüslim nüfus (1860).
- Tablo 9.** Menteşe Yöresi'ndeki gayrimüslim nüfus (1891).
- Tablo 10.** Muğla Yöresi 1914 yılı etnik nüfus yapısı.
- Tablo 11.** Muğla 1921 yılı etnik nüfus dağılımı.
- Tablo 12.** Muğla Merkez 1910/11- 1921 yılları arasındaki gayrimüslim nüfus.
- Tablo 13.** Milas İlçesi 1910-1911 yılları arasındaki gayrimüslim nüfus.
- Tablo 14.** Bodrum İlçesi 1910- 1921 yılları arasındaki gayrimüslim nüfus.
- Tablo 15.** Datça İlçesi 1910-1921 yılları arasındaki gayrimüslim nüfus.
- Tablo 16.** Bodrum İlçesi Kiliselerin tarihlendirilmesi ve örtü sistemi.
- Tablo 17.** Fethiye İlçesi Kiliselerin tarihlendirilmesi ve örtü sistemi I.
- Tablo 18.** Fethiye İlçesi Kiliselerin tarihlendirilmesi ve örtü sistemi II

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 1. Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi izometrik çizim (Aladağ, 1993).

Çizim 2. Yatağan Aziz Antonios Kilisesi planı (N.Şahin, 2012)

Çizim 3. Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise planı ((N.Şahin, 2012)

Çizim 4. Bodrum Bitez Gara Kilisesi planı (A.İgdirligil, 2007)

Çizim 5. Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I planı (N.Şahin, 2012)

Çizim 6. Bodrum Akyarlar Köyü Kilise II planı (N.Şahin, 2012)

Çizim 7. Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi planı (Ş. Türk Derin, 2009)

Çizim 8. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise planı (N.Şahin, 2012)

Çizim 9. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise planı (N.Şahin, 2012)

Çizim 10. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise planı (N.Şahin, 2012)

Çizim 11. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I planı (N.Şahin, 2012)

Çizim 12. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II planı (N.Şahin, 2012)

Çizim 13. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise III planı (N.Şahin, 2013)

Çizim 14. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV planı (N.Şahin, 2013)

Çizim 15. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V planı (N.Şahin, 2013)

Çizim 16. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI planı (N.Şahin, 2013)

Çizim 17. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VII planı (N.Şahin, 2013)

Çizim 18. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VIII planı (N.Şahin, 2013)

Çizim 19. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IX planı (N.Şahin, 2013)

Çizim 20. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise X planı (N.Şahin, 2013)

Çizim 21. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI planı (N.Şahin, 2013)

Çizim 22. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XII planı (N.Şahin, 2013)

Çizim 23. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIII planı (N.Şahin, 2013)

Çizim 24. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIV planı (N.Şahin, 2013)

Çizim 25. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV planı (N.Şahin, 2013)

Çizim 26. Datça Hızırşah Kilisesi planı(N. Tuna, 2009)

Çizim 27. Datça Kargı Koyu Küçük Kilise planı (N.Şahin, 2013)

RESİMLER LİSTESİ

- Resim 1.** Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi mevcut durumu.
- Resim 2.** Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi sütun detayı.
- Resim 3.** Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi naos girişi.
- Resim 4.** Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi naos güneyindeki pencere.
- Resim 5.** Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi niş detayı.
- Resim 6.** Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi apsis içeriden görünüşü.
- Resim 7.** Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi apsis dışarıdan görünüşü.
- Resim 8.** Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi güney cephe.
- Resim 9.** Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi doğu cephe.
- Resim 10.** Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi avludaki yazıt.
- Resim 11.** Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi avludaki yazıt detayı.
- Resim 12.** Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi çan.
- Resim 13.** Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi çan üzerinde Meryem ve İsa.
- Resim 14.** Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi çan üzerindeki tarih.
- Resim 15.** Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi çan üzerindeki Çarmıhta İsa.
- Resim 16.** Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi çan üzerindeki Aziz Georgios.
- Resim 17.** Yatağan Aziz Antonios Kilisesi genel görünüşü.
- Resim 18.** Yatağan Aziz Antonios Kilisesi naos genel.
- Resim 19.** Yatağan Aziz Antonios Kilisesi güney duvarındaki sütun detayı.
- Resim 20.** Yatağan Aziz Antonios Kilisesi naos batı girişi.
- Resim 21.** Yatağan Aziz Antonios Kilisesi naostaki pencere detayı.
- Resim 22.** Yatağan Aziz Antonios Kilisesi naosun güneyindeki niş
- Resim 23.** Yatağan Aziz Antonios Kilisesi bema

- Resim 24.** Yatağan Aziz Antonios Kilisesi apsisin kuzeyindeki niş
- Resim 25.** Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi narteks batı girişi
- Resim 26.** Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi galeri katı merdiveni
- Resim 27.** Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi narteks güney girişi detay
- Resim 28.** Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi narteksten naosa giriş
- Resim 29.** Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi batı cephe
- Resim 30.** Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi kuzey cephe.
- Resim 31.** Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi güney cephe
- Resim 32.** Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi güney cephe
- Resim 33.** Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi payelerdeki süsleme detayı
- Resim 34.** Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi penceredeki çerçeve detayı
- Resim 35.** Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi bemaadaki resim çerçeveleri
- Resim 36.** Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise genel görünüşü
- Resim 37.** Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise naos
- Resim 38.** Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise naos duvarlarındaki payeler ve kemer detayı
- Resim 39.** Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise kubbesi
- Resim 40.** Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise kaburgalı çapraz tonoz detayı
- Resim 41.** Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise silmenin altındaki pencere detayı
- Resim 42.** Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise silmenin üstündeki pencere detayı
- Resim 43.** Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise bema.
- Resim 44.** Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise bemaadaki niş detayı
- Resim 45.** Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise kuzey cephe
- Resim 46.** Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise batı cephe
- Resim 47.** Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise doğu cephe

- Resim 48.** Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise çerçeve izleri
- Resim 49.** Bodrum Bitez Gara Kilisesi genel görünüş
- Resim 50.** Bodrum Bitez Gara Kilisesi naos
- Resim 51.** Bodrum Bitez Gara Kilisesi naosun batı penceresi (A.İgdirligil, 2007)
- Resim 52.** Bodrum Bitez Gara Kilisesi naosun kuzey duvarı
- Resim 53.** Bodrum Bitez Gara Kilisesi naosun güney duvarı
- Resim 54.** Bodrum Bitez Gara Kilisesi batı cephe
- Resim 55.** Bodrum Bitez Gara Kilisesi kuzey cephe
- Resim 56.** Bodrum Bitez Gara Kilisesi güney cephe
- Resim 57.** Bodrum Bitez Gara Kilisesi doğu cephe
- Resim 58.** Bodrum Bitez Gara Kilisesi girişteki mozaik (A.İgdirligil, 2007)
- Resim 59.** Bodrum Bitez Gara Kilisesi naostaki mozaik
- Resim 60.** Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I genel görünüşü
- Resim 61.** Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I naos
- Resim 62.** Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I giriş
- Resim 63.** Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I pencere detayı
- Resim 64.** Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I bema
- Resim 65.** Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I batı cephe
- Resim 66.** Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I kuzey cephe
- Resim 67.** Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I güney cephe
- Resim 68.** Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I doğu cephe
- Resim 69.** Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I bema alanındaki çerçeve detayı
- Resim 70.** Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I pencere detayı
- Resim 71.** Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I naos girişi detay
- Resim 72.** Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I inşa malzemesi
- Resim 73.** Bodrum Akyarlar Köyü Kilise II genel görünüşü

- Resim 74.** Bodrum Akyarlar Köyü Kilise II naos
- Resim 75.** Bodrum Akyarlar Köyü Kilise II naosun kuzey girişi
- Resim 76.** Bodrum Akyarlar Köyü Kilise II bema
- Resim 77.** Bodrum Akyarlar Köyü Kilise II kuzey cephe
- Resim 78.** Bodrum Akyarlar Köyü Kilise II doğu cephe
- Resim 80.** Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi genel görünüşü
- Resim 81.** Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi naos
- Resim 82.** Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi naos duvarlarındaki paye detayı
- Resim 83.** Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi naos batı girişi
- Resim 84.** Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi naos güney girişi
- Resim 85.** Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi naos pencere detayı
- Resim 86.** Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi bema
- Resim 87.** Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi apsisin kuzeyindeki nişler
- Resim 88.** Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi apsisin güneyindeki niş
- Resim 89.** Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi batı cephe
- Resim 90.** Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi kuzey cephe
- Resim 91.** Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi güney cephe
- Resim 92.** Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi doğu cephe
- Resim 93.** Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi güney kapı süslemesi
- Resim 94.** Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi güney kapı üzerindeki kitabe
- Resim 95.** Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise genel görünüşü
- Resim 96.** Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise naos
- Resim 97.** Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise duvar payesi detay
- Resim 98.** Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise kaburgalı tonoz detayı
- Resim 99.** Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise güney girişi
- Resim 100.** Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise pencere detayı

Resim 101. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise silme üzerindeki pencere detayı

Resim 102. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise bema

Resim 103. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise kuzey cephe

Resim 104. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise güney cephe

Resim 105. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise doğu cephe

Resim 106. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise güney kapı detayı

Resim 107. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise güney pencere detayı

Resim 108. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise resim çerçeveleri detayı

Resim 109. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise kaburgalı tonozlardaki süsleme

Resim 110. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise genel görünüşü

Resim 111. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise avlu

Resim 112. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise avlu mozaikleri

Resim 113. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise naos

Resim 114. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise naos batı girişi ve pencereler

Resim 115. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise naos güney girişi

Resim116. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise silme kuşağının alt pencereleri

Resim117. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise pencere detayı

Resim 118. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise bema

Resim 119. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise narteks

Resim 120. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise narteksteki hatlı izleri

Resim 121. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise güney cephe

Resim 122. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise batı cephe

Resim 123. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise kuzey cephe

Resim 124. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise kuzey cephe pencere detayı

Resim 125. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilisedoğu cephe

Resim 126. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise doğu cephe pencere detayı

Resim 127. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise narteks mozaikleri

Resim 128.Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise narteksteki boya izleri

Resim 129. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise naos zemin mozaikleri

Resim 130. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise kaburgalı tonoz detayı

Resim 131. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise madalyon detayı

Resim 132. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise apsis süslemesi

Resim 133. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise genel görünüşü

Resim 134. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise çan kulesi

Resim 135. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise kemiklik

Resim 136. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise naos

Resim 137. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise kuzeybatı girişi

Resim 138. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise kuzeybatı eşiği

Resim 139. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise batı girişi

Resim 140. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise batı giriş eşiği

Resim 141. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise pencere detayı

Resim 142. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise bemandaki beşik tonoz

Resim 143. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise apsis

Resim 144. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise niş detayı

Resim 145. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise narteks

Resim 146. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise narteks örtüsü

Resim 147. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise narteks güney girişi

Resim 148. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise güneydeki merdiven

Resim 149. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise güney cephe

- Resim 150.** Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise kuzey cephe
- Resim 151.** Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise doğu cephe
- Resim 152.** Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise narteksteki madalyon detayı
- Resim 153.** Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise narteks zemini
- Resim 154.** Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise naos zemini
- Resim 155.** Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise naos tonoz süslemesi detay
- Resim 156.** Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise kubbe süslemesi
- Resim 157.** Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise naostaki pencere detayı
- Resim 158.** Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise ikonastasis
- Resim 159.** Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise kuzeybatı girişi detay
- Resim 160.** Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise kuzey cephesi süsleme detayı
- Resim 161.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I genel görünüşü
- Resim 162.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I naos
- Resim 163.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I güney pencere
- Resim 164.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I bema
- Resim 165.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I batı cephe
- Resim 166.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I kuzey cephe
- Resim 167.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I güney cephe
- Resim 168.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I doğu cephe
- Resim 169.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I girişteki süsleme
- Resim 170.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I sıva detayı
- Resim 171.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II genel görünüşü
- Resim 172.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II naos
- Resim 173.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II naos girişi

- Resim 174.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II pencere detayı
- Resim 175.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II bema
- Resim 176.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II kuzey cephe
- Resim 177.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II güney cephe
- Resim 178.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II doğu cephe
- Resim 179.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II naostaki resim panoları
- Resim 180.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise III genel görünüş
- Resim 181.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise III naos
- Resim 182.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise III naos girişi
- Resim 183.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise III bema
- Resim 184.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise III batı cephe
- Resim 185.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise III güney cephe
- Resim 186.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise III doğu cephe
- Resim 187.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV genel görünüş
- Resim 188.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV avlu güneybatı girişi
- Resim 189.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV avlu güneydoğu girişi
- Resim 190.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV naos
- Resim 191.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV naos girişi
- Resim 192.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV naos kuzeyindeki pencere
- Resim 193.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV naos güneyindeki pencere
- Resim 194.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV bema
- Resim 195.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV altar izi
- Resim 196.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV narteks
- Resim 197.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV narteks girişi

Resim 198. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV narteksteki merdiven

Resim 199. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV batı cephe

Resim 200. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV güney cephe

Resim 201. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV narteks doğu cephe

Resim 202. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV avludaki levha detayı

Resim 203. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV güney pencerenin doğusundaki levha

Resim 204. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV güney pencerenin batısındaki levhalar

Resim 205. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV naos zemin mozaikleri

Resim 206. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV naostaki resim çerçeveleri

Resim 207. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V genel görünüş

Resim 208. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V naos

Resim 209. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V naos girişi

Resim 210. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V naosta kullanılan kemer detayı

Resim 211. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V naosun kuzeyindeki pencere

Resim 212. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V batı cephe

Resim 213. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V güney cephe

Resim 214. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V kuzey cephe

Resim 215. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V doğu cephe

Resim 216. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V batı cephesindeki levha

Resim 217. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V kuzey cephesindeki levha

Resim 218. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V naos zemin mozaikleri

Resim 219. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V naostaki kemer üzerindeki boya izleri

Resim 220. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI genel görünüş

Resim 221. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI naos

Resim 222. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI naos girişi

- Resim 223.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI naostaki paye detayı
- Resim 224.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI naosun güneyindeki niş
- Resim 225.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI altar izi
- Resim 226.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI batı cephe
- Resim 227.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI güney cephe
- Resim 228.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI doğu cephe
- Resim 229.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI apsisteki boya izleri
- Resim 230.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI güney duvarındaki figür detayı
- Resim 231.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI batı duvarındaki figür detayı
- Resim 232.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VII genel görünüşü
- Resim 233.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VII naos
- Resim 234.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VII naosun kuzeyindeki pencere
- Resim 235.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VII bema
- Resim 236.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VII kuzey cephe
- Resim 237.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VII güney cephe
- Resim 238.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VII doğu cephe
- Resim 239.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VII naos zemin mozaikleri
- Resim 240.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VIII genel görünüş
- Resim 241.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VIII naos
- Resim 242.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VIII naosun kuzeyindeki pencere
- Resim 243.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VIII kuzey cephe
- Resim 244.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VIII doğu cephe
- Resim 245.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IX genel görünüş
- Resim 246.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IX naos

- Resim 247.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IX güney cephe
- Resim 248.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IX kuzey cephe
- Resim 249.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IX doğu cephe
- Resim 250.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise X genel görünüş
- Resim 251.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise X naos
- Resim 252.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise X naos güney duvarı
- Resim 253.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise X bema
- Resim 254.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise X güney cephe
- Resim 255.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise X kuzey cephe
- Resim 256.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise X doğu cephe
- Resim 257.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise X batı cephe silme detayı
- Resim 258.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise X boya izleri
- Resim 259.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI genel görünüş
- Resim 260.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI naos
- Resim 261.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI naos girişi
- Resim 262.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI bema
- Resim 263.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI bemadaki niş
- Resim 264.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI kuzey cephe
- Resim 265.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI güney cephe
- Resim 266.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI doğu cephe
- Resim 267.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI apsisteki süsleme detayı
- Resim 268.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI naos girişindeki boya izleri
- Resim 269.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XII genel görünüşü
- Resim 270.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XII naos
- Resim 271.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XII bema
- Resim 272.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XII kuzey cephe

- Resim 273.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XII güney cephe
- Resim 274.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XII doğu cephe
- Resim 275.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XII boya izleri
- Resim 276.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIII genel görünüşü
- Resim 277.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIII naos
- Resim 278.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIII naosun güneyindeki pencere
- Resim 279.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIII bema alanındaki niş
- Resim 280.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIII kuzey cephe
- Resim 281.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIII güney cephe
- Resim 282.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIII doğu cephe
- Resim 283.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIII batı cephesindeki haç motifi
- Resim 284.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIII naos girişindeki madalyon
- Resim 285.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIV genel görünüşü
- Resim 286.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIV naos
- Resim 287.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIV naosun kuzeyindeki pencere
- Resim 288.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIV bemaadaki nişler
- Resim 289.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIV kuzey cephe
- Resim 290.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIV güney cephe
- Resim 291.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIV doğu cephe
- Resim 292.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV genel görünüş
- Resim 293.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV naos
- Resim 294.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV kuzey duvarındaki pencere
- Resim 295.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV güney duvarındaki pencere
- Resim 296.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV bema
- Resim 297.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV bemaadaki niş.
- Resim 298.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV batı cephe

- Resim 299.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV kuzey cephe
- Resim 300.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV güney cephe
- Resim 301.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV doğu cephe
- Resim 302.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV girişin kuzeyindeki süsleme
- Resim 303.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV girişin güneyindeki süsleme
- Resim 304.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV güney cephe süsleme detayı
- Resim 305.** Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV güney cephe süsleme detayı
- Resim 306.** Fethiye Afkule Manastırı Yukarı Kilise genel görünüşü
- Resim 307.** Fethiye Afkule Manastırı Yukarı Kilise merdiven detayı
- Resim 308.** Fethiye Afkule Manastırı Yukarı Kilise naos girişi
- Resim 309.** Fethiye Afkule Manastırı Yukarı Kilise apsis
- Resim 310.** Fethiye Afkule Manastırı Yukarı Kilise kaburgalı çapraz tonoz detayı
- Resim 311.** Fethiye Afkule Manastırı Yukarı Kilise boya izleri
- Resim 312.** Datça Hızırşah Kilisesi genel görünüşü
- Resim 313.** Datça Hızırşah Kilisesi naos
- Resim 314.** Datça Hızırşah Kilisesi naos girişi
- Resim 315.** Datça Hızırşah Kilisesi naos pencere ve silme detayı
- Resim 316.** Datça Hızırşah Kilisesi bema
- Resim 317.** Datça Hızırşah Kilisesi bemadaki niş detayı
- Resim 318.** Datça Hızırşah Kilisesi apsisin kuzeyindeki niş
- Resim 319.** Datça Hızırşah Kilisesi batı cephe
- Resim 320.** Datça Hızırşah Kilisesi kuzey cephe
- Resim 321.** Datça Hızırşah Kilisesi güney cephe
- Resim 322.** Datça Hızırşah Kilisesi doğu cephe
- Resim 323.** Datça Hızırşah Kilisesi madalyon detayı

Resim 324. Datça Hızırşah Kilisesi kemer süslemeleri

Resim 325. Datça Kargı Koyu Küçük Kilise genel görünüş

Resim 326. Datça Kargı Koyu Küçük Kilise naos

Resim 327. Datça Kargı Koyu Küçük Kilise bema

Resim 328. Datça Kargı Koyu Küçük Kilise güney cephe

Resim 329. Datça Kargı Koyu Küçük Kilise boya izleri

GİRİŞ

Amaç ve Hedef

‘Muğla İli Sınırları İçindeki Osmanlı Dönemi Kiliseleri’ başlıklı tez çalışmamızda amacımız incelenen yapıların bir araya getirilerek belgelenmesi, planlar ve resimlerle tanıtılmasıdır. Çalışma öncelikle Muğla’nın konumu, demografik ve coğrafi yapısını, tarihçesini ve yerleşimdeki mimari özelliklerin tanıtılmasını amaçlamaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen yirmi sekiz yapı, mimari açıdan bir araya getirilmiştir. Kataloga dâhil edilen yapılar etraflıca bir araştırmaya şimdiye kadar tabii tutulamamıştır. Bu nedenle yapıların çoğu kaderine terk edilmiştir. Pek çok yapı, dini vasfını yitirdikten sonra taşrada alışlageldiği üzere hayvan barınağı olarak kullanılmıştır. Katalog kapsamında incelenen yapıların tamamı defineciler tarafından kazılmıştır. Mübadele ile boşaltılan yapıların çoğunluğunda belli bir resim programının olduğu mevcut kalıntılarla görülebilmektedir. Ancak yapılar dini vasfını yitirdikten sonra beyaz kireç tabakası ile badana edilmiştir. Bu tabaka nedeni ile kiliselerdeki süsleme programının anlaşılmasını zorlaşmıştır.

Yapılarda karşılaşılan problemler çözülmediği sürece tarihi miraslarımız gün geçtikçe yok olacaktır. Bu nedenle Muğla İli Sınırları İçindeki Osmanlı Dönemi Kiliseleri adlı çalışmanın amacı, tarihi miraslarımızı fotoğraflarla belgelemek ve en azından planlarla günümüzdeki mevcut durumu gelecek nesillere aktaracak bir kaynak oluşturmaktır.

Kapsam ve Sınırlamalar

Çalışma kapsamında yer alan Muğla İli sınırları içindeki Osmanlı Dönemi Kiliseleri amacımız doğrultusunda bir katalog içinde bir araya getirilmiştir. Bu noktada Muğla İli çalışmanın merkezini teşkil etmektedir. Daha sonra ise çalışma, ilçelerdeki yapılarla devam ettirilerek çalışmanın kapsamı ve sınırları belirlenmiştir. Çalışma kapsamına alınan yapıların çoğunda kitabe ya da herhangi bir inşa yazıtına

rastlanmamaktadır. Bu nedenle çalışmada öncelikle yapılar kendi aralarında karşılaştırılmış, inşa tarihi bilinen yapılarla benzerlikleri ortaya konmuştur.

Çalışmanın sınırlarını oluşturan Muğla İli antik dönemde Karia Bölgesi sınırları içinde yer almaktadır. Çalışmanın kapsadığı alan belirlenirken antik dönemden başlayarak araştırmacıların tespitlerine yer verilmiştir. Karia Bölgesi'nin tarihine değinilerek Muğla'nın bölgedeki konumu belirlenmiştir. Tarihi coğrafya incelemesinde zaman sınırlamasını oluşturan Osmanlı Dönemi Muğla İli sınırları tespit edilmiş ve bölgedeki gayrimüslimlerin sosyal hayatına değinilmiştir.

Çalışmanın coğrafi alanı tespit edildikten sonra belli bir zaman aralığı ile sınırlandırılmıştır. Araştırmacılar tarafından kabul edilen 1453 yılında Bizans İmparatorluğu'nun yıkılması ile başlayan süreç çalışmanın başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu dönemde siyasi kimliğini yitiren Bizans İmparatorluğu kültürel gücünü padişah tarafından tanınan imtiyazlarla Ortodoks Kilisesi'nde yaşatma olanağı bulmuştur. Kimi yasaklamalar bulunsa da Osmanlı İmparatorluğu himayesindeki gayrimüslimler inançlarını yaşatma konusunda serbest bırakılmıştır¹. 18.ve 19. yüzyılda, engellenemeyen dış baskılarında etkisi ile Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan gayrimüslimler, hızla kilise inşa etmeye başlamıştır. Katalog içinde yer alan ibadethaneler de bu zaman dilimi ile sınırlanmaktadır.

Yöntem

Tezde öncelikle literatür çalışması yapılarak mevcut yayınlar bir araya getirilmiştir. Beş bölümden oluşan çalışmanın amacını daha iyi vurgulayabilmek için ilk bölümde Muğla İli' nin tarihi coğrafyası aktarılmıştır.

İkinci bölümde ise çalışmanın zaman dilimini oluşturan Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan gayrimüslim nüfusun sosyal hayatı incelenmiştir. Bu bölümde sosyal hayatta ibadethanelerin yeri, Osmanlı İmparatorluğu'nda kilise yapım, onarım faaliyetlerine yaklaşım ve dini yapıların inşa koşullarına yer verilmiştir.

¹ Pekak 2009 (c) ,172.

Üçüncü bölümde gayrimüslimlerin Anadolu'daki demografik yapısı incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, konunun sınırlarını teşkil eden bölgedeki gayrimüslim nüfusun demografik yapısı çalışmaya dâhil edilmiştir. Demografik yapı üzerinde çalışılırken konunun daha iyi algılanması için her yıl için farklı tablolar hazırlanmıştır.

Çalışmanın son bölümünde Muğla merkezden başlayarak kiliseler yerinde tespit edilmiştir. Tez çalışmasına dâhil edilen yirmi sekiz dini yapı bir araya getirilerek katalog çalışmasına yer verilmiştir. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi tarafından Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında sağlanan destekle yürütülmüş olan arazi çalışmasında, yapılar fotoğraflarla belgelenmiş ve daha önce toplu olarak herhangi bir araştırmada rastlanmayan planlar çizilerek kataloga eklenmiştir.

Katalog kapsamında incelenen kiliseler genellikle bölgenin sahil kesiminde yoğunlaşmıştır. Bu dağılımın ana sebebi bölgedeki gayrimüslimlerin, deniz vasıtası ile dış ülkelerle yaptıkları ticarettir. Ayrıca belli dönemlerde Anadolu'ya yerleşmek için davet edilen gayrimüslimler, Adalar ve Yunanistan'a yakın olduğu için kıyı kentlerinde yerleşmeyi uygun bulmuştur.

Araştırma yapılan kiliselerdeki en büyük sorun yapıların boşaltıldıktan sonra, harabeye dönmesi ve yapıda kullanılan malzemelerin devşirme olarak kullanılmasıdır. Bu nedenle araştırılan yapılarda genellikle inşa tarihine ait kitabe yazıtları bulunmamaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen kiliseler öncelikle bir katalog içinde toplanmıştır. Oluşturulan katalogda izlenen sıra ise şu şekildedir:

Katalogda yer verilen yapılar Muğla merkezden başlamaktadır. Daha sonra Yatağan, Bodrum, Fethiye ve Datça İlçelerindeki kiliseler incelenmiştir. Katalogda izlenen sıra; ilk olarak kiliselerin isimlerine yer verilmiştir. Daha sonra kiliselerin

adresleri, tescilli olan yapıların ada ve pafta numaraları, buldukları yerin günümüzdeki tariflerine ‘Konumu’ başlığı altında yer verilmiştir.

Yapı ile ilgili bibliyografya bölümünde kilise ile ilgili yayınlanmış kaynaklara ‘Yayınlar’ başlığında açıklama getirilmiştir. Bu bölümde kilise ile ilgili yayınlar; yazarın soyadı, yayın yılı, eserden yararlanılan sayfa numarası verilerek belirtilmiştir.

Kiliselerde nadir olarak rastlanan inşa kitabeleri yapıları tarihlendirmek için başvurulan kaynaklardır. Ancak çalışma kapsamına giren kiliselerin çok azında tarihe yer verilmiştir. Bu nedenle yayınlar başlığından sonra yer verilen tarihlendirme bölümünde eğer varsa inşa kitabesindeki tarih temel alınmış; eğer herhangi bir tarih yoksa plan özelliklerinden yola çıkarak tarihlendirme önerisi getirilmiştir.

Katalogun ‘Tasvir’ bölümünde yapıların mimari tanımlarına yer verilmiştir. Tanımlamalar yapılırken kilisenin planı ana mekânı olan naostan başlanarak anlatılmıştır. Yapının örtü sistemi, pencere açıklıkları, eğer var ise ikonastasis anlatılmıştır. Yapıda kullanılan dekoratif unsurlar ise ‘Süsleme’ başlığı altında açıklanmıştır. Süsleme unsurları incelendikten sonra yapıda kullanılan malzeme ve teknik ele alınmıştır.

Araştırma Tarihçesi

Tez çalışması kapsamında ele alınan dini yapılar incelenirken karşılaşılan temel sorun yapılarla ilgili yazılı kaynaklara ulaşmanın zorluğudur. Çalışmaya dâhil edilen yapılar dini vasıflarını yitirdikten sonra samanlık, ahır ya da depo olarak kullanılmıştır. Katalog kapsamında sadece bir yapıda çevre temizliği yapılmış, bir yapı sanat galerisi olarak kullanılmıştır. Yapıların pek azında kitabeye ulaşılmıştır. Bu yapılar ve benzer planlı diğer yapılar karşılaştırılarak tarihlendirme problemi çözülmeye çalışılmıştır. Antik dönemden başlayarak kesintisiz bir medeniyet süreci yaşamış olan, Muğla İli sınırları içinde yer alan Osmanlı Dönemi Kiliseleri, ne yazık ki günümüzde kaderine terk edilmiştir.

Katalog kapsamındaki yapılar, araştırmacılardan yalnızca bir kaçının eserlerinde yer almaktadır. Muğla İli Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri başlığını

tamamen karşılayan bir eser bulunmamaktadır. Katalog kapsamındaki yapılar bölgeyi kapsayan eserlerin bazı bölümlerinde yer almaktadır.

F. İlter tarafından 1991 yılında yazılan ‘Doğaya Bırakılmış Bir Akdeniz Yerleşmesi: Kaya Köy (Levisi) ve Kiliseleri²’ isimli makalede Fethiye Kayaköy’deki Aşağı ve Yukarı Kilise’nin bölgedeki yeri tespit edilmiştir. Makalede kiliselerin mimari tanımları ele alınmış özellikle Aşağı Kilise’nin süslemelerinden söz edilmiştir. Son olarak kiliseler araştırmacı tarafından 19. yüzyıla tarihlenmiştir.

Tezimizin başlangıç noktasını oluşturan Muğla merkezdeki kilise, Yüksek Mimar Ertuğrul Aladağ³ tarafından incelenmiştir. Günümüzde iki konutun yer aldığı kilisenin röleve çalışması yapılmış böylece belgeleme işlemi tamamlanmıştır. Bu çalışmanın en önemli noktası, günümüzde yapıdan geriye kalan tek miras olmasıdır.

Anton Bammer’ın *Die Rückkehr des Klassischen in die Levante*, adlı kitabında yer alan dini yapılar, 16. yüzyıldan başlanarak 20. yüzyıla kadar kronolojik olarak incelenmiştir⁴. Bu çalışmanın katalog bölümünde Fethiye Kayaköy Yukarı ve Aşağı Kilise, Bodrum Peksimet Köyü’ndeki Kilise’ye yer verilmiştir⁵. Çalışma kapsamında yer alan kiliselerin mimari tanımları planlarla desteklenmiş ve 19. yüzyıla tarihlenmiştir.

2003 yılında A. Zäh tarafından yayınlanan ‘*Zur Typologie Kirchlicher Architektur im Südwestlichen Kleinasien*’ isimli çalışmasında Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri’nden bahsedilmektedir. Çalışmanın bir bölümünde Türk Yunan nüfus mübadelesini hazırlayan şartlar, mübadelede Yunanistan’ın rolü ve nüfus değerlerine yer verilmiştir⁶. Çalışmanın devam eden bölümünde Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri’nin anlatımına örneklerle yer verilmiştir⁷. Tez çalışmasında yol gösterici bir kaynak olarak yararlanılan eserin katalog bölümünde, Yatağan Yayla Köyü Aziz

² İlter 1991, 473-501.

³ Aladağ 1993, 75-78.

⁴ Bammer 2001, 198-199.

⁵ Bammer 2001, 234, 235,

⁶ Zäh 2003, 96-117.

⁷ Zäh 2003, 117-123.

Antonios Kilisesi ve Yayla Köyü Küçük Kilise, Fethiye Kayaköy Yukarı ve Aşağı Kilise belgelenmiştir⁸. Yapıların planları çizilerek 19. yüzyıla tarihlenmiştir.

Bodrum İlçesi'nde tezin kataloğuna dâhil edilen iki kilise E. Tok tarafından incelenmiştir. Bu kiliselerden Bodrum Bitez Gara Kilisesi 2007 yılında incelenmiştir⁹. Çalışmada kilisenin birden fazla olan inşa aşaması problemi, mozaikler ve plandaki değişikliklerle çözüme ulaştırılmıştır. Kilisenin son kullanım evresi araştırmacı tarafından 19. yüzyıla tarihlenmektedir.

Bodrum İlçesi'ndeki Peksimet Köyü Küçük Kilise ise E.Tok tarafından 2012 yılında geniş çaplı bir çalışma ile ele alınmıştır¹⁰. Çalışma bir restitüsyon ve restorasyon raporudur ve Muğla Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Başkanlığı'na sunulmuştur. Çalışmada kilisenin planı, kesitleri ve yapı hakkında çözüm önerilerine yer verilmiştir.

⁸ Zâh 2003, 133-134-135-136.

⁹ Tok 2007, 55-64.

¹⁰ Tok 2012, 1vd.

I-MUĞLA İLİ TARİHİ COĞRAFYASI

Harita 1.Karia Bölgesi coğrafi sınırları (Bean, 2000).

Muğla İli antik Dönemde Karia Bölgesi sınırları içinde yer almaktadır. Karia Bölgesi'nin coğrafi sınırları da araştırmacılar tarafından farklı biçimlerde ortaya konmuştur. Karia Bölgesi sınırları Texier'a göre¹¹, Maiandros Nehri' nin güneyinden Toros Dağları'nın en yüksek tepesine kadar olan

bölümü kapsamaktadır.

Ruzicka¹² ise bölgenin sınırlarını, güneybatıda Maiandros Nehri ile başlatmakta, güneyde İndos(Dalaman) Çayı ile sonlandırmaktadır.

Sonuç olarak bölgenin sınırları, günümüzde kabul edilen genel şekliyle, kuzeyde Maiandros Nehri, Karanlık Dağları, doğuda Babadağ, Honaz Dağı, Bozdağ, güneydoğuda Dalaman Çayı, batıda ise Ege Denizi ile çevrili olan arazinin sınırları içinde yer almaktadır (Harita 1.).

Antik Dönem' de Karia Bölgesi'nin kuzeyinde Lydia, kuzeybatısında Ionia, doğusunda Phrygia ve güneydoğuda Lykia antik bölgeleri bulunmaktadır.

¹¹ Texier 2002, 215.

¹² Ruzicka 1992, 5.

Karia Bölgesi ve İonia arasındaki sınırı Bafa Körfezi belirlemektedir. Günümüzde Bafa Körfezi'nin kuzeyindeki Söke- Ortaklar civarındaki bölgenin sınırları kesen hat olduğu düşünülmektedir¹³.

Phrygia Bölgesi ile doğu sınırlarını oluşturan hat ise günümüzde Denizli İl sınırları içinde antik dönemde Karura ismi ile anılan bölgeden geçmektedir. Karia Bölgesi doğu sınırları içinde Geyre (Aphrodisias), Kapıkiri (Herakleia), Yorga (Kidrama) kentleri bulunmaktadır¹⁴.

Güneydoğuda Likya antik bölgesi ile sınırı Fethiye (Telmesos)'nin batısındaki Yenice (Doidala) ile çizilmiştir¹⁵. Likya Bölgesi ile arada bulunan mevcut sınırlar daha sonra, Dalaman (İndos) Çayı sınır teşkil edecek şekilde küçültülmüştür¹⁶. Karia Bölgesi'nin kuzey sınırı ise Aydın- Güzelhisar (Tralles) bölgesini içine alan arazidir¹⁷.

Karia Bölgesi elverişli topografik konumu itibari ile yüzyıllar boyunca farklı medeniyetlerin ve kültürlerin uğrak yeri olmuştur. Karia Bölgesi'ndeki en erken yerleşim katmanı Geç Paleolitik Dönem'e kadar uzanmaktadır¹⁸.

Hitit Medeniyeti'nin yazılı kaynaklarında Karia Bölgesi'nin Karsika olarak adlandırılan bölge olduğu düşünülmektedir. Yine Pers kaynaklarında ise Karka olarak adlandırılan bölgenin Karia olduğu düşünülmektedir¹⁹.

Tarihçi Herodotos Kariyalıların daha önceleri adalarda Leleg ismi ile Girit Kralı Minos'un hâkimiyeti altında yaşadığını aktarmaktadır. Bu halkın vergi vermek yerine gemilerde çalışacak işçileri temin ettiğini aktarmaktadır. Herodotos

¹³ Kızıl 2002, 110.

¹⁴ Sevin 2001, 105.

¹⁵ Akşit 1997, 50.

¹⁶ Sevin 2001, 109.

¹⁷ Hornblower 1982, 2.

¹⁸ Diler 2004, 13.

¹⁹ Alp 2000, 34.

Karialıların kabul etmek istememelerine rağmen Dor ve Ion göçleri sırasında anakaraya geldiklerini savunmakta ancak Karialılar ise anakarada her zaman var olduklarını buraya daha sonradan göç etmediklerini savunmaktadır²⁰.

Herodotos ile benzer görüşü savunan Thukydides de Karialıların adalardan anakaraya göç ettiklerini ve Delos Adası'ndaki mezarlarda ele geçen Karia'ya özgü savaş aletlerinin, Karia halkının burada yaşamış olabileceğine bir kanıt olarak öne sürmektedir²¹.

M.Ö. 7. ve 6. yüzyılın ilk yarısında Karia, Lydia Krallığı topraklarına katılmıştır. Bölgesel faktörler nedeni ile Karia Lidya egemenliğinde olsa da kendi içinde bağımsızlığını koruyabilmiştir²². Pers Kralı Kyros İ.Ö. 546'da Lydia'yı egemenliği altına alınca, Karia da Pers yönetimine girmiştir. Persler egemenlikleri altına aldıkları şehirlerde kendilerine bağlı bölgenin ileri gelen ailelerini iktidara getirmişlerdir²³.

Hekatomnos Persler tarafından iktidara getirilmiş, Hekatomnid Sülalesi'nin atasıdır. Mausolos, İdrieus ve Piksodaros adında oğulları, Artemisia ve Ada adında iki kızı vardır.

Babası öldükten sonra iktidara geçen Mausolos'un Karia'da gerçek bir kral gibi yetkileri bulunmaktadır. Karia'nın başkentini Mylasa'dan Halikarnasos'a taşıyan kral, stratejik önem arz eden bölgelerde kaleler inşa ettirmiştir²⁴. Ayrıca kendinden sonraki medeniyetlere anıtsal mezar mimarisi için örnek teşkil edecek, Dünya'nın Yedi Harikası'ndan biri olarak kabul edilen Mausoleion adlı anıtsal mezarını bırakmıştır²⁵.

²⁰ Herodot I, 171.

²¹ Bean 2000, 1.

²² Bean 2000, 5.

²³ Akurgal 1988, 400-401.

²⁴ Hornblower 1982, 34-68.

²⁵ Bean 2000, 7.

Mausolos'un öldükten sonra Karia'nın yönetimini üstlenen karısı ve kız kardeşi Artemisia'da birkaç yıl içinde ölünce, kardeşlerden İdrieus yönetimi devralmıştır²⁶. Küçük kız kardeşi Ada ile evlenen İdrieus'un da zamansız ölümü üzerine yönetim en küçük kardeş olan Piksodaros'un eline geçmiştir. Piksadaros başa geçer geçmez kız kardeşi Ada'yı Alinda'ya sürgün etmiştir²⁷.

M.Ö. 334 yılında Büyük İskender'in düzenlediği Pers Seferi sırasında Karia Bölgesi de ele geçirilmiştir. Bu dönemde Halikarnassos'u ele geçiren İskender Karia'nın tüm yönetimini tekrar Ada'ya teslim etmiştir²⁸.

Büyük İskender M.Ö. 323 yılında öldükten sonra fethedilen topraklardan Karia üzerinde, Seleukoslar ve Makedonlar hak talep etmiştir. Anadolu'daki uzun süren iktidar savaşlarından sonra, M.Ö. 188 yılına gelindiğinde bölge Büyük Roma İmparatorluğu'nun himayesine alınmıştır²⁹. M.Ö.167 yılında ise Karia ve Lykia Bölgesi Roma Senatosu'nun aldığı karar sonucunda bağımsız bir eyalet olma hakkını kazanmıştır³⁰.

M.Ö 27 yılında Octavianus Dönemi'nde Karia Bölgesi' ne dostça yaklaşmış ve refah ortamı sağlanmıştır³¹.

M.S. 293 yılında Karia bağımsız bir eyalet olarak yönetilmektedir³². M.S. 395 yılında ise imparatorluk Doğu ve Batı Roma olarak iki ayrı yönetime ayrılmış, Karia imparatorluğun Doğu Roma sınırları içinde yer almıştır.

1071 yılında Selçuklu Hakani Alp Arslan ile Bizans İmparatoru Romanos Diogenes arasındaki savaşta galip olan Alp Arslan olmuştur. Bu zaferden itibaren

²⁶ Bean 2000, 101.

²⁷ Hornblower 1982, 49.

²⁸ Bean 2000, 8.

²⁹ Umar 1999, 23.

³⁰ Diler 2004, 19.

³¹ Bean 2000, 14.

³² Eroğlu 1939, 74-85.

Anadolu'ya Türk Boyları'nın hâkim olma dönemi başlamıştır³³. Malazgirt Muharebesi ile hızlanan Anadolu'daki hareketlilik sırasında Karia Bölgesi'nin siyasi yapısı Bizans ve Türkler arasında çekişmelere sahne olmuştur.

11. yüzyıldan itibaren sürekli devam eden Selçuklu akınları ve güçten düşmüş bir yönetim nedeni ile Bizans İmparatorluğu eski kudretini kaybetmiştir³⁴. Bizans'ın Anadolu'yu elde tutma mücadelesinden 12. yüzyılda vazgeçerek daha çok Balkanlara önem veren bir politika izlemesi; Türklerin Anadolu topraklarına akın etmesini kolaylaştırmıştır³⁵. Yine aynı süreçte Selçuklu Devleti'ne bağlı Türkmen Beyleri Anadolu'da kendi adlarına bağımsız beylikler kurmuşlardır. Güneybatı Anadolu'daki Menteşe, Saruhan ve Aydın Beylikleri kendi adlarına para bastırıp bağımsızlıklarını ilan etmiştir.

1280 yılında Bizans ve Türkler arasındaki savaşta bölge, Türklerin hâkimiyetine geçmiştir. Bu dönemde Karia'da Selçuklu Uç Beyi Menteşe Bey, Bizans Toprakları'na seferler düzenlemiş ve bölgede Menteşe Beyliği'ni kurmuştur³⁶.

1261-1424 yılları arasında Muğla İli'nin tamamını, Aydın ve Denizli illerinin de bir kısmını içine alan coğrafya Menteşeoğulları'nın hâkimiyet alanını belirlemektedir³⁷. Beyliğe başkentlik yapmış Peçin ve Balat'da cami, medrese, hamam, türbe gibi birçok imar faaliyetlerinde bulunulmuştur.

Menteşe Bey'in ölümünden sonra oğlu Mesud Bey döneminde Rodos fethedilmiş, denizcilikte ilerlemeler kaydedilmiştir³⁸. Mesud Bey'in ölümünden

³³ Köse 2005, 25-26.

³⁴ Aksin 1995, 23 v.d.

³⁵ Wittek 1999, 15.

³⁶ Ercan 2001, 19.

³⁷ Duran 1997, 76-85.

³⁸ Wittek 1999, 55-57.

sonra beyliğin başına Orhan Bey geçmiştir. 1319-1320 yıllarında babası Mesud Bey gibi Rodos üzerine seferler düzenlemiştir³⁹.

Yıldırım Beyazıd Dönemi'nde Menteşe Bölgesi'nin idaresi Hoca Firuz Bey'e verilmiştir. 1402 yılında Timur ile Yıldırım Beyazıd arasındaki Ankara Savaşı'ndan galip çıkan Timur, toprakların hâkimiyetini beylere teslim etmiştir. Menteşe Beyliği'nin yönetimi de İlyas Bey'e bırakılmıştır⁴⁰.

Menteşeoğulları Beyliği 1414 yılında, Osmanlı Sultanı I. Mehmet'in hâkimiyetini tanımış ve Menteşe toprakları, 1421 yılında bütünüyle Osmanlı Devletine katılmıştır. II. Murad'ın İlyas Bey'in oğullarını Tokat Kalesi'ne kapattığı 1324 tarihinde beylik tamamen Osmanlı topraklarına katılmıştır⁴¹.

Osmanlı hâkimiyetinde Menteşeoğulları Beyliği 14. yüzyılda idari teşkilatlanmada sancak olarak yerini almıştır. Sancağın merkezi de Muğla olmak üzere Anadolu Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır⁴².

Osmanlı Devleti Dönemi'nde Anadolu Beylerbeyliğine bağlı bir sancak olarak idare edilmeye başlanan Menteşe, 1867'de çıkarılan yeni Vilayetler Nizamnamesi ile Aydın Vilayeti'nin bir sancağı konumuna getirilmiştir. 1921 yılında yapılan yeni bir idari taksimat ile Muğla bağımsız bir vilayet olarak idari taksimatta yerini almıştır⁴³.

Osmanlı Devleti'nin Almanya saflarında katıldığı I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru 4 Temmuz 1918'de I. Vahdettin tahta çıkmıştır⁴⁴. Savaşın gidişatı Osmanlı için kötüye gitmeye başlamış ve itilaf devletleri imparatorluğu çıkarları

³⁹ Wittek 1999, 63.

⁴⁰ Uzunçarşılı 1998, 70-79.

⁴¹ Koca 2002, 732.

⁴² Uykucu 1983, 70.

⁴³ Muğla İli'nin salnamelerdeki toprak sınırları ve coğrafyasının genişlikleri için bkz. Aydın Vilayet Salnamesi, Hicri yıl 1311, s. 377, Hicri yıl. 1314, s. 451, Hicri yıl. 1307, s.625.

⁴⁴ Danişmend 1955, 441.

doğrultusunda bölmeye başlamıştır. İngiltere'nin desteğini arkasına alan ve Batı Anadolu topraklarının kendilerine verilmesini isteyen Yunanistan Başbakanı Venizelos 30 Aralık 1918 yılında düzenlenen Paris Barış Konferansı'na katılarak isteklerde bulunmuştur. Wilson ilkelerine dayanarak, Yunan Başbakan'ı İzmir'i de kapsayan Batı Anadolu'nun bir kısmı, On İki Adalar ve Batı Trakya üzerinde haklarının olduğunu iddia etmiştir ⁴⁵. Venizelos İngiltere'nin I. Dünya Savaşı'na girmeleri karşılığında Batı Anadolu'nun batı kısmını kendilerine vermeyi taahhüt ettiklerini hatırlatmış ve bölgenin Yunan Hükümeti'ne teslim edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

6 Mayıs 1919 Paris Barış Konferansı'nda, Yunan Başbakanı'nın yukarıda belirtilen isteklerinin incelenip değerlendirilmesine yönelik olarak bir komisyon görevlendirilmiş, komisyon yapmış olduğu çalışmaları Mart sonunda neticelendirmiş ve bazı değişiklikler yapılmak suretiyle Yunan istekleri kabul edilmiştir⁴⁶. Yunan işgalleri ile birlikte İtalyanlar da 11 Mayıs 1919 yılında Fethiye, Marmaris, Bodrum ve Kuşadası'nı işgal etmiştir⁴⁷. Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da ulusal meclisi açmasından bir gün sonra 24 Nisan 1920 tarihinde İtalyanlar Muğla'yı boşaltmıştır ⁴⁸.

⁴⁵ Sonyel 1973, 51-52.

⁴⁶ Sonyel 2002, 610.

⁴⁷ Sofuoğlu 1994, 55; Çelebi 2008, 81.

⁴⁸ Akça 2002, 24.

II- OSMANLI SINIRLARI İÇİNDEKİ GAYRİMÜSLİMLERİN SOSYAL HAYATI

Osmanlı Devleti çeşitli millet, din ve mezheplere mensup insanların oluşturduğu üç kıtaya yayılmış büyük bir imparatorluk⁴⁹. İmparatorlukta uyulan Cihad Politikası nedeni ile sınırlar, çeşitli dönemlerde genişleyerek Osmanlı buyruğuna girmiş bölgelerden oluşmaktadır⁵⁰.

Merkezi bir otoritenin bulunduğu yönetim sisteminde, yörelerden birçoğu doğrudan İstanbul'daki merkezi idareye bağlı iken geri kalan topraklar yerel yöneticilerin idaresine bırakılmıştır⁵¹.

Çok uluslu yapısı ile kendi yönetimi altında birliği sağlayabilen Osmanlı Devleti'nin temelini Şer'i Hukuk oluşturmaktadır. Şer'i Hukuk ya da İslam Hukuk'una göre insanlar Müslümanlar ve Gayrimüslimler⁵² olmak üzere iki gruba ayrılmıştır⁵³. Şer'i Hukuk yalnızca Müslüman tebaaya uygulanmaktadır. Gayrimüslimler devlet içinde farklı kurallarla yönetilmekte; can ve mal güvenlikleri Osmanlı Devleti'nin himayesi altında korunmaktadır⁵⁴. Osmanlı Toprakları'nda yaşayan gayrimüslimlerin her biri, devletin kendilerini himaye etmesine karşılık olarak 'cizye⁵⁵' ya da 'haraç' vergisi ödemek zorundadır⁵⁶.

Osmanlı Devleti için tarihi bir dönüm noktası olan İstanbul'un fethinden sonra öncelikle İstanbul sınırları içinde bulunan gayrimüslimlere geniş haklar tanınmıştır. 1477 yılında İstanbul'da yapılan nüfus sayımında hane sayısı 16 bin 324'tür. Nüfus

⁴⁹ Karatepe 1988, 28.

⁵⁰ Kunt 1999, 34.

⁵¹ Karatepe 1988, 28.

⁵² Ercan 2001, 6; Küçük 1985, 1007-1024.

⁵³ Ercan 2001, 51.

⁵⁴ Ercan 2001, 51.

⁵⁵ İnalçık 2000, 450.

⁵⁶ Ercan 2001, 251-252.

sayımında bireylerin değil yaşadıkları hanelerin dökümü elde edilmiştir. Bu sayıma göre etnik yapı şu şekildedir ⁵⁷:

Müslüman	Hıristiyan	Ermeni	Yahudi	Genel toplam
8.951	3151	720	1647	16.324

Tablo 1: 1477 yılı İstanbul nüfusu etnik yapısı

Fatih Sultan Mehmed İstanbul'un fethinden sonra ilan ettiği ferman ile devlet tarafından gayrimüslimlerin can ve mal güvenliklerini teminat altına almıştır. Galata Ahidname'si olarak adlandırılan fermana göre gayrimüslimler:

İstanbul'un fethine kadar dini ayinlerini nasıl yapıyorlarsa aynen devam edeceklerdir.

Kendilerine ait malları, mülkleri, cariyeleri, eşleri, çocukları yine kendilerinin himayesinde kalacaktır.

Gayrimüslimlere serbestçe seyahat ve ziraat özgürlüğü verilecektir.

İmparatorluğun diğer vatandaşları gibi vergi ödeyeceklerdir.

Müslüman olmayan bir vatandaşın zorla Müslüman edilmesine yasak getirilecektir.

Yeniçeri yapılmak için gayrimüslimlerden zorla devşirme usulü yoluna gidilmeyecektir.

Kiliseleri ellerinde kalacak ibadetlerini özgürce yerine getireceklerdir. Ancak çan çalmak ve yeni kilise inşa etmek yasaklanmıştır⁵⁸.

Ferman ile kilisenin varlığı devam ettirilmiş ve Edirne yakınlarına kaçan Georgios Skolarios İstanbul'a getirilerek II. Gennadios ismi ile patrik seçilmiştir⁵⁹.

⁵⁷ Gündüz 2008, 51 v.d.; Pala 2009, 2.

⁵⁸ Duman 2008, 100.

⁵⁹Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesi ile birlikte başka bölgelere kaçan gayrimüslimler fetihden sonra İstanbul'a davet edilmiştir. Patrik padişahın huzuruna kabul edilmiştir. Bu görüşmede başta kendisinin ve Ortodoksların hayatı padişahın güvencesi altına alınmıştır. Patrik ünvanına sahip olan kişi; Rum Toplumu'nu ilgilendiren konularda Divan'da yer alacak ve cezai işlemlerde tam

Patriklik, II. Gennadios ile başlayan yeni dönemden Tanzimat'a kadar ki süreçte; tüm Ortodoks inancına sahip milletlerin ruhani lideri statüsünü kazanmıştır. Bu statünün yanı sıra patrik halkının mali, idari ve adli liderlik vasfına da sahip olmuştur⁶⁰. Havra ve Patrikhanelerin sınırları içinde kendilerine ait taşınmaz malların sahibi olarak yine kendileri görülmüştür⁶¹.

İstanbul'daki gayrimüslimler için yayınlanan fermanın Anadolu'daki Gayrimüslimler için yayınlanan bir örneği bulunmamaktadır. Var olan kiliselerin olduğu gibi kullanılması, yeni kilise inşasının da yasaklanması bir fermanla belirtilmemiştir. Ancak İstanbul'un fethinden, 18.yüzyıla kadar yeni inşa edilmiş kilise yapısına rastlanmaması, fermanın tüm imparatorlukta uygulandığını düşündürmektedir⁶². Ferman gereği yeniden kilise inşa etmek yasaklanmış ancak durumu kötü halde bulunan ibadethanelerin tamiri için izin verilmiştir. Bu tamirlerde de dikkat edilmesi gereken temel husus, yapının orijinal halinin bozulmaması ve yeni ek binalar inşa edilmemesidir⁶³. Yapıların onarımı için kullanılacak malzeme ise; eski ve kullanılmış olmalıdır.

Fermanın aslı daha sonra yandığı için ilan ediliş tarihi bilinmemektedir. Özellikle Rum Toplumu'nun can ve mal güvenliğini teminat altına alan ferman daha sonra başa geçen padişahlar tarafından yenilenerek uygulamaya konulmuştur⁶⁴.

Fermana uyularak yeni kilise yapılmasının aksine fetihten sonra var olan kiliseler camiye çevrilmiştir. İstanbul'un fethinden bir gün sonra Ayasofya'da Bizans halkı son bir ayin düzenlemiştir⁶⁵. Fatih Sultan Mehmed Ayasofya'daki ilk

yetkiye sahip olacaktır. Geniş bilgi için bkz.: Şahin 1980, 27; Tekindağ 1967, 52-57; Uzunçarşılı 1983, 6;

⁶⁰ Ortaylı 2007, 68.

⁶¹ Ercan 2001, 233.

⁶² Pekak 2009, 249 v.d.

⁶³ Ercan 2001, 233-234.

⁶⁴ Karaca 1995, 26.

⁶⁵ Danişmend 1955, 252.

ziyaretinden sonra burada namaz kılmış ve kiliseyi camiye çevirmek için imar çalışmalarını başlatmıştır⁶⁶.

II. Beyazıt Dönemi'nde ise kiliselerin camiye çevrilmesi geleneği hızlandırılmış ve İstanbul'daki on altı kilise, cami ve mescide çevrilmiştir⁶⁷.

Osmanlı İmparatorluğu içinde farklı etnik gruplardan oluşan, farklı din ve mezheplere bağlı topluluklar bulunmaktadır. Bu etnik grupların teşkilatlanması ile de 'millet' kavramı oluşmaktadır⁶⁸. Millet kavramı, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesinden sonra, Hıristiyan, Rum, Yahudi ve Gregoryen Cemaatleri'ni tanıması ile başlamıştır⁶⁹.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet sistemi olarak görülen sınıflamada egemen olan grup Müslümanlardan, egemenlik altındaki grup ise Gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Millet sistemi içinde her cemaatin kendi içinde özgürce yaşantısını sürdürmeye izin verilmiştir. Bazı araştırmacılara göre cemaatlere sağlanan bu imtiyazlar Osmanlı Devleti'nin çöküşünü hızlandıran etkenlerden birisi olacaktır⁷⁰.

Fatih izlediği politika ile Ortodoks ve Katoliklerin birleşmesini önlemeye çalışmıştır. Yönetimi kendi insiyatifinde tutabilmek için İstanbul Patriğini bütün Balkan Ortodokslarının ruhani lideri olarak atamıştır⁷¹.

İstanbul'un fethi ile gayrimüslimlere tanınan hakların yanı sıra bir dizi yasaklar da getirilmiştir. Gayrimüslimlerin Müslümanlar gibi giyinmeleri, ata binmeleri, silah taşımaları, çan çalmaları, evlerini Müslüman konutlarından yüksek inşa etmeleri, Müslümanlarca kutsal sayılan bölgelerde ikamet etmeleri yasaklanmıştır. Hatta evlerini boyayacakları renk bile kurallara tabi tutulmuştur. Yahudilerin evlerini

⁶⁶ Eyice 1998, 95 v.d.

⁶⁷ Ötüken 1979, 71-72.

⁶⁸ Demirci 1999, 21-22.

⁶⁹ Ürer 2003, 111-112.

⁷⁰ Ürer 2003, 121-126.

⁷¹ Ortaylı 2009, 72.

mavi, Hıristiyanların ise siyah dışındaki renklere boyaması fermanlarla yasaklanmıştır⁷². Bu yasaklamalar ve devlet içindeki etnik grupların millet olarak tanınması devlet içinde 19. yüzyılda bölücü ayaklanmalara sebep olmuştur.

1699 yılında Osmanlı Devleti bir savaş meydanından ilk defa yenik olarak ayrılmıştır. 1774’de Rusya ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Kırım, Rusya’ya terk edilmiştir. Antlaşma hükümlerine göre Osmanlı Devletinde yaşayan Ortodoks Hıristiyanları Rus Devleti’nin himaye etmesi kabul edilmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti sınırları için yaşayan Katolik tebaayı da Fransa’nın himaye etmesi kabul edilmiştir⁷³.

Küçük Kaynarca Antlaşması’nın 14. 16. ve 17. maddelerinde gayrimüslimlerin hayatlarını temelden değiştirecek kararlar alınmıştır. 14. maddede; Osmanlı Devleti sınırları içindeki Beyoğlu Mahallesi’nde halka açık yol üzerinde Rusya Devleti’nin kilise inşa etmesine izin verilmiştir. Yapılan kiliseler Rus Elçisi’nin himayesine bırakılmıştır. 16. madde de; Hıristiyan dininin tekrar serbestçe yaşanması, eski kiliselerin tamir edilmesi ve yeni kilise inşasına izin verilmesine karar verilmiştir. 17. madde ise; kiliselere yardım eden kişilerin saldırıya uğraması engellenecektir⁷⁴.

Avrupalı tüccarlar, 18. ve 19. yüzyılda Osmanlı gayrimüslim sınıfın vasıtası ile Osmanlı kentlerinde ticaret ağı oluşturmuşlardır. Ticaret sayesinde Osmanlı’daki gayrimüslimlerin giderek zenginleşmesi ve milliyetçilik akımının yayılması hızlanmıştır. Ticaretin merkezindeki gayrimüslimler ise Rum ve Ermeniler’den oluşmaktadır. Bu dönemde Avrupalı devletlerin konsolosluklarında gayrimüslimlere beratla tercümanlık hakkı tanınmıştır. Beratlı tüccarlar olarak adlandırılan bu sınıf giderek zenginleşmeye başlamıştır⁷⁵. Böylece belli bir sınıfın zenginleşmesi ile kiliselerin yeniden inşası için finans yolu da açılmıştır.

⁷² Karaca 1995, 33.

⁷³ Eryılmaz 1992, 91-93.

⁷⁴ Erim 1953, 156.

⁷⁵ Bağış 1983, 17 v.d.

Osmanlı'nın içte ve dışta karışıklıklarla uğraştığı dönemde, 3 Kasım 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nı ilan edilmiştir. Padişah Abdülmecid tarafından ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu olarak da isimlendirilen fermanın hükümlerine göre⁷⁶ :

Ferman ilk defa, Müslüman ve Gayrimüslimler arasında fark gözetmeksizin ırz, can, mal, mülk dokunulmazlığında eşitlik sağlamaktadır.

Gayrimüslimler için daha önceden konulmuş olan evlerin yüksekliği, kılık kıyafet ile ilgili olan yasaklar ortadan kaldırılmıştır. Böylece kişilerin hakları devlet eli ile hukuki güvence altına alınmıştır.

Ferman gereği vergi sistemi düzenlenmiş, askerlik süresi kısaltılmış en önemlisi de devletin içindeki tüm vatandaşların, tanınan haklardan eşit olarak yararlanmasına karar verilmiştir⁷⁷ .

Tanzimat Fermanı'ndan sonra devam eden süreçte 1870 yılında Bulgar Ortodoks, 1878 yılında Arnavut, 1879 yılında Sırp Ortodoks ve 1885 yılında da Romen Ortodoks Kilisesi kurulmuştur⁷⁸.

Nizam-ı Cedid Dönemi olarak adlandırılan Osmanlı içinde reformların yapıldığı 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyılın ilk çeyreğinde yapılan yeniliklerle birlikte kent dokusunda da farklı düzenlemelere gidilmiştir. İmparatorluk içinde daha önceden Gayrimüslimlere uygulanan sınırlamalar ortadan kaldırılmıştır⁷⁹.

Tanzimat Fermanı'ndan sonra 18 Şubat 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı'na göre⁸⁰ :

1. İmparatorluk içindeki gayrimüslimler vatandaş olma statüsünü kazanmıştır.

⁷⁶ Bebiroğlu 2008, 22.

⁷⁷ Eryılmaz 1992, 96-98.

⁷⁸ Kaya 2005, 77-79.

⁷⁹ Aydın 2011, 27.

⁸⁰ Bebiroğlu 2008, 25-29.

2. Ferman ile vatandaşlar arasında eşitlik gözetilmesi, devlete ödenecek vergide de değişikliklere sebep olmuştur.

3. Fermanla birlikte gayrimüslimlerin ibadetlerini serbestçe yapabilmelerine olanak sağlanmış, evlenme, boşanma ve cemaat içindeki hukuki sorunlar gibi işlerle ilgilenen Patrikhanelerin yetkisi manevi işlerle kısıtlanmıştır.

4. Dünyevi işlerle ilgilenmesi için din adamları ve laik üyelerden oluşan meclisler kurulmuştur.

5. Cemaatler denetimi padişah tarafından yapılmak şartı ile kendi adlarına okul açabilecektir. Cemaat liderlerine maaş bağlanacak, onlarda dünyevi işlerden ellerini çekecektir.

Konumuz açısından en önemli karar ise; ortak mezhepten kişilerin çoğunlukta yaşadıkları merkezlerde kilise, okul, mezarlık tamiri için padişahın izin alınmasına gerek kalmayacaktır. Ancak yeniden inşa edilecek bir okul ya da kilise için izin alınması kuralı devam ettirilecektir.

19. yüzyılda Yunanistan'da hızla yayılan Megali İdea⁸¹ akımı ile Osmanlı Devleti içinde bağımsızlık hareketleri baş göstermiştir. Savunulan düşünce, Ege Adaları, Trakya, Selanik ve Batı Anadolu topraklarının Yunanistan sınırlarına dâhil edilmesi, İstanbul'un ele geçirilerek Bizans İmparatorluğu'nun yeniden canlandırılmasıdır⁸².

Birinci Dünya Savaşı neticesinde çok uluslu imparatorlukların devri kapanmış ve 10 Ağustos 1920 tarihindeki Sevr Antlaşması'nda Osmanlı Devleti içinde yaşayan azınlıkların birer ulus olarak tanınmasının önü açılmıştır⁸³. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin topraklarına işgal güçleri akın etmiştir.

⁸¹ Megali İdea: Yunanistan'ın Antik Roma ve Bizans Devleti'ni yeniden canlandırması fikridir. Bu fikir doğrultusunda Yunanistan sınırları içinde sadece Yunanlıların yaşadığı bir devlet oluşturmak fikrin ulaşmaya çalıştığı ana amaçtır. Çizilen bölge sınırları ve amaçlanan nüfus yapısı içinde Batı Anadolu'daki Rum nüfusu bulunmaktadır. Geniş bilgi için bkz.: Zâh 2003, 115-117.

⁸² Kaya 2005, 135- 138.

⁸³ Ürer 2003, 191-192.

Sevr Antlaşması'nın azınlıkları ilgilendiren bölümü ise Osmanlı Topraklarında ikamet eden her ferdin doğum, milliyet, soy, din ayrımı yapılmadan her hakkı korunacaktır. Herkes kendi dini ibadetlerini özgürce yerine getirebilecek ve yasalar önünde eşit haklardan yararlanabilecektir⁸⁴.

Sosyal yaşantıda kendi içlerinde soy, din ve dil olarak nüfusça fazla oldukları, aynı bölgede yaşayan azınlıklara kilise ve okul açma konusunda izin verilecektir. Yahudi ve Hıristiyanların ibadetlerini özgürce yerine getirmesine ve isterlerse geleneksel hafta tatillerinde çalışmamalarına izni verilmiştir⁸⁵.

Sevr Antlaşması'nın doğurduğu milli mücadele süreci ve devamındaki Kurtuluş Savaşı zaferle sonuçlanmıştır. Savaş sonrasında 24 Temmuz 1923 tarihinde Türkiye, İngiltere, Fransa, Yunanistan, Japonya, Romanya, İtalya'nın hazır bulunduğu Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır⁸⁶.

Yunanistan'ın İzmir ve Aydın'da yaptığı işgal harekâtı sonucunda Yunanistan ile Türkiye arasında göç hareketleri baş göstermiştir⁸⁷. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra Yunan Ordusu ile birlikte kaçan bir Rum göçmen kitlesi bulunmaktadır. Nüfusun bu şekilde yer değiştirmesi ile savaş sonrasında bir nüfus mübadelesinin yapılması zorunlu hale gelmiştir⁸⁸.

Kurtuluş Savaşı sonrası Lozan Antlaşması için masaya oturan taraflar, görüşmeler sürerken 30 Ocak 1923 yılında, Türk- Yunan Nüfus Mübadelesi 'ne ait protokolü imzalamıştır. Bu protokol 19 maddeden oluşmakta ve Müslümanlar ile Hıristiyanların karşılıklı mübadelesine ilişkin kararları içermektedir⁸⁹.

⁸⁴ Ürer 2003, 309.

⁸⁵ Ürer 2003, 313-314.

⁸⁶ Vahapoğlu 2005, 189.

⁸⁷ Salışık 1968, 269.

⁸⁸ Arı 1990, 18.

⁸⁹ Soysal 2000, 185-191.

Antlaşmanın birinci maddesinde alınan karar şu şekildedir:

Madde 1: “ Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyrukluları ile Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklularının zorunlu mübadelesine karar verilmiştir. Bu kimselerden hiçbiri, Türk Hükümetinin izni olmadıkça Türkiye’ye ya da Yunan Hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan’a dönerek orada yerleşemeyecektir⁹⁰ .

Alınan kararlara göre 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, Yunan topraklarına yerleşmiş Müslüman halk ile Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dini mensupları arasında zorunlu mübadele başlatılmıştır.

Madde 9: ‘Göçmenlerin ve toplulukların kent ve köylerdeki taşınmaz mallarıyla, bu göçmenlerin ya da toplulukların bırakmış oldukları taşınır mallar, kurulan Karma Komisyonca, tasfiye edilecektir. Tasfiye edilecek mallar arasında, zorunlu mübadele uygulanacak bölgelerde yerleşmiş toplulukların din ve hayır kurumlarına ait mallar da boşaltılacaktır’

Antlaşmanın dokuzuncu maddesinde yer alan hükümler gereği, çalışmamız kapsamında incelenen Osmanlı Dönemi Kiliseleri dini işlevini kaybederek boşaltılmıştır.

Mübadelenin kapsamadığı zümreye ‘etabli’ adı verilmiş ve 1923 yılında Yunan ve Türk Hükümetleri arasında imzalanan bir protokol gereği göç kararı alınmıştır⁹¹. Yunanistan ve Türkiye vatandaşları arasında gerçekleştirilen göç sonrası, Yunanistan’dan Türkiye’ye 450.000-500.000 civarında Müslüman, Türkiye’den Yunanistan’a ise 1.100.000-1.200.00 civarında Hıristiyan göç etmiştir⁹².

Lozan Antlaşması’nda yer alan birinci bölümdeki siyasal hükümlerin 42. maddesine göre mübadillerden geriye kalan kiliseleri, havraları, mezarlıkları ve diğer

⁹⁰ Düstur, 1931.

⁹¹ Ürer 2003, 249-250.

⁹² Ürer 2003, 251.

dinsel kurumların her türlü koruyuculuğunu Türk Hükümeti üstlenmiştir. Bu madde gereğince:

Madde 42: ‘... Türk Hükümeti, söz konusu azınlıklara ait kiliselere, havralara, mezarlıklara ve öteki din kurumlarına tam bir koruma sağlamayı yükümlenir. Bu azınlıkların Türkiye’deki vakıflarına, din ve hayır işleri kurumlarına her türlü kolaylıklar ve izinler sağlanacak ve Türk Hükümeti, yeniden din ve hayır kurumları kurulması için, bu nitelikteki öteki özel kurumlara sağlanmış gerekli kolaylıklar sağlanacaktır⁹³’.

Alınan 42. madde, Muğla sınırları içindeki kiliseler için uygulanamamıştır. İnceleme kapsamında yer alan yirmi sekiz yapının tamamı, boşaltıldıktan sonra korunamamış, ahır ya da depo olarak kullanılmış ve yahut yapı taşlarından çoğu yerinden sökülmüştür.

⁹³ Düstur, 1931.

III- ANADOLU'DAKİ GAYRİMÜSLİMLERİN DEMOGRAFİK YAPISI

Osmanlı İmparatorluğu himayesindeki vatandaşlar, birbirlerinden farklı etnik köken ve dine mensup olsalar da, Millet çatısı altında yüzyıllarca bir arada yaşamayı başarmıştır. Farklı gruplar kendi aralarında Türk, Rum ya da Arap olarak milliyetleri ile değil, inançları doğrultusunda Müslüman, Ortodoks, Yahudi olarak ayrılmaktadır⁹⁴.

Temeli din ayrımından gelen Osmanlı Devleti'ndeki Millet sisteminin temeli; Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde, İstanbul' un fethi sonrası, Fatih' in Hıristiyan, Yahudi, Rum ve Gregoryen cemaatleri tanınmasıyla atılmıştır⁹⁵. Osmanlı'da hukuki olarak tanınan milletler, Müslümanlar, Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerdir.

Osmanlı'da yaşayan Gayrimüslimlerin sınıflandırılması şu şekildedir⁹⁶ :

<u>Hristiyanlar</u>		<u>Yahudiler</u>	<u>Sabiiler</u>
<u>Katolikler</u>	<u>Katolik olmayanlar</u>	Karailer	
Ermeniler	Gregoryenler	Samiriler	
Gürcüler	Ortodokslar	Rabbaniler	
Rumlar	Süryaniler(doğu-batı)		
Süryaniler	Melkitler		
Latinler	Mandeiler		
Kildaniler			
Maruniler			

Tablo 2: Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslimlerin dini bakımdan sınıflandırılması.

Osmanlı Devleti'nde Müslüman olmayan halk grupları içinde sayıca en fazla üyesi olan cemaat Hristiyan cemaatidir. Hristiyan Cemaat içindeki Katoliklerin çoğunluğu teşkil ettikleri bir bölge yoktur, yurt geneline yayılmış durumdadırlar⁹⁷.

⁹⁴ Ortaylı 1985, 998.

⁹⁵ Ürer 2003, 115-121.

⁹⁶ Ercan 1983, 1127-1128.

Ortodoks Kilisesi mensupları genel olarak Anadolu'nun Ege Kıyıları, Doğu Karadeniz Kıyıları, İç Anadolu, Yunanistan ve Bulgaristan'da yoğunlaşmaktadır⁹⁸. Ortodokslar, Osmanlı Devleti içindeki en büyük gayrimüslim topluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortodoksların çoğunluğu Rum'dur ve diğer Ortodoksları nüfusları altında tutmaktadırlar⁹⁹. Önceleri Romalı olduklarının işareti olarak Rum adını alan bu halk, Bizans döneminde de aynı adla anılmaya devam etmiştir. Rumlar Anadolu'dan miras aldıkları yerli kültür ile Türk Kültürü'nü sentezlemiş ve kendi kültürlerinin alt yapısını oluşturmuştur¹⁰⁰.

15. yüzyıldaki Osmanlı nüfusuna ait kayıtlara ulaşmak ne yazık ki güçtür. Bu dönemdeki kayıtlar imparatorluk içinde toplanan vergi tahrir¹⁰¹ ve cizye defterlerinden elde edilmektedir.

Tahrir defterleri Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. yüzyıldaki siyasi yapısı gereği sancaklara bölünmüş bir düzenleme içindedir. 16. yüzyılda Anadolu ve Rumeli olmak üzere iki eyalet sistemi ile yönetilen Osmanlı'da Anadolu Eyaleti'nde 17 sancak bulunmaktadır. Sancaklar Sultanönü, Kütahya, Karahisar, Hamid, Ankara, Kastamonu, Kocaili, Bolu, Kengiri, Biga, Saruhan, Aydın, Teke, Alaiye, Hüdavendigâr, Karesi, Menteşe livalarıdır¹⁰².

Osmanlı Nüfusu içindeki gayrimüslimler için düzenlenmiş en erken kayıtlar, 1487-1491 yılları arasındaki döneme ait cizye kayıtlardır¹⁰³. Ancak bu kayıtlardan imparatorluk içindeki gayrimüslimlerin nüfus dağılımı için sağlıklı verilere ulaşmak mümkün değildir.

⁹⁷ Ercan 1983, 1128.

⁹⁸ Ercan 2001, 61.

⁹⁹ Eryılmaz 1992, 43.

¹⁰⁰ Ercan 1983, 1130-1132.

¹⁰¹ İnalçık 2000, 174-185.

¹⁰² Varlık 1999, 143.

¹⁰³ İnalçık 2000, 61.

Osmanlı imparatorluğu sınırları içinde cizye ödeyen gayrimüslimler için 1488-1491 yıllarını kapsayan nüfus kayıtlarına göre: Anadolu'da 1490 yılında 32.628 gayrimüslim bulunmaktadır¹⁰⁴.

Kanuni Dönemi'nde nüfus sayımları daha düzenli hale getirilmiştir. Kayıtlara geçirilen Osmanlı toprakları ile gayrimüslimlerin 1520-1530 yıllarına ait demografik değerlerine resmi olarak ulaşılabilmektedir. Yapılan çalışmalara göre Anadolu Beylerbeyliği sınırları içinde yer alan, Anadolu, Karaman, Dulkadir, Rûmı Kadîm ve Rûm-ı Hâdis, isimleri altında toplanan beş merkezdeki toplam nüfus 872.610 hanedir. Bu hanelerden 800.762'si Müslüman, 71.577'si Hıristiyan, 271 hanesi de Yahudi'dir. Rumeli Beylerbeyliği'ndeki toplam nüfus ise 1.040.457 hanedir. Rumeli'de 211.783 Müslüman, 824.613 Hıristiyan, 4.061 Yahudi hanesi bulunmaktadır¹⁰⁵. Verilerden yola çıkarak 16. yüzyılda Osmanlı Toprakları'nın Anadolu yakasının nüfusunun % 8'ini gayrimüslimler oluştururken, Rumeli yakasında bu oran % 80'lere ulaşmaktadır.

1520-1530 yıllarındaki vergi kayıtlarından yola çıkarak hane halkının da ortalama beş kişiden oluşacağını saptayan hesaplamalarda Osmanlı'nın toplam nüfusu yüzyılın başında 12-13 milyon arasında hesaplanmıştır¹⁰⁶. Kanuni Dönemi'nde Osmanlı sınırlarının genişlemesi ile birlikte oluşan yeni yapı içinde incelemelerde bulunan araştırmacılar, toplam nüfusu farklı niceliklerle ortaya koymuştur¹⁰⁷.

¹⁰⁴ İnalçık 2000, 62.

¹⁰⁵ Barkan 1970, 163.

¹⁰⁶ Barkan 1970, 169.

¹⁰⁷ 1535 yılından sonraki Osmanlı Nüfusu: Ö.L.Barkan'a göre 30-35 milyon arasında değişmektedir (Barkan 1953, 20); K.Karpat ise 32-33 milyon arasında toplam nüfusa ulaşmıştır (Karpat 2002, 42); Y.Koç ise 25-30 milyon civarında genel nüfusu belirlemektedir (Koç 1999, 540). Araştırmacılara göre nüfus sayımlarında farklı rakamların çıkmasının nedeni ise hane içinde yaşayan halkın net bir biçimde tespit edilmesinde yaşanan zorluktan kaynaklanmaktadır. Farklı araştırmacılar hane içinde yaşayan bireylerin sayısını kendine göre ortalama olarak ele almıştır. Bu nedenle genel nüfusta farklı toplamlar ortaya çıkmaktadır.

17. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti yönetimi bir bunalım içine girmiştir. Bu süreçte Celali İsyanları ve tımar sistemindeki yozlaşmadan dolayı devletin kayıtlarının tutulduğu tahrir defterleri düzenli olarak ele alınamamıştır. Celali İsyanları neticesinde Anadolu'da nüfus hareketliliği yaşanmış ve Anadolu köylüleri yurtlarını terk etmiştir¹⁰⁸.

18. yüzyılda dünyadaki yenilenme hareketlerine karşı koyamayan Osmanlı Devleti de kendini yenileme yoluna gitmiştir¹⁰⁹. Osmanlıdaki reform hareketleri 18. yüzyılda başta sosyal hayatta kendini göstermeye başlamıştır.

19. yüzyılda yenilikleri ile ün salmış II. Mahmut devlet teşkilatlarında reformlara başlamıştır¹¹⁰. 1831 yılındaki nüfus sayımının etnik kökenlere göre dağılımı ele alındığında şu tablo ortaya çıkmaktadır¹¹¹ :

Müslüman	Gayrimüslim	Genel Toplam
2.467.128	1.147.470	3.615.330

Tablo 3: 1831 yılı Osmanlı Devleti'ndeki nüfus yapısı.

Tanzimat Fermanı'nın ilan edildiği yıllarda yapılan, 1844 yılındaki sayımlarda tüm Osmanlı ülkesi sayımlara dâhil edilmiştir. Kadın ya da erkek ayrımı yapılmadan tüm nüfus sayımlara katılmıştır¹¹². Yapılan sayımlarda Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslim nüfusun etnik olarak verilerine de ulaşılabilmektedir. Alınan sonuçlara göre nüfusun etnik olarak dağılımı şu şekilde ifade edilebilir¹¹³

¹⁰⁸ İnalçık 2000, 69.

¹⁰⁹ Ortaylı 2007, 99-101.

¹¹⁰ Koç 1999, 540.

¹¹¹ Behar 1996, 25.

¹¹² Akbayar 1985, 1238.

¹¹³C.Behar tarafından 1844 yılında verilen sonuçlar ortalama olarak alınmış ve kusuratlar belirtilmemiştir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde tekrar edilen 1844 sayımlarında genel nüfus 35.000.000'dan düşürülerek 17.143.859 kişi olarak kaydedilmiştir. Bu farklılığın sebebi nüfus kayıtlarının elde edilmesinde farklı kaynakların kullanılmasıdır. Geniş bilgi için bkz.: Behar 1996, 27-28.

Müslüman	Rum	Yahudi	Katolik	Ecnebler	Genel Toplam
21.000.000	13.000.000	150.000	900.000	300.000	35.350.000

Tablo 4: 1844 yılı Osmanlı Devleti'nin nüfus yapısı.

Osmanlı Devleti'ndeki modern anlamdaki kadın erkek nüfusunun kaydedildiği ilk sayım 1881'de başlanıp, 1890 yılında tamamlanan nüfus sayımıdır¹¹⁴.

Tanzimat Dönemi'ni takip eden yıllarda 1905-1906 yıllarında Osmanlı Devleti'nin son nüfus sayımı yapılmıştır¹¹⁵. Bu nüfus sayımlarının sonuçları Osmanlı topraklarında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfus yapısına temel oluşturmuştur. Bu sayım sonrası elde edilen veriler şu şekildedir¹¹⁶:

Yıllar	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam
1884	12.590.352	4.553.507	17.143.859
1885	12.707.638	4.578.774	17.286.412
1886	12.824.924	4.603.041	17.427.965
1887	12.942.210	4.637.308	17.579.518
1888	13.059.496	4.661.579	17.721.071
1889	13.176.782	4.685.842	17.862.624
1890	13.294.068	4.701.109	18.400.177
1891	13.411.354	4.734.376	18.145.730
1892	13.411.361	4.763.381	18.174.742
1893	13.578.647	4.776.737	18.316.295
1894	18.316.295	4.804.640	18.457.845
1895	13.763.219	4.832.543	18.599.398
1896	13.890.910	4.848.849	18.739.759
1897	14.111.945	4.938.362	19.050.307

Tablo 5: Osmanlı Devleti'nin 1884-1897 yıllarındaki nüfus değerleri

¹¹⁴ Eryılmaz 1992, 85.

¹¹⁵ Behar 1996, 57.

¹¹⁶ Behar 1996, 55-56.

Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte nüfus içindeki gayrimüslimlerin sorunları bitmemiş, yeni devlet birimlerince çözüme bağlanmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın ardından Lozan Antlaşması'nı imzalamak için taraflar, Yunanistan ile Türk halklarının mübadelesini çözümlenmek amacı ile görüşmelere başlamıştır. Müzakereler sonunda Türk ve Yunan esirleri dâhil edilerek, karşılıklı insan takası 30 Ocak 1923'te imzalanan sözleşme ile karara bağlanmıştır¹¹⁷.

Müslüman	Rum	Ermeni	Bulgar	Katolik	Yahudi	Protestan	Ecnebi	Toplam
15.508.753	2.823.063	1.031.708	761.530	139.285	253.475	52.485	113.495	20.683.794

Tablo 6: Osmanlı Devleti'nin 1905-1906 yıllarındaki etnik ve dinsel nüfus yapısı

Yapılan mübadele sonrasında 1924-1933 yılları arasında, nüfusta gözlenen son değişikliklerle göç eden nüfusun kaç kişiden oluştuğu net bir biçimde ortaya konamamıştır. Nüfus mübadelesi sona erdikten sonra dahi göçler devam ettiği için göçmenlerin sayısı tam olarak belirlenememiştir. L. Ürer' e göre¹¹⁸ Türk göçmenleri 450.000- 500.000 kişi arasında, M. Çanlı' ya göre ¹¹⁹ 384.000 kişi, A. Cengizkan'a göre¹²⁰ 358.465 kişi, İ.Erdal'a göre¹²¹ ise 500.000 kişi tespit edilmiştir.

Anadolu'dan Yunanistan'a göç eden Rumlar 1.100.000-1.200.000 arasında değişmektedir. Bu göçün neticesinde İstanbul'daki Rum nüfusu 1500- 2000 arasında gerilemiştir¹²².

¹¹⁷ Ürer 2003, 249.

¹¹⁸ Ürer 2003, 251.

¹¹⁹ Çanlı 1994, 130.

¹²⁰ Cengizkan 2004, 28.

¹²¹ Erdal 2006, 152.

¹²² Ürer 2003, 251.

IV- MUĞLA MERKEZ ve İLÇELERİ'NDEKİ GAYRİMÜSLİM NÜFUS DAĞILIMI

Harita 2. Muğla İl Haritası (Muğla Belediyesi Yıllığı 2012)

Güneybatı Anadolu Bölgesi'nin idaresini elinde bulunduran Menteşe Beyliği Osmanlı Devleti sınırları içine dâhil edildiği 14. yüzyılda idari teşkilatlanmada sancak olarak yerini almıştır. Sancağın merkezi de Muğla olmak üzere Anadolu Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır¹²³.

15. yüzyılda II. Beyazıt Devri'nde Liva-ı Menteş olarak Pürnaz, Çine, Milas, Bozöyük, Muğla, Tavas ve Köyceğiz olarak sancak sekiz kazaya ayrılmıştır. 1517 tarihinde Balat ve Mekri kaza statüsüne getirilmiştir. 1562-1563 yıllarında Milas kazası Peçin' e bağlanmıştır. Bu yıllardaki Menteşe Sancağı'na bağlı kazalar Peçin, Balat, Muğla, Tavas, Köyceğiz, Mekri, Pürnaz, Mazın ve Bozöyük' tür¹²⁴.

Menteşe Sancağı 1864 yılında idari birimlerde yapılan yeniliklerle Aydın İli'ne bağlı bir sancak olmuştur. Bu dönemde Çine, Bozdoğan ve Karacasu Aydın Sancağı sınırlarına dâhil edilmiş böylece Menteşe Sancağı'nın sınırları daraltılmıştır. 1881 yılında Menteşe Sancağı'nın sınırları içinde Köyceğiz, Mekri, Marmaris, Milas ve

¹²³ Uykucu 1983, 70.

¹²⁴ Uykucu 1983, 72-73.

Tavas kasabaları yer almaktadır¹²⁵. 1921 yılında yapılan yeni bir idari taksimat ile Muğla bağımsız bir vilayet haline getirilmiştir¹²⁶.

Muğla İli 19. yüzyıldaki Yunanistan ile yaşanan siyasi çekişmelerden sonra, sahil kesimine yakın oluşu, topraklarının verimli oluşu gibi etkenlerden dolayı dışarıdan göç alan bir merkez haline gelmiştir. Bu dönemde Yunanistan'da meydana gelen siyasi karışıklıklardan dolayı Hıristiyan ve Müslüman halk yöreye göç etmeye başlamıştır. Bölgede yaşayan yerli Rum halkı ile göç eden Rumlar sayesinde, Rum nüfusu sürekli bir değişkenlik göstermiştir. Batı Anadolu'daki yöneticilerin hoşgörülü tutumu ve 1770 yıllarındaki Arnavut çetelerinin baskıları nedeni ile Yunanistan'daki huzursuz Rum halkı Muğla yöresine göç etmeye başlamıştır¹²⁷.

Menteşe yöresindeki gayrimüslim nüfusun oranları için Osmanlı Dönemi'nde tutulan kayıtlara başvurulmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki modern anlamda yapılan nüfus sayımlarının öncüsü olan 1831 genel sayımında Mentеше Sancağı kayıtlarına ulaşılabilmektedir. Askere alınacak nüfusun sayımı için tutulan kayıtlarda, Mentеше yöresindeki nüfus şu şekilde dağılım göstermektedir¹²⁸:

Müslüman	Gayrimüslim	Genel Toplam
46.613	2.781	49.550

Tablo 7: Mentеше Yöresi'ndeki gayrimüslim nüfus (1831).

1860 yılında Mentеше yöresindeki gayrimüslim nüfus bir miktar azalmakla birlikte 1831 yılındaki nüfusa yakın rakamlar vermektedir. Bu sayımının neticesine göre gayrimüslim nüfusun dağılımı şu şekildedir¹²⁹:

¹²⁵ Galanti 1945, 26.

¹²⁶ Muğla İli'nin salnamelerdeki toprak sınırları ve coğrafyasının genişliği için bkz.: Aydın Vilayet Salmeleri; Hicri yıl 1311, s. 377, Hicri yıl 1314, s. 451, Hicri yıl. 1307, s. 625

¹²⁷ Akça 2002, 39.

¹²⁸ Behar 1996, 24.

¹²⁹ Soyluer 2006, 110.

Müslüman	Gayrimüslim	Genel Toplam
56.109	2.470	585.793

Tablo 8: Menteşe Yöresindeki gayrimüslim nüfus (1860).

1890 yılındaki genel nüfus sayımı araştırmacılar tarafından yayınlanırken vilayet merkezlerine ait veriler ve Osmanlı içindeki kaza ve nahiyelerin nüfusları da kaydedilmiştir¹³⁰. Bu nedenle 1890 yılında İzmir Vilayeti başlığı altında Muğla, Bodrum, Milas ve Marmaris'teki nüfusa ulaşılabilmektedir. Bu kayıtlarda Gayrimüslim- Müslüman ayrımı yapılmamış, sayım yapılan bölgelerdeki erkek nüfusu doğrudan belirtilmiştir.

1890 yılındaki genel sayıma göre; Muğla nüfusu 15.000, Bodrum 6.000, Milas 12.000, Marmaris 3.000 kişi olarak kaydedilmiştir¹³¹.

Menteşe Sancağı, 1891 yılında Aydın Vilayeti'ne bağlı bir merkezdir. Bu dönemdeki nüfus kayıtlarına göre gayrimüslimlerin nüfus sayımları ortaya çıkarılabilmektedir. Etnik ve dini olarak sınıflandırılabilen kayıtlardaki sonuçlara göre Menteşe Sancağı'nın nüfusu şu şekildedir¹³² :

Müslüman	Rum	Yahudi	Ecnebi	Genel Toplam
131.484	10.126	423	221	142.154

Tablo 9: Menteşe Yöresi'ndeki gayrimüslim nüfus (1891).

1.Dünya Savaşı öncesinde Karia Bölgesi sınırları içindeki, Menteşe Sancağı'nın merkezi Muğla Kazası'dır. Muğla'nın Denizâbâd, Kavaklıdere,

¹³⁰ Behar 1996, 45.

¹³¹ Behar 1996, 44.

¹³² Beyru 2000, 56.

Gökâbâd, Ahî, Turgud olmak üzere beş nahiyesi bulunmaktadır. Bu nahiyelere bağlı 88 köyü mevcuttur.

Muğla Sancağı'na bağlı Fethiye Kazası'nın Kaya, Üzümlü, Eşen nahiyeleri bulunmaktadır. Bu nahiyelere bağlı 84 köy kaydedilmiştir. Köyceğiz (Yüksekkum) Kazası'nın Karaman ve Dalaman nahiyeleri bulunmaktadır. Bu nahiyelere bağlı 58 köy kaydedilmiştir. Milas Kazası'nın Ören, Güllük, Kazıklı, Selimiye nahiyeleri ve nahiyelere bağlı 136 köyü bulunmaktadır. Marmaris Kazası'nın, Bozburun, Reşadiye ve Süleymaniye nahiyeleri ve nahiyelere bağlı 24 köyü bulunmaktadır. Bodrum Kazası ise Karaâbâd nahiyesine sahip olup nahiyede 41 köy kayıtlara geçirilmiştir¹³³.

1914 yılında Mentеше Yöresi'nin nüfusunda gözle görülür bir artış olmuştur. Oranlardaki değişiklik etnik bakımdan her sınıf arasında artarak tablolara yansımıştır. 1914 yılında yapılan nüfus sayımlarının genel sonuçlarında çıkan neticeler araştırmacılar arasında farklı rakamlarla telaffuz edilmektedir¹³⁴.

Kaza	Müslüman	Rum	Ermeni	Yahudi	Toplam
Muğla	58.409	1.737			60.146 ¹
Fethiye	35.368	7.976	4	13	43.361
Milas	36.248	2.837		967	40.061
Bodrum	15.757	4.028		206	19.991
Marmaris	14.518	992			15.510
Köyceğiz	22.674	358			23.032
Genel Toplam	182.974	17.928	4	1.186	202.101

Tablo 10: Muğla Yöresi 1914 yılı etnik nüfus yapısı.

¹³³ Soyluer 2006, 132.

¹³⁴ 1914 yılının genel nüfus sayımlarında Muğla'nın nüfusu için bkz: K.H. Karpat 1914 yılının Mentеше Sancağı'ndaki nüfusu 210.784 olarak kaydetmiştir. (Karpat 2003, 225-226); S.Soyluer ise nüfus hesaplamaları yapılırken hatalar yapıldığını bu nedenle araştırmacılar arasında farkların oluştuğunu ileri sürmektedir (Soyluer 2006, 133). Soyluer, 1914 yılında Mentеше'nin toplam nüfusunun 202.101 kişi olduğunu kaydetmiştir. Aynı tarihteki belgelerin karşılaştırılması neticesinde 1914 yılının nüfus sayımları çalışmanın bu bölümünde S. Soyluer' in çalışması kaynak alınarak oluşturulmuştur.

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yapılan 1921 yılındaki genel nüfus sayımında Müslüman nüfusta azalma görülmektedir. Bu azalmanın en önemli sebebi savaş sırasında kaybedilen askerler ve doğum oranındaki düşüş gösterilebilmektedir. Bu nüfus sayımına göre Menteşe Yöresi'nin nüfusu şu şekildedir¹³⁵:

Kaza	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam
Muğla	29.212	1.024	30.236
Fethiye	17.397	5.574	22.971
Milas	25.703	2.817	28.520
Bodrum	12.211	2.893	15.104
Marmaris	10.061	722	10.783
Köyceğiz	6.953	392	7.345
Genel Toplam	101.537	13.422	114.959

Tablo 11: Muğla Yöresi 1921 yılı etnik nüfus dağılımı

Kurtuluş Savaşı sonrası Yunanistan ile Türkiye arasında 30 Ocak 1923'te imzalanan sözleşme gereği din temeline dayalı nüfus mübadelesinin yapılmasına karar verilmiştir¹³⁶. Ülkenin gayrimüslim nüfusu barındıran mübadele kapsamındaki diğer kentleri gibi, Menteşe Yöresi'nde yaşayan gayrimüslimler Yunanistan'a göç ederken, boşalan köylere Yunanistan'dan gelen göçmenler yerleştirilmiştir. Bu süreçte Türk mübadillerin yerleşeceği alanlar on bölgeye ayrılmıştır. 37 il içerisinde 43 yerleşim bölgesini kapsayan alan ise şu şekilde sıralanabilir:

1. Çanakkale, Tekirdağ, Edirne, Kırıkkale
2. Balıkesir
3. Samsun, Trabzon, Sinop, Ordu, Giresun, Amasya, Tokat
4. Bursa
5. Bolu, İzmit, Kütahya, Bilecik, Eskişehir
6. Zonguldak, İstanbul, Çatalca
7. Isparta, Burdur, Antalya
8. Kayseri, Aksaray, Kırşehir, Niğde

¹³⁵ Soyluer 2006, 134.

¹³⁶ Ürer 2003, 249-251.

9. Mersin, Adana, Kozan, Silifke, Ayıntap, Maraş
10. İzmir, Aydın, Manisa, Menteşe, Afyon¹³⁷.

Muğla, Fethiye, Marmaris, Milas ve Köyceğiz'i kapsayan Mübadele İmar ve İskân Komisyonu 15 Ocak 1924 yılında göreve başlamıştır¹³⁸. Mübadele yapılmaya başlandığı zaman Rodos, İstanköy ve Girit Adaları'ndan Muğla sahillerine göçmenler yığılmaya başlamıştır. Komisyonun düzenlemeleri ile bölgeye akın eden Türk vatandaşları, Rumların geride bıraktıkları köylere yerleştirilmiştir.

Zeytuncü, Selanik, Dırama ve Kavala bölgelerinden gelen 64.000 göçmen, Rum nüfusun boşalttığı yerler olan Bodrum, Fethiye ve Milas, İzmir, Manisa ve Denizli'ye yerleşmiştir¹³⁹.

IV- 1- Muğla Merkez'deki gayrimüslim nüfus

Coğrafi konumu nedeni ile Ege Denizi ve Yunan Adaları'na yakın bir topografyaya sahip olan Muğla merkez ve ilçelerinde gayrimüslim nüfus Rum, Yahudi ve Ermeni cemaatlerinden oluşmaktadır¹⁴⁰.

Muğla antik kaynaklarda Mobolla olarak geçmektedir¹⁴¹, 1889 yılındaki Aydın Vilayet Salnamesi'nde ise Mobella olarak kayıtlara geçirilmiştir¹⁴².

Muğla merkezdeki Rum nüfusu 19. yüzyıl da yapılan ıslahat hareketleri ile ticaret hayatında üstünlük sağlamaya başlamıştır. Yabancı malların ülke pazarlarına girmesine izin verilmesi ile birlikte ticari anlamda azınlıklar sosyal hayatta daha fazla söz hakkına sahip olmuştur. Ticarete önceleri nakliye işlerini yürüten Rum gemiciler, devletin toprakları içinde yaşayan kendi soydaşlarını da ticaretin içine

¹³⁷ Arı 1995, 52-53.

¹³⁸ Çanlı 2007, 54.

¹³⁹ Tosun 1998, 87.

¹⁴⁰ Türkeş 1973, 27 v.d.

¹⁴¹ Mete 2002, 347.

¹⁴² Uzunçarşılı 1989, 150.

çekmiştir¹⁴³. Etrafi denizlerle çevrili verimli topraklara sahip Muğla'daki Rumlar da dönemin getirdiği ticari hareketlilikten payını almıştır.

Muğla merkezdeki ekonomik hayat büyük oranda Rum tebaanın elindedir. Merkezde gayrimüslim nüfus yoğunluğu Rumlardan oluşmaktadır. Dönemin değirmencisi, fırıncısı, yapı ustası, terzi gibi zanaatkârları Rum vatandaşlarından oluşmaktadır. Zanaat kesiminin yanı sıra bölgede yer alan un fabrikası ve barut fabrikası da yine sanayi kolları arasında olup Rum kesiminin elindedir¹⁴⁴.

19. yüzyılda Muğla'da sosyal tabakalar etnik köken ve din ayrımı gözetilerek iki ana gruba ayrılmıştır. Azınlıklar ve yerlilerden oluşan halkın esnafları, kendi aralarında farklı bölgelerde gruplaşmıştır. Yerel halkın esnafları, Muğla Kurşunlu Camii ve Ulu Camii etrafında yoğunlaşmaya başlamıştır.

Azınlıklar ise yeni işyerlerini Konakaltı ve Saburhane Meydanı çevresinde açmaya başlamıştır¹⁴⁵. 19. yüzyıldan itibaren zenginleşen Rum tebaanın imar faaliyetleri de hızlı bir biçimde artmıştır. Ancak ticari hareketlilik 1922 yılında başlayan mübalede ile sekteye uğramıştır. Kentin Rum nüfusunun yaşadığı Saburhane Mahallesi boşaltılmış, taşınamaz mallar el değiştirmiştir.

Muğla merkezdeki gayrimüslim nüfusun I.Dünya Savaşı'ndan önceki 1910 tarihi ile 1921 yılına kadarki süreçte nüfus dağılımı şu şekildedir¹⁴⁶ :

Yıl	Müslüman	Rum	Toplam
1910/11	8.728	1.060	9.788
1915	8.941	1.205	10.146
1921	10.146	1.054	11.200

Tablo 12: Muğla Merkez 1910/11- 1921 yılları arasındaki gayrimüslim nüfus.

¹⁴³ Aktüre 1993, 49.

¹⁴⁴ Türkeş 1973, 30-31.

¹⁴⁵ Aktüre 1993, 76.

¹⁴⁶ Soyluer 2006, 112.

Muğla merkezin dışında, Yatağan İlçesi'nde de 1910/1911 yıllarında 677, 1915 yılında 738 Rum bulunmaktadır¹⁴⁷.

IV-2- Milas İlçesi'ndeki gayrimüslim nüfus

Milas Yöresi'ndeki Rumların sosyal hayatta yer almaları 19. yüzyıla rastlamaktadır. Muğla merkezde olduğu gibi zanaat ve sanayi dalındaki boşluk Rum tebaa tarafından doldurulmuştur. Kentin imarı için Adalar'dan getirilen Rum halkı bölgede bahçıvan, değirmenci, kalfa olarak davet edilmiş ve 19. yüzyılda Milas'ta Rum halkının nüfusunda bir artış yaşanmıştır¹⁴⁸. Milas kentinde yapılan nüfus sayımlarına göre gayrimüslim nüfusun 1910-1911 yılındaki dağılımı şu şekildedir¹⁴⁹:

Müslüman	Rum	Yahudi	Ecnebi	Toplam
32.051	3.200	739	71	36.061

Tablo 13: Milas İlçesi 1910-1911 yılları arasındaki gayrimüslim nüfus.

Milas İlçesi'ne bağlı köylerdeki Rum nüfusu da azımsanamayacak bir orana sahiptir. Kayıtlara göre sayımın yapıldığı yıllarda nüfusu sadece Rum halkından oluşan köyler bulunmaktadır. Selimiye ilçesine bağlı Mandalyat Kızılca Köyü 1910/11 yılları ile 1915 yılları arasında sadece Rum nüfustan ibaret olan bir Rum Köyü'dür¹⁵⁰. Milas Kazası'na bağlı diğer köylerdeki Rum nüfusun oranı ise şu şekildedir:

Milas merkez kazasına bağlı, Tuzâbad köyünde 1910/11- 1915 yılları arasında 14 Rum bulunmaktadır¹⁵¹. 1910/11 yıllarında ise köyün nüfusu, 457 Rum vatandaştan oluşur. 1915 yılında ise nüfus artmış 508 kişiye ulaşmıştır. 1921 yılında ise 1082 kişiden oluşan Müslüman nüfusa karşılık 386 gayrimüslim bulunmaktadır.

¹⁴⁷ Soyluer 2006, 115.

¹⁴⁸ Türkeş 1973, 37.

¹⁴⁹ Taşkiran 2004, 27.

¹⁵⁰ Soyluer 2006, 125.

¹⁵¹ Soyluer 2006, 124.

Yerli Türklerin tarıma dayalı hayatları ve zanaatkârlığa önem vermedikleri için bu alandaki boşluğu Rum halkı karşılamıştır. Rumlar başta ekmek ve un ticareti olmak üzere ekonomik hayatta söz sahibi olmuştur.

Zenginleşen Rum tebaa, bölgenin sosyal hayatında da söz sahibi olmuştur. Ü. Türkeş'in anlatımlarına göre son derece söz sahibi olan Rumlar, dini ayinlerini yaptıkları Pazar gününe rastlayan, Milas çarşı gününü Pazartesi'ye aldirmayı başarmışlardır¹⁵².

İlçedeki Rumlar ticaret alanında Karacahisar, Ören, Güllük, Bafa gibi önemli tarım merkezlerindeki zengin kesimle bağlantılar kurmuş ve giderek zenginleşmeyi başarmışlardır. Bölgedeki Rum tüccarları zeytinyağı ve şarap fabrikasını inşa etmiştir. Ayrıca, Rum halkı ekonomik olarak güçlenmenin yanı sıra kendi ideolojilerini hayata geçirmek ve kendi nesillerini yetiştirmek için Milas'ta Rum Okulu'nu da açmıştır¹⁵³.

Milas İlçesi'nde 19. yüzyıldan önce otuz haneden oluşan Rumlar, daha sonra koşulların kendi lehlerinde gelişmesi ile 3200 kişiye yükselmiştir. Ancak Kurtuluş Savaşı sonrası yapılan mübadelede Rumlar göç etmek zorunda kalmıştır¹⁵⁴.

IV-3- Bodrum İlçesi'ndeki gayrimüslim nüfus

Bodrum İlçesi 1530 yılında idari taksimatta kale olarak kaydedilmiş, Menteşe Beyliği'ne bağlı bir Anadolu Eyaleti'dir. Daha sonra Menteşe Livasında Aydın Eyaletine bağlanmış bir nahiyedir. Bodrum Kazası 1841 yılında Aydın Vilayetine bağlanmıştır. Cumhuriyet Dönemi'ndeki son idari taksimatta ise 1924 yılında Muğla İli'ne bağlı bir ilçe olarak tescillenmiştir¹⁵⁵.

¹⁵² Türkeş 1973, 38.

¹⁵³ Türkeş 1973, 38.

¹⁵⁴ Adıyeke 1994, 106.

¹⁵⁵ Sezen 2006, 87.

Bodrum ilçesindeki gayrimüslim nüfus 1910 yılından itibaren kayıt altına alınmıştır. Bu kayıtlara göre bölgede gayrimüslim nüfus arasında çoğunluğu Rumlar ve Yahudiler oluşturmaktadır¹⁵⁶.

Bodrum'a yerleşen gayrimüslim nüfus alışlageldiği gibi ticaretle uğraşmış, adalara yakınlığı nedeni ile Muğla Yöresi'nin deniz ticareti ile ilgili olan potansiyelini karşılamıştır. Ayrıca ilçede zanaat dalları ile uğraşan gayrimüslimler de bulunmaktadır. Kazadaki gayrimüslimlerin zanaatları ise duvarcılık, ayakkabı ustaları, değirmenciler, bahçıvan, marangoz, terzi, fırıncı, boyacı olmak üzere ağırlıklı olarak Rum ustalardan elinde bulunmaktadır.

Kazada ziraatla ilgili meslekleri Müslümanlar, zanaatla ilgili meslek dallarını ile gayrimüslimler elinde tutmaktadır. Kentin sosyal ve ticari hayatındaki bu çeşitlilik kültürler arası hoşgörüyü doğurmuştur. Bodrum Yarımadası gibi küçük bir arazide Müslüman nüfusun ağırlıklı olduğu bölgelerde camii yapımı nasıl olağan bir durumsa, gayrimüslim nüfusun yaşadığı alanlarda da kilise yapımı olağan bir durum olarak ortaya çıkmıştır.

Bodrum Yarımadası'ndaki ticari hareketlilik bölgede yaşayan gayrimüslimlerin zenginleşmesine ve kendi dinlerine ait ibadethaneleri inşa etmesine olanak sağlamıştır.

Bodrum Kazası'ndaki Rumlar, Güllük Körfezindeki Güvercinlik'ten başlayarak tüm Bodrum Yarımadası'ndaki kireç ocaklarına sahip olmuş ve ticari alanda üstünlük elde etmiştir. Bölgeden çıkarılan kireç, dış ülkelere pazarlanmıştır¹⁵⁷.

¹⁵⁶ Soyluer 2006, 128.

¹⁵⁷ Türkeş 1973, 45.

Yıl	Müsliman	Rum	Yahudi	Toplam
1910/11	4.375	3.658	206	8.239
1915	4.375	838	206	5.419
1921	3.933	1838	1055	6.826

Tablo 14: Bodrum İlçesi 1910- 1921 yılları arasındaki gayrimüslim nüfus.

Bodrum beldesine bağlı Bağla ve Kefaluka (Akyarlar) 'daki nüfus kayıtları sadece 1910/1911 yılları arasında kaydedilmiştir. Kayıtlara göre bölgedeki nüfusun 370'i Rum Cemaati'ne bağlıdır¹⁵⁸.

IV-4- Fethiye İlçesi'ndeki gayrimüslim nüfus

Mübadeleden önce Rum nüfusun yaşadığı bir diğer Muğla ilçesi de Fethiye'dir. Günümüzdeki idari taksimatta Muğla İli'ne bağlı bir ilçe olan Fethiye'nin ismi, Likçe Kitabeler'de 'Talabahi' olarak geçmektedir¹⁵⁹. Ayrıca kente ait kalıntılardan yola çıkarak araştırmacılar 'Telmessos' ismini de Fethiye için kullanmaktadır¹⁶⁰.

Fethiye Körfezinde kurulan Bizans ve Bizans sonrası Levision ya da Levissi olarak isimlendirilen Kayaköy mübadeleden önce önemli bir Hıristiyanlık merkezidir¹⁶¹. Kayaköy ya da Kaya ismi ile anılan bölge Osmanlı egemenliği altında Likya'da en fazla Rum nüfusun bulunduğu merkezdir. Kent, iki büyük ve pek çok küçük ölçekli kilisesi sayesinde önemli bir dini merkez olma özelliğine sahiptir.

Kayaköy'de yerleşimin ne zaman başladığı hakkında araştırmacılar farklı görüşler ortaya koymaktadır. Bölgede özellikle Gemiler Adası'nda çalışmalarda bulunan Japon araştırmacılara göre; Gemiler Adası, yedinci yüzyıla kadar bölgedeki en önemli ticaret merkezlerinden bir tanesidir¹⁶². Bu dönemde Levissi(Kayaköy)

¹⁵⁸ Soyluer 2006, 128.

¹⁵⁹ Akşit 1971, 105.

¹⁶⁰ Umar 1993, 776.

¹⁶¹ Asano (a) 2010,10.

¹⁶² Asano (a) 2010, 4.

Gemiler Adası'na gıda sağlayan bir merkez konumundadır¹⁶³. Gemiler Adası'ndaki yedinci yüzyıl Arap akınlarından sonra halk, daha iç bölgede yer alan Levissi'ye yerleşmiştir¹⁶⁴.

Yaygın kanıya göre Gemiler Adası'ndaki ticari canlılık daha sonra Levissi'ye kaydırılmış ve bölgenin refahı sağlanmıştır. Gemiler Adası'nın kuzeyindeki kanal Levissi için liman olarak kullanılmıştır¹⁶⁵. Zanaat ve deniz ticareti ile uğraşan Rum kesimi kısa sürede zenginleşmiş, bölgede büyük oranda söz sahibi olmuştur. Ticari ve sosyal hayattaki üstünlüklerini kullanan Rum zenginlerinin sayesinde bölgede, kendi tebaalarına ait dört Rum Okulu da açılmıştır¹⁶⁶.

Rum halkının deyimi ile Levissi ya da daha sonradan Kaya olan Köy 1923 yılındaki mübadelede tamamen boşaltılmıştır. Bölge için Osmanlı Dönemi'nde tutulan kayıtlar genellikle vergi ve toprak mülkiyetine ait kayıtlar olup geniş çaplı sosyal hayatla ilgili kayıtlara rastlanmamaktadır¹⁶⁷. Mübadele sonrası Levissi Köyü'nden göç ettirilen Rumlar, Atina'nın kuzeyinde Nea-Levissi bölgesine yerleştirilmiştir¹⁶⁸.

IV-5- Datça İlçesi'ndeki gayrimüslim nüfus

Muğla İli sınırları içinde yer alan Datça (Dadya), 1826 yılında Menteşe Sancağı'na bağlı, Aydın Vilayet sınırları içinde yer almaktadır. 1924 yılında ise Muğla İli'ne bağlı ilçe statüsü konumundadır¹⁶⁹. Datça, 1.Dünya Savaşı öncesi ve 1921 yılı arasındaki nüfus sayımlarında Reşadiye Nahiyesi'ne bağlı bir merkezdir. Aynı tarihlerde Reşadiye Nahiyesi'ne bağlı Hızırşah, Kara, Mesudiye, Yaka

¹⁶³ Masuda 2010, 222.

¹⁶⁴ Asano (c) 2010, 260.

¹⁶⁵ Asano (b), 97.

¹⁶⁶ Gün 2006, 40.

¹⁶⁷ Otsuki 2010, 279.

¹⁶⁸ Otsuki 2010, 284.

¹⁶⁹ Sezen 2006, 134.

Nahiyeleri kayıtlara geçirilmiştir¹⁷⁰. Katalog kapsamında iki kilisenin yer aldığı Datça Yarımadası'nın Rum nüfusu ile ilgili veriler şu şekilde sıralanabilir¹⁷¹:

	I.Dünya Savaşı Öncesi		1915 Yılı Nüfus Değerleri		1921 Yılı Nüfus Değerleri	
	Müslüman	Rum	Müslüman	Rum	Müslüman	Rum
Kaza						
Reşadiye	663	14	663	7	344	33
Datça	647	92	647	66		
Hızırşah	395	79	393	26		
Kara	597	61	594	30	213	55
Yaka	626	143	646	40	954	153

Tablo 15: Datça İlçesi 1910-1921 yılları arasındaki gayrimüslim nüfus.

Muğla ili ve ilçelerinde, Türk Yunan Nüfus Mübadelesi sonrası, 1000 ile 1200 civarında değişen gayrimüslim nüfus, 1927 yılına gelindiğinde Muğla şehrinde, on sekiz Hıristiyan ve diğer cemaatlere bağlı üç kişi kalmıştır¹⁷².

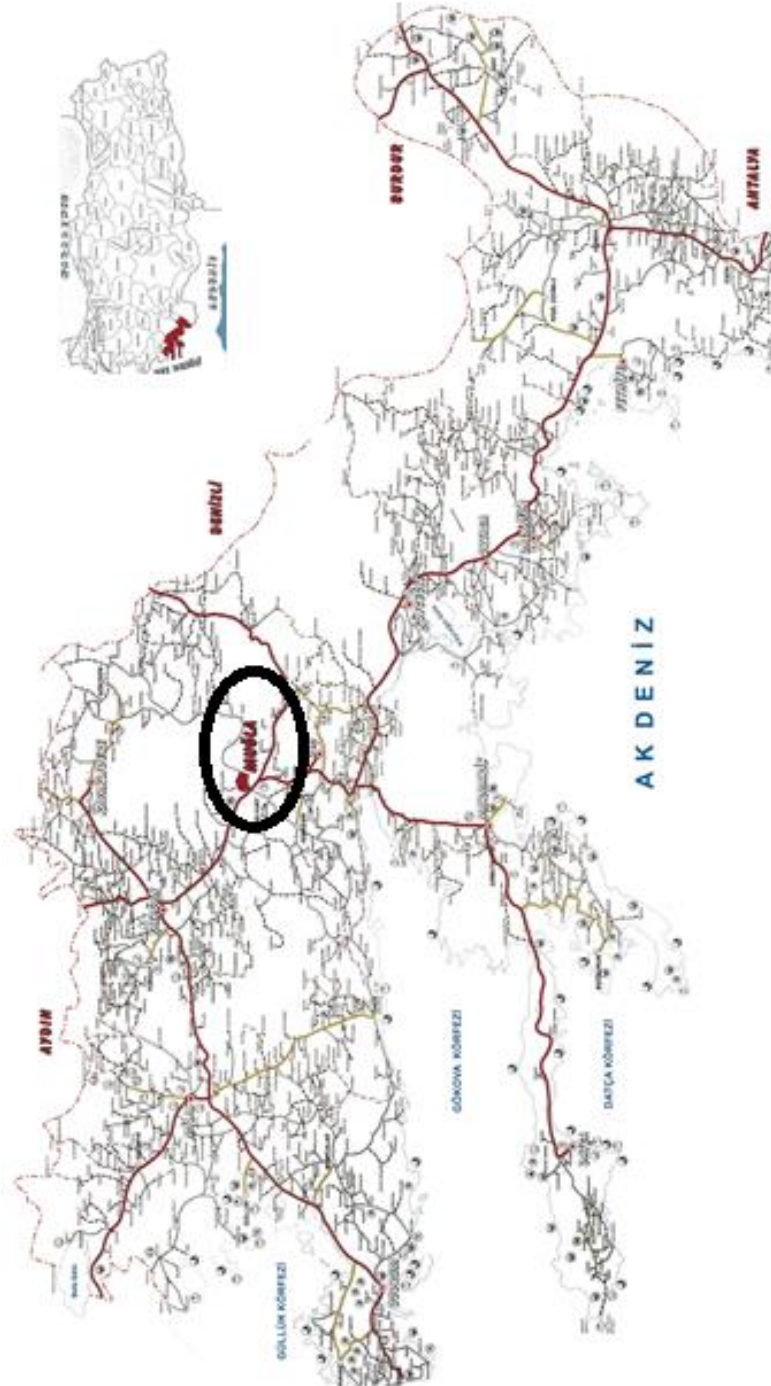
¹⁷⁰ Soyluer 2006, 130.

¹⁷¹ Soyluer 2006, 130.

¹⁷² Akça 2002, 33.

V- KATALOG

V-1- Muğla Merkez

Harita 2. Muğla İl Haritası (Muğla Belediyesi Yıllığı, 2012)

Katalog No: 1

Adı: PANAIA ASAİRAİ KİLİSESİ (Aladağ 1995, 40)¹⁷³
 SABURHANE AZİZE MERYEM ANA KİLİSESİ(Aladağ 1993, 77)

Konumu: Kilise Muğla İli sınırları içindeki Saburhane Mahallesi, Asar Dağı eteklerinde Rum Erkek Okulu'nun 50m. batısındadır.

Kitabe: -----

Yazıt: Kilisenin avlusunda bulunan bir yazıtta 1858 yılı belirlenmiştir.

Yayınlar: Aladağ 1993, 75- 77; Aladağ 1995, 40-41, 50-51, 53-54, 57-58.

Ziyaret Tarihi: 20.03.2012,03.02.2013.

Tarihlendirme:Kilisenin tarihlendirmesinde yararlanılabilecek bir kitabe bulunmamaktadır. Ancak yapının tarihlenmesi için yardımcı olabilecek verilere ulaşılabılmıştır. Kilise boşaltıldıktan sonra satın alan Suzan Zekir ile 20-03-2012

¹⁷³ Kilise hakkındaki veriler öncelikle mübadillerden elde edilmiştir. Kilise ve mübadele öncesi bölgede yaşayan Rum halkı ile ilgili araştırmalarda bulunan E. Aladağ kilisenin 1993 yılında restitüsyon planını çizerek yapının konumu ile ilgili bilimsel bir araştırma sunmuştur. Kilise Rum Ortodoks cemaatine hizmet etmektedir. Kilisenin orijinal ismi 'Panaia Asairai Kilisesi'dir. Ancak araştırmacı kilise hakkında edindiği veriler ışığında araştırmalarında kilisenin adını Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi olarak zikretmektedir. Bu ismin verilmesinin nedeni ise Aladağ'ın Yunanistan'daki mübadillerle görüşmesi sırasında yapının isminin bu şekilde aktarılmasıdır. Çalışmada yapının 'Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi' ismi tercih edilmiştir. Kilisenin ismi ile ilgili ayrıntılı bilgi için: Aladağ 1995, 40-41.

tarihinde yapılan söyleşide kilisenin planı, resim programı ve mimarisi ile ilgili anlatımlarda bulunmuştur:

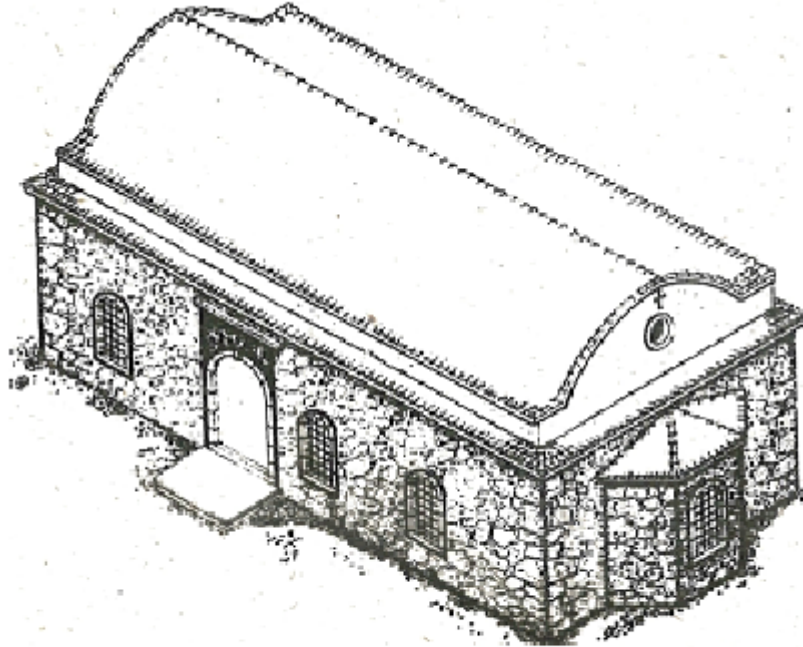
‘Mübadelede Rumların geride kalan malları, çok ucuz fiyatlara satışa çıkarılmasına rağmen alıcı bulamadı. Muğla’daki Rum Kilisesi önceleri alacaklı bulamamıştı. Daha sonra Kürt Cemal adında bir hamal kiliseyi satın aldı. Kilisenin duvarları tamamen resimlerle kaplı idi. Resimlerde kullanılan renkler, kırmızı, beyaz, altın sarısı, mavi idi. Kürt Cemal resimleri ve mermerleri parçalayıp kamyonlarla İzmir’e satmaya götürdü. Daha sonra kiliseyi eşim Meydin Zekir satın aldı. Kendisi kiliseden kalan parçaları satmaya İzmir’e götürdü. Ama para kazanamadı. Rumların geride bıraktığı dönem kilise çok büyük bir yapı idi. Üç katlı bir kilise idi. Biz duvarlarında birçok testi bulduk. Ama değerini bilemedik hepsi kırıldı. Giriş kapısında karşılıklı duran iki sakallı aziz resmi vardı. Aralarında ise mavi ve kırmızı renkli çiçek süslemeleri vardı. Kilisenin avlusuna çakıl taşları ile desenler işlenmişti.’

E. Aladağ’ın Yunanistan’da yaptığı araştırmalar neticesinde kilisenin 1820 yılında inşa edildiğini iddia etmektedir¹⁷⁴. Ayrıca kilisenin avlu duvarlarında 1858 yılının yer aldığı bir yazıt ve kilisenin çanı üzerinde 1907 yılı tespit edilmiştir.

¹⁷⁴ Aladağ 1995, 58.

Resim 1. Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi mevcut durumu

Çizim 1. Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi izometrik çizim(Aladağ 1993)

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu-batı yönünde, uzunlamasına dikdörtgendir (Res. 1). Kilisenin naos örtüsü tamamen yıkılmıştır.

Naos

Doğu- batı yönündeki naos tek neflidir (Çizim 1). Kilisenin naos bölümünde iki konut bulunmaktadır. Yapının orijinalinden geriye kalan yalnızca birkaç ögeye rastlanmıştır. Kilisenin kuzey ve güney duvarında olasılıkla karşılıklı yarım yuvarlak kesitli sütunlar kullanılmıştır (Res.2).

Naosun güney duvarındaki sütunlarla sınırlanan, üç açıklıktan eksendeki açıklık kilisenin girişidir (Res. 3). Girişin kuzey ve güneyindeki açıklıklar ise eş planlı, dikdörtgen pencerelerdir. Pencereler yapının konut olarak kullanıldığı dönemde elden geçirilmiş, orijinalliğini kaybetmiş durumdadır.

Resim 2. Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi sütun detayı

Resim 3. Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi naos girişi

Naosun kuzey duvarı ekseninde yuvarlak kemerli bir pencere yer alır (Res. 4).Pencerenin merkezinden daha sonraki eklentilerle konutun duvarı ilave edilmiştir. Pencerenin doğusundaki niş yuvarlak kemerlidir (Res. 5).

Resim 4. Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi naos güneyindeki pencere

Resim 5. Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi niş detayı

Bema

Bemadaki apsis içeriden yarım daire, dışarıdan üç köşelidir (Res.6-7). Apsis eksenindeki pencere kapatılmış, ancak pencerenin söveleri görülebilmektedir.

Resim 6. Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi apsis içeriden görünüşü

Resim 7. Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi apsis dışarıdan görünüşü.

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Cephenin ekseni üzerindeki apsis, dışarıda üç köşelidir (Res.7).

Resim 8. Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi güney cephe

Güney Cephe

Kilisenin güney cephesi ekseni üzerinde bir giriş, girişin kuzey ve güneyinde iki pencere bulunur(Res. 8).

Kuzey Cephe

Cephede kilisenin orijinal bir parçası bulunmamaktadır.

Doğu Cephe

Apsisin dışarıdaki üç köşeli düzenlemesi günümüzde değişiklikler geçirmesine rağmen görülebilmektedir (Res. 9). Apsis yuvarlağının merkezinde yer alan dikdörtgen pencere, sonradan kapatılmıştır. Apsisin kuzeyinde yer alan duvara da konutun aydınlatması için kullanılan bir pencere eklenmiştir.

Resim 9. Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi doğu cephe.

C) Süsleme

Kilisenin orijinal hali günümüze ulaşmadığı için yapıda ne tür bir süsleme kompozisyonu kullanıldığı bilinmemektedir.

Yapıdan elde edilen süsleme unsurları kilisenin çanı ve üzerinde haç bulunan yazıttır. Avlu girişinin doğusundaki duvarda yapılan onarımlarda bir haç ortaya çıkarılmıştır (Res. 10). Haç avlu kapısının doğusunda yer almaktadır. Haçın yanlarında 1858 tarihi belirlenmiştir.

Resim 10. Saburhane Azize Ana Meryem Kilisesi avludaki yazıt.

Resim 11. Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi avludaki yazıt detayı

Kilisede kullanılan çan üzerinde süsleme unsurlarına rastlanmıştır (Res. 12). Günümüzde Muğla Konakaltı Kültür Merkezi'nde teşhir edilmektedir.

Resim 12. Saburhane Azize Ana Meryem Kilisesi çan

Resim 13. Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi çan üzerinde Meryem ve İsa

Çanın üzerindeki süslemeler üç bölüme ayrılmıştır. Üst kısımdaki uzunlamasına her bölüm arasında çiçek motifleri yerleştirilmiştir. Çiçek motifleri yuvarlak bir merkez etrafına dizilmiş yapraklardan oluşmaktadır.

Merkezdeki bölüm ve çanın etek ucu, bir çember sayesinde birbirinden ayrılmıştır. Çanın merkezindeki bölümlere Tahta Oturan Meryem ve Çocuk İsa, Çarmıhta İsa ve Aziz Georgios figürleri betimlenmiştir.

Çanın üzerindeki ilk betimlenen sahne *Tahtta Oturan Meryem ve İsa* kompozisyonudur. Meryem ve İsa, cepheden resmedilmiş ve Meryem bir taht üzerinde oturur biçimde tasvir edilmiştir (Res. 13).

Çanın üzerinde 1907 yılı belirlenmiştir (Res. 14).

Resim 14. Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi çan üzerindeki tarih

Çanın üzerindeki bir diğer betimleme ise Çarmıhta İsa Sahnesi'dir (Res. 15). İsa cepheden bir çarmıh üzerinde betimlenmiştir.

Resim 15. Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi çan üzerindeki Çarmıhta İsa

Çanın üzerindeki diğer tasvir ise Aziz Georgios'a aittir (Res. 16). Aziz savaşçı kıyafetleri içinde, at üzerinde betimlenmiştir. Aziz, atın ayakları dibindeki ejderha ile mücadele halinde tasvir edilmiştir.

Resim 16. Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi çan üzerindeki Aziz Georgios

D) Malzeme ve Teknik

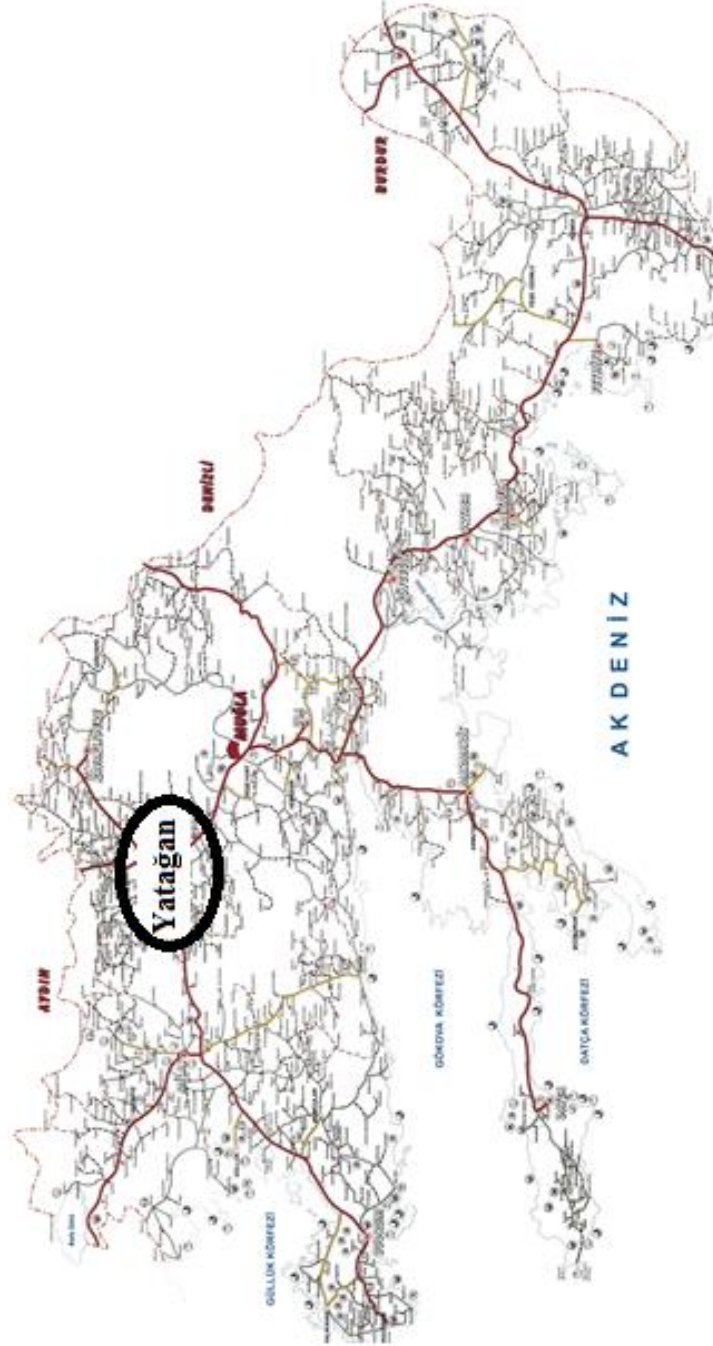
D. I. Malzeme

Kilisenin inşasında moloz taşlar ana malzeme olarak kullanılmıştır

D. II. Teknik

Kilisenin duvarlarında yığma duvar tekniği uygulanmıştır.

V-2- Yatağan

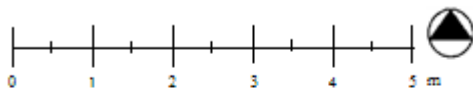
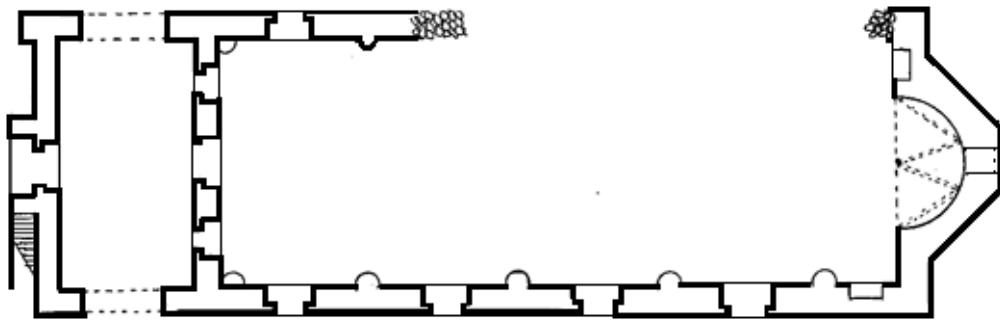
Harita 3. Muğla İl Haritası, Yatağan (Muğla Belediyesi Yılığı 2012)

Katalog No: 2**Adı: YATAĞAN AZİZ ANTONİOS KİLİSESİ (Zäh 2003, 135)****Konumu:** Muğla İli'ne bağlı Yatağan İlçesi sınırları içindeki Yayla Köyü, Yatağan'a 13 km. uzaklıktadır. Köyde iki Osmanlı Dönemi kilisesi vardır. Kiliselerden köyün batısında yer alan Aziz Antonios Kilisesi'dir.**Kitabe:** -----**Yazıt:** -----**Yayınlar:** Zäh 2003, 135.**Ziyaret Tarihi:** 23.03.2012, 02.04.2012.**Tarihlendirme:** Kilisenin yapım tarihi ile ilgili herhangi bir kitabeyle ulaşılamamıştır. Ancak A.Zäh'in araştırmalarında, kilisenin 1923 yılından itibaren kullanılmadığı aktarılmaktadır. Kilise bölgede yaşayan Rumlar mübadeleden sonra Türkiye'den göç edince kaderine terk edilmiştir. Kilise bir süre tütün deposu olarak kullanılmıştır. Bölgedeki köylülerden edinilen bilgilere göre yapının çatısı 1998 yılında yıkılmıştır. Yapı 18. yüzyıl sonu, 19. yüzyıl başına tarihlenmektedir¹⁷⁵.

¹⁷⁵ Zäh 2003, 135.

Resim 17. Yatağan Aziz Antonios Kilisesi genel görünüşü

Çizim 2. Yatağan Yayla Köyü
Aziz Antonios Kilisesi planı
(N.Şahin,2012)

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu-batı yönünde, uzunlamasına dikdörtgendir (Res. 17). Kilisenin örtüsü tamamen yıkılmış, galerili bir yapıdır(Çizim 2). Naosun batısında narteks, doğusunda bema ve apsis yer alır.

Resim 18. Yatağan Aziz Antonios Kilisesi naos genel

Resim 19. Yatağan Aziz Antonios Kilisesi güney duvarındaki paye detayı

Naos

Naos doğu- batı doğrultusunda, dikdörtgen planlıdır (Res. 18). Naosun kuzey duvarı eksenin doğusuna kadar yıkılmıştır. Naosun güney duvarında, eksenin doğusunda iki eş planlı yarım yuvarlak kesitli duvar payesi bulunur. Naosun kuzey duvarına oranla daha iyi durumdaki güney duvarında eş planlı, eş değerde beş yarım yuvarlak kesitli duvar payesi bulunur. Olasılıkla kilisenin orijinalinde naosun güney duvarındaki payeler kuzey duvarında da bulunmakta idi.

Payeler üzerindeki kemerlerin üzeni seviyesinde başlayan silme naos, bema ve apsisi çevrelemektedir. Silmenin altında kalan bölüme naosun giriş kapısı ve pencereler yerleştirilmiştir.

Resim 20. Yatağan Aziz Antonios Kilisesi naos batı girişi

Naosun batı duvarında eksendeki giriş, nartekse doğru daralan yuvarlak kemerlidir (Res. 20). Kapının kuzey ve güneyindeki pencereler, nartekse doğru daralan, eşdeğerli, eş yükseklikte, yuvarlak kemerlidir.

Naosun kuzey duvarında eksenin doğusundaki pencere, dışa doğru daralmaktadır. Naosun güney duvarındaki dört pencere, eksenin batısında, eşdeğerli, dışa doğru daralan, yuvarlak kemerlidir (Res. 21). Pencereler yapıyı çevreleyen silme kuşağının alt seviyesindedir.

Resim 21. Yatağan Aziz Antonios Kilisesi naostaki pencere detayı.

Silme kuşağının altında naosun güney duvarının batı ekseninde yuvarlak kemerli niş bulunur (Res. 22).

Resim 22. Yatağan Aziz Antonios Kilisesi naosun güneyindeki niş

Silme kuşağının ve saçak hattı arasında kalan bölümde, naosun güney, kuzey ve narteks duvarlarında U formunda temel izleri belirlenmiştir (Res. 18- 21). Bu izler olasılıkla kilisedeki galeri katına aittir.

Bema

Kuzey- güney yönündeki bema dikdörtgendir (Res. 23). Bema kaburgalı tonozla örtülmüştür. Bemanın zemini naos zemininden yüksektir. Bema eksenindeki apsis içeride yarım daire, dışarıda üç köşelidir.

Naostaki silme kuşağı, bema alanında da devam ettirilmiştir. Silme kuşağının altında, apsisin ekseninde yer alan pencere yuvarlak kemerlidir. Apsis ile aynı eksen üzerinde iki pencere daha bulunur. Pencereleden yuvarlak kemerli olan silme kuşağının üzerinde, diğeri tonoz alınlığında, yuvarlaktır.

Apsisin kuzeyindeki niş, dıştan ince silmelerle çevrelenmiş, dikdörtgendir (Res. 24).

Resim 23. Yatağan Aziz Antonios Kilisesi bema

Resim 24. Yatağan Aziz Antonios Kilisesi apsinin kuzeyindeki niş

Narteks

Narteks kuzey- güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Narteks örtüsü yıkık durumdadır. Narteksin tüm cephelerinde giriş açıklıkları mevcuttur.

Narteksin batı duvarında eksende yer alan kapı, yuvarlak kemerlidir (Res. 25). Kapının güneyinde bulunan merdiven, olasılıkla kilisenin galeri katına aittir (Res. 26).

Resim 25. Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi narteks batı girişi

Resim 26. Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi galeri katı merdiveni

Narteksin kuzey ve güney duvarlarında eş planlı, karşılıklı iki giriş bulunmaktadır (Res. 27). Girişler karşılıklı, sivri kemerlidir.

Resim 27. Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi narteks güney girişi detay

Narteksin doğu duvarında, eksende bir giriş, girişin kuzeyinde ve güneyinde eş değerli, dikdörtgen iki pencere bulunmaktadır (Res. 28).

Narteksin doğu duvarında eksen üzerinde bir giriş, girişin kuzeyinde ve güneyinde eş değerli, dikdörtgen iki pencere bulunmaktadır (Res. 28).

Resim 28. Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi narteksten naosa giriş

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Cephenin ekseninde yuvarlak kemerli bir giriş, girişin güneyinde bir merdiven bulunur(Res. 29).

Resim 29. Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi batı cephe

Kuzey Cephe

Cephenin narteks hizasındaki açıklık sivri kemerli, narteks girişidir (Res. 30). Girişin üzerindeki pencere dikdörtgendir. Girişin doğusundaki pencere dikdörtgen olup üzerinde sivri kör kemer kullanılmıştır.

Resim 30. Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi kuzey cephe

Güney Cephe

Cephede beş açıklık bulunmaktadır (Res. 31). Narteks hizasındaki açıklık sivri kemerli, narteks girişidir (Res. 27). Girişin doğusunda yer alan diğer dört açıklık, eş yükseklikte, eş planda, dikdörtgen pencerelerdir. Pencerelerin üzerinde sivri sağır kemerler kullanılmıştır.

Resim 31. Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi güney cephe

Doğu Cephe

Apsis içeriden yarım daire, dışarıdan üç köşelidir (Res. 32). Eksen üzerinde üç pencere bulunur. Kademeli bir biçimde yerleştirilen pencerelerden alttaki, apsis ekseninde yer alır. Pencerenin üzerinde sivri sağır kemer kullanılmıştır. Aynı eksen üzerinde yer alan pencerelerden birisi yuvarlak kemerli, diğeri tonoz alınlığında, yuvarlaktır.

Resim 32. Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi güney cephe

C) Süsleme

Kilisede kullanılan yarım daire kesitli payeler üzerinde bitkisel bezemeler bulunmaktadır (Res. 33). Payeler üzerindeki süslemeler, yukarı doğru uzanan stilize edilmiş akanthus yapraklarından oluşmaktadır. Yapraklar beyaz üzerine işlenmiş kırmızı ve mavi kullanılarak elde edilmiştir. Yaprakların göbeğinde kırmızı kullanılmıştır.

Resim 33. Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi payelerdeki süsleme detayı

Naosun güney duvarında, eksenin batısında yer alan pencereler çevresinde süsleme unsurları belirlenmiştir (Res. 34). Pencereler ince silmeler yardımı ile çerçeve içine alınmıştır Pencere kenarlarındaki silmelerde ve dıştaki dikdörtgen çerçevelerde, beyaz fon üzerine mavi kullanılmıştır.

Resim 34. Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi penceredeki çerçeve detayı

Apsisteki kaburgalı tonoz üzerinde süsleme unsurlarına rastlanmaktadır (Res. 35). Apsis eksenindeki pencerenin kuzey ve güneyinde bulunan kısımlarda olasılıkla bir resim çerçevesi oluşturulmuştur. Ancak günümüzde resimlerden geriye mavi çerçevenin izleri kalmıştır.

Resim 35. Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi bemaadaki resim çerçeveleri

D) Malzeme ve Teknik

D. I.Malzeme

Yapıdaki ana malzeme moloz taştır.

Yapıdaki tüm pencere söveleri ve naosun batı giriş kapısı mermer malzemedenden elde edilmiştir.

Yapının tüm cephelerinde demir gergiler kullanılmıştır. Demir malzemenin kullanıldığı diğer alanlar ise pencere korkuluklarıdır.

Yapıda olasılıkla galeri katında ve üst örtüde kullanılan ahşap, yıkılarak kilisenin ortasına yığılmış vaziyettedir.

D. II. Teknik

Yapıda yığma duvar tekniği kullanılmıştır. Cepheler örüldükten sonra açık renk sıva ile kaplanmış, sıvanın yüzeyine sivri bir alet ile şekil verilmiştir.

Katalog No: 3

Adı: YATAĞAN YAYLA KÖYÜ KÜÇÜK KİLİSE

Konumu: Kilise köyün kuzeybatısında yer almaktadır.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

Yayınlar: Zâh 2003, 133.

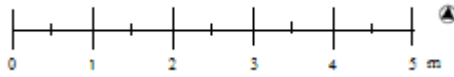
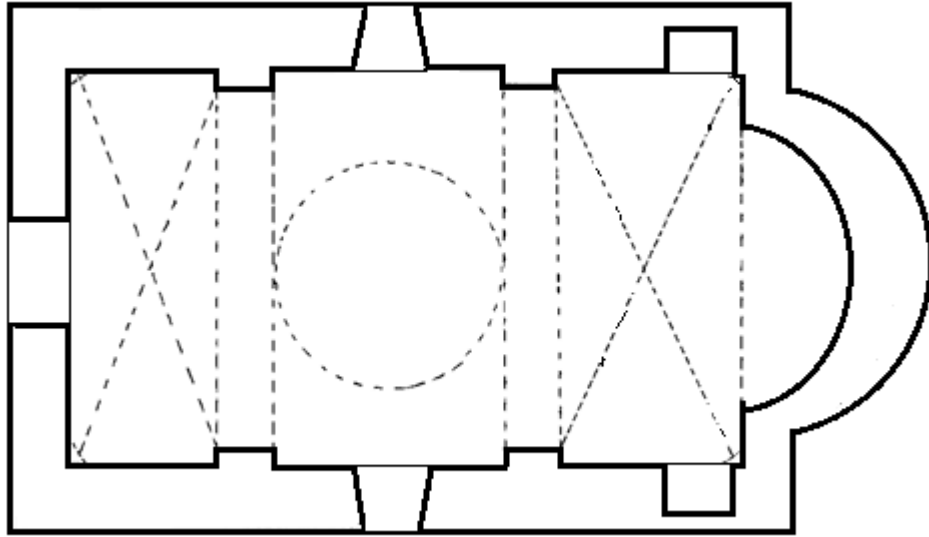
Ziyaret Tarihi: 23.03.2012, 02.04.2012.

Tarihlendirme: Yapıya ait herhangi bir inşa kitabesi bulunmamaktadır. Ancak Yatağan Yayla Köyü'nde yer alan Aziz Antonios Kilisesi ile aynı çağda yapılmış olmalıdır¹⁷⁶. Bu nedenle kilise 19. yüzyıla tarihlenebilir.

¹⁷⁶ A. Zâh yapının kısaca tanımını yapmıştır. Zâh'a göre yapı 19. yüzyıla tarihlenmekte ve yapının şapel ya da küçük bir kilise olduğu vurgulanmaktadır. Geniş bilgi için bkz: Zâh 2003, 133

Resim 36. Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise genel görünüşü

Çizim 3. Yatağan Yayla Köyü
Küçük Kilise planı (N. Şahin, 2012)

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu-batı yönünde, uzunlamasına dikdörtgendir. (Res. 36).

Resim 37. Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise naos

Resim 38. Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise naos duvarlarındaki payeler ve kemer detayı

Naos

Naos doğu- batı doğrultusunda, dikdörtgen planlıdır (Res.37). Naosun kuzey ve güney duvarlarında bulunan, karşılıklı, eş planlı dört duvar payesi ve payeler üzerine atılan kemerler, kiliseyi eş genişlikte üç bölüme ayırır. Naosun merkezindeki bölüm kubbe, kubbenin batısı ve doğusundaki bölümler eş planlı, kaburgalı çapraz tonozlarla örtülüdür (Res. 39-40).

Resim 39. Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise kubbesi

Resim 40. Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise kaburgalı çapraz tonoz detayı

Kemerlerin üzengi seviyesinde başlayan silme, naos, bema ve apsisi çevrelemektedir. Silmenin altında kalan bölüme naosun giriş kapısı ve pencereler yerleştirilmiştir.

Naos batı duvarında eksen üzerinde yer alan giriş, yuvarlak kemerlidir (Res. 38).

Naostaki silme kuşağının altında iki pencere yer alır. Naosun kuzey ve güney duvarındaki pencereler, eş yükseklikte, eş planda, dışa doğru daralan, yuvarlak kemerlidir (Res. 41).

Resim 41. Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise silmenin altındaki pencere detayı

Silme kuşağının üzerindeki pencereler naosun batı ve doğusunda yer alan kaburgalı çapraz tonozların alınlıklarına yerleştirilmiştir. Naoasun kuzey ve güney duvarındaki dört pencere, eş planlı, eş yükseklikte, dikdörtgendir (Res. 42)

Resim 42. Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise silmenin üstündeki pencere detayı

Bema

Kuzey- güney yönünde dikdörtgen planlı bema, kaburgalı çapraz tonozla örtülüdür (Res. 43). Kilisenin kemer üzengilerinde başlayan silme kuşağı bema alanında da devam ettirilmiştir. Silme kuşağının altında üç niş ve bir pencere yer alır.

Apsis içten ve dıştan yarım dairedir. Apsis ekseninde yer alan pencere dikdörtgendir. Apsisin kuzey ve güneyinde eş yükseklikte, eş planda, yuvarlak kemerli iki niş bulunur(Res. 44).

Resim 43. Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise bema

Resim 44. Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise bema'daki niş detayı.

B) Dış Tanıtım

Güney Cephe

Cephenin eksenindeki pencere yuvarlak kemerlidir (Res. 36). Eksendeki pencerenin doğusunda ve batısında yer alan pencereler, saçak hattının altında eş değerde, eş planda, dikdörtgendir.

Kuzey Cephe

Güney cephe ile eş planda inşa edilen kuzey cephenin ekseninde, yuvarlak kemerli bir pencere bulunur (Res. 45). Eksendeki pencerenin doğusunda ve batısında pencereler, eş planlı, dikdörtgendir.

Resim 45. Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise kuzey cephe

Batı Cephe

Cephenin eksenindeki giriş yuvarlak kemerlidir(Res. 46).

Resim 46. Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise batı cephe

Doğu Cephe

Cephe nin eksenindeki apsis yarı m dairedir (Res. 47). Apsis yuvarlağının gerisinde, bemaadaki tonozun alınlığına yer verilmiştir. Tonoz alınlığındaki pencere dikdörtgendir.

Resim 47. Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise doğu cephe

C) Süsleme

Güney ve kuzey duvarlarında, silme kuşağının altındaki pencereler ile duvar payeleri arasında, resim çerçeveslerine yer verilmiştir (Res. 48).

Resim 48. Yatağan Yayla Köyü Küçük Kilise çerçeve izleri

D) Malzeme ve Teknik

D. I. Malzeme

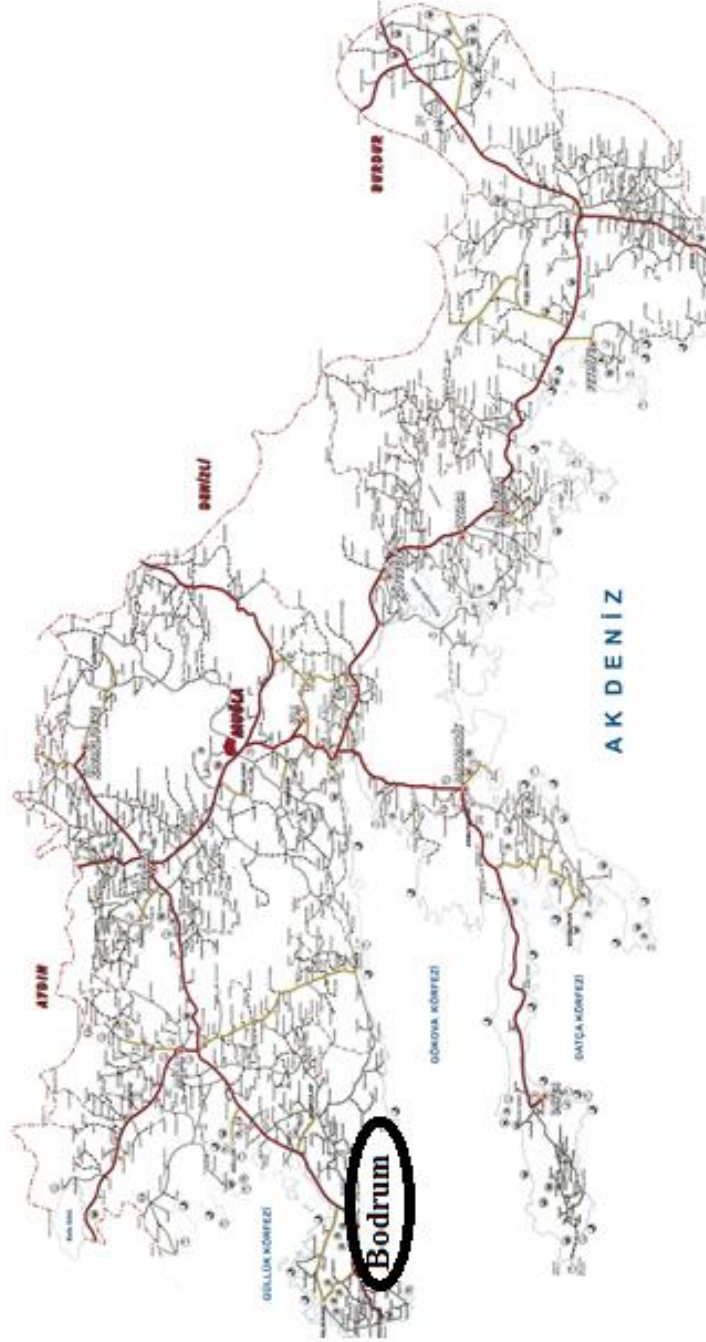
Kilisede moloz ve kesme taş kullanılmıştır.

Duvarlarda bağlayıcı unsur olarak koyu renkli harç kullanılmıştır.

Pencerelerde ve kubbe kasnağındaki silmelerde kullanılan malzeme alçıdır.

D. II. Teknik

Kilise yığma duvar tekniği ile inşa edilmiştir.

V-3- Bodrum

Harita 4. Muğla İl Haritası, Bodrum (Muğla Belediyesi Yılığ, 2012)

Katalog No: 4

Adı: BODRUM BİTEZ GARA KİLİSESİ

Konumu: Kilise Bodrum İlçesi'ne bağlı, Bitez Beldesi'ndeki Ağaçalı Köyü 21 pafta, 2013 parselde inşa edilmiştir.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

Yayımlar: Tok 2007, 50-57.

Ziyaret Tarihi: 25.04.2012, 05.05.2012.

Tarihlendirme: Yapıda en azından üç inşa aşaması görülmektedir. Bu aşamalardan ilki kilisenin zeminindeki mozaikler nedeni ile Erken Bizans Dönemi'dir¹⁷⁷.

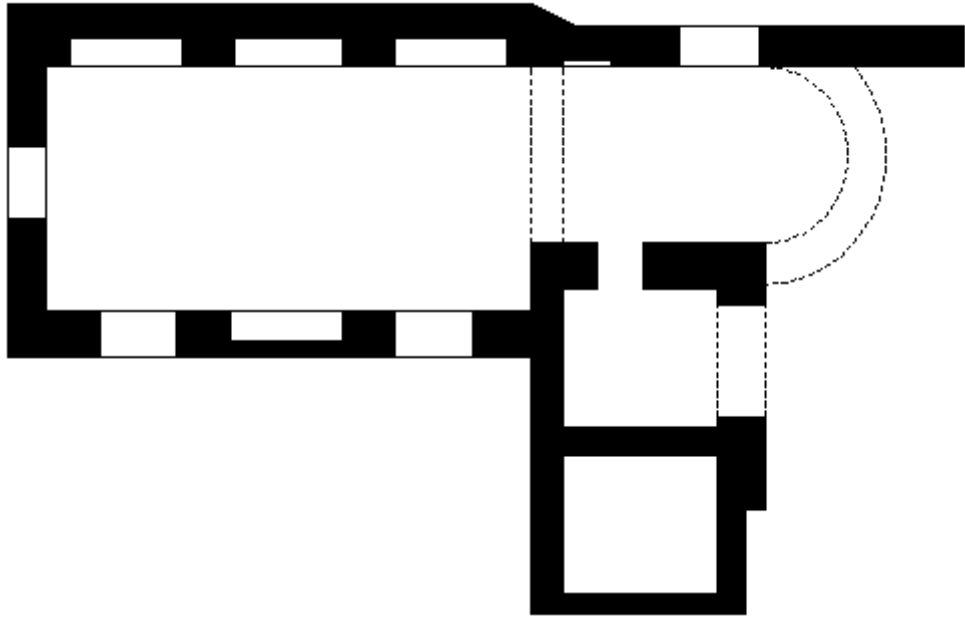
Daha sonra inşa edilen, Osmanlı Dönemi Rum Kilisesi planlanırken, alttaki ana mekâna kuzey- güney yönünde iki yan mekân eklenmiştir¹⁷⁸.

¹⁷⁷ Tok 2007, 21.

¹⁷⁸ Tok 2007, 21

Resim 49. Bodrum Bitez Gara Kilisesi genel görünüş

Çizim 4. Bodrum Bitez Gara Kilisesi planı (A.İğdirliçil, 2007)

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu-batı yönünde, uzunlamasına dikdörtgendir. (Res. 49). Kilise beşik tonozla örtülüdür (Çizim 4).

Resim 50. Bodrum Bitez Gara Kilisesi naos

Resim 51. Bodrum Bitez Gara Kilisesi naosun batı penceresi (A.İgdirligil, 2007)

Naos

Doğu- batı yönündeki naos tek neflidir (Res. 50). Naosun batı duvarında eksen üzerinde yer alan pencere dikdörtgendir (Res. 51).

Naosun kuzey duvarında üç yuvarlak kemerli niş bulunur (Res. 52). Nişlerden bir tanesi eksen üzerinde, diğer iki niş eksendeki nişin doğu ve batısındadır. Eksen üzerindeki niş ile batıdaki nişin iç kısmı yarıya kadar örülmüştür.

Resim 52. Bodrum Bitez Gara Kilisesi naosun kuzey duvarı

Naosun güney duvarında eksen üzerindeki niş yuvarlak kemerlidir (Res. 53). Nişin doğusunda ve batısında yer alan pencereler, eş planlı, yuvarlak kemerlidir.

Resim 53. Bodrum Bitez Gara Kilisesi naosun güney duvarı

Bema

Bema kuzey- güney yönünde inşa edilmiştir. Apsisin bulunması gereken doğu duvarının ekseni üzerinde sonradan eklenen bir şömine bulunmaktadır (Res.50). Şöminenin güneyindeki dikdörtgen kapı, kiliseye sonradan eklenmiştir.

Resim 54. Bodrum Bitez Gara Kilisesi batı cephe

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Cephenin ekseninde bulunan pencere dikdörtgendir (Res. 54).

Resim 55. Bodrum Bitez Gara Kilisesi kuzey cephe

Kuzey Cephe

Cephenin doğu duvarında yer alan pencere dikdörtgendir (Res. 55).

Resim 56. Bodrum Bitez Gara Kilisesi güney cephe

Güney Cephe

Cephenin doğu ve batısında yer alan pencereler, eş planlı, eş yükseklikte dikdörtgendir (Res. 56).

Resim 57. Bodrum Bitez Gara Kilisesi doğu cephe

Doğu Cephe

Cephede apsis yuvarlağının bulunduğu bölüm yıkılmıştır (Res. 57). Cepheye olasılıkla yapının konut olarak kullanıldığı dönemde bir kapı eklenmiştir. Doğu cephesinde günümüze kısmen gelebilen bölümde yapının üst örtüsünü oluşturan tonozun uç kısmı görülebilmektedir.

Resim 58. Bodrum Bitez Gara Kilisesi girişteki mozaik (A.İgdirligil, 2007)

C)Süsleme

Kilisenin naos zemini mozaiklerle kaplanmıştır. Kullanılan mozaikler üç farklı kompozisyon görülür. Mozaiklerde kullanılan renkler beyaz, sarı, kırmızı, mavi ve siyahtır. Mozaiklerde bitkisel ve geometrik motiflerin yanı sıra, kılıç ve yunus balıklarından oluşan figürlü kompozisyonlara da yer verilmiştir.

Kilisenin girişindeki mozaiklerde bir kılıç balığı ile dört yunus betimlenmiştir (Res. 58).

Naosta yer alan mozaikler panolarla ayrılmış iki kompozisyondan oluşmaktadır. İki panoda kırmızı bir şeritle birbirinden ayrılmıştır (Res. 59). Mozaiklerde birbiri içine geçmiş geometrik ve bitkisel motifler kullanılmıştır.

Resim 59. Bodrum Bitez Gara Kilisesi naostaki mozaik

D) Malzeme ve Teknik

D. I. Malzeme

Kilisede kullanılan ana malzeme moloz ve kesme taştır.

Duvarlarda bağlayıcı unsur olarak koyu renkli harç kullanılmıştır.

Mozaiklerde renkli çakıl taşları ve cam kullanılmıştır.

D. II. Teknik

Kilise yığma duvar tekniği ile inşa edilmiştir.

Katalog No: 5

Adı: BODRUM AKYARLAR KÖYÜ KİLİSE I

Konumu: Kilise Bodrum İlçesi'ne bağlı, Turgutreis'e 8 km. uzaklıktaki Akyarlar Köyü'nün Akçabük Koyu'nda, kıyıya yaklaşık 150 metre uzaklıktaki arazinin üzerinde inşa edilmiştir.

Kitabe: -----

Yazıt: Kilisenin girişinde 1873 yılı tespit edilmiştir.

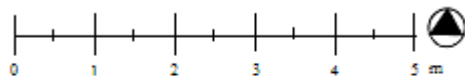
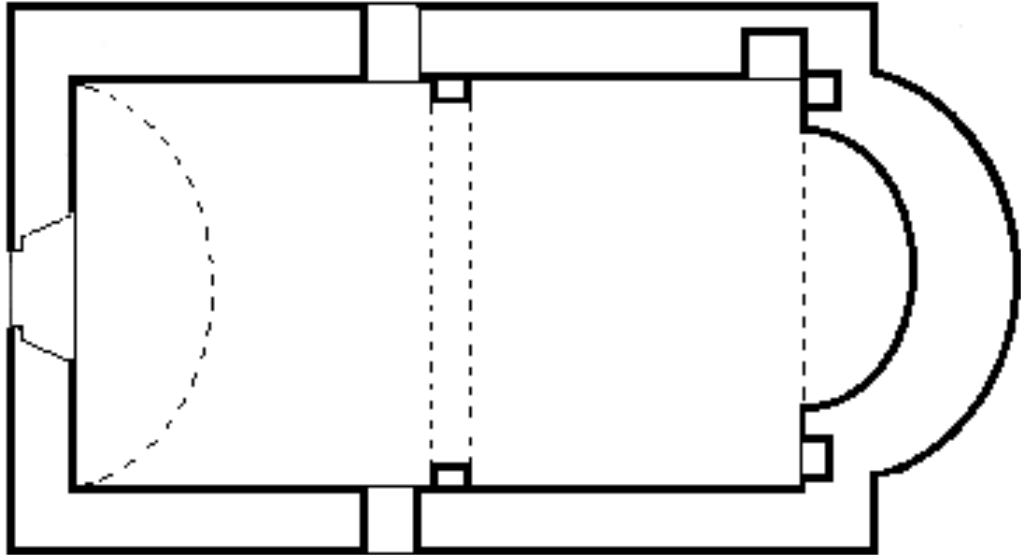
Yayınlar: Kilise ile ilgili herhangi bir yayına ulaşılamamıştır.

Ziyaret Tarihi: 25.04.2012, 05.05.2012.

Tarihlendirme: Kilise girişindeki yazıt nedeni ile 19. yüzyıla tarihlenmektedir.

Resim 60. Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I genel görünüşü

Çizim 5. Bodrum Akyarlar Köyü
Kilise I planı (N.Şahin, 2012)

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu-batı yönünde, uzunlamasına dikdörtgendir. (Res. 60).
Kilise beşik tonozla örtülüdür (Çizim 5).

Resim 61. Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I naos

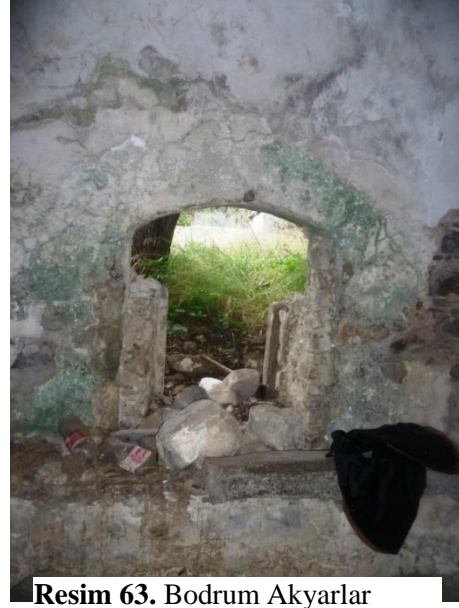
Naos

Doğu- batı yönündeki naos uzunlamasına dikdörtgen, tek neflidir (Res.61). Naosun kuzey ve güney duvarlarında karşılıklı, eş değerde iki dikdörtgen duvar payesi bulunur. Payeler üzerinde yuvarlak kemer yükselmektedir.

Kilisenin girişi, naosun batı duvarında eksen üzerinde dikdörtgendir (Res. 62). Naosun kuzey ve güney duvarlarında, eksen üzerinde karşılıklı, eş plandaki dışa doğru daralan pencereler, dikdörtgendir (Res. 63).

Resim 62. Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I giriş

Resim 63. Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I pencere detayı

Bema

Bema kuzey-güney yönünde dikdörtgendir (Res. 64). Apsis içeriden ve dışarıdan yarım dairedir. Apsis ekseninde yer alan pencere dışarı doğru daralan yuvarlaklardır.

Apsisin kuzey ve güneyinde üç niş bulunur. Nişler eş planlı, yuvarlak kemerlidir. Nişlerden ikisi apsisin kuzeyinde, diğeri güneyinde apsis kemerinde yer alır.

Resim 64. Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I bema

Resim 65. Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I batı cephe

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Cephenin ekseninde naosa doğru genişleyen, dikdörtgen giriş bulunmaktadır (Res. 65). Kapı üzerinde yuvarlak kemerli bir niş bulunur.

Resim 66. Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I kuzey cephe

Kuzey Cephe

Cephenin ekseninde yer alan pencere, dikdörtgendir (Res. 66).

Resim 67. Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I güney cephe

Güney Cephe

Cephenin ekseninde yer alan pencere, dikdörtgendir (Res. 67). Yapı dini vasfını yitirdikten sonra hayvan barınağı olarak kullanılmıştır. Bu cephedeki ek mekanlar bu döneme aittir.

Resim 68. Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I doğu cephe

Doğu Cephe

Cephenin ekseninde yarım daire apsis yer alır (Res. 68). Apsisin üzeri konik bir örtü ile örtülmüştür. Apsis yuvarlağının üzerinde kilisenin tonoz alınlığı yükselmektedir. Tonoz alınlığındaki pencere yuvarlaktır.

Resim 69. Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I bema alanındaki çerçeve detayı

Resim 70. Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I pencere detayı

C) Süsleme

Kilisenin duvarları beyaz kireç ile badana edilmiştir. Dökülen kireç tabakasının altında apsis kısmının kuzey ve güney duvarında simetrik olarak dikdörtgen planlı çerçeveler bulunmaktadır (Res. 69). Çerçeveden geriye günümüzde sadece duvardaki izleri kalmıştır.

Naosta kullanılan pencerelerin çerçevelerinde boya izleri tespit edilmiştir (Res. 70). Açığa çıkan renkler mavi ve yeşildir.

Naos girişi ve üzerindeki alınlıkta, mavi boya izleri tespit edilmiştir (Res. 71). Yuvarlak kemerli alınlığın merkezinde bir haç betimlenmiştir. Haçın kolları altında yaprak motifleri, üstünde ise iki balık motifi tasvir edilmiştir. Kabartma biçiminde işlenen tarihte 1873 yılı görülebilmektedir.

Resim 71. Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I naos girişi detay

D) Malzeme ve Teknik

D. I. Malzeme

Yapıda kullanılan malzemeler yöresel yontu taşı, tuğla ve moloz taştır.

Bağlayıcı unsur olarak koyu renkli harç kullanılmıştır.

Dış cephelerin kaplanmasında kalın bir sıva kullanılmıştır.

D. II. Teknik

Kilisede yığma duvar tekniği kullanılmıştır. Büyük yontu taşlarının arasına tuğla ve moloz taşlar getirilerek küçük parçalar bağlayıcı unsur olarak kullanılmıştır.

Kilisenin dış kabuğunu oluşturan sıvanın yüzeyinde izlere rastlanmıştır. İzler olasılıkla sivri bir aletle meydana getirilmiştir.

Resim 72. Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I inşa malzemesi

Katalog No: 6

Adı: BODRUM AKYARLAR KÖYÜ KİLİSE II

Konumu: Kilise Bodrum İlçesi Akyarlar Köyü'nün girişinde, 12 pafta, 1110 parselde inşa edilmiştir.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

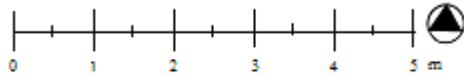
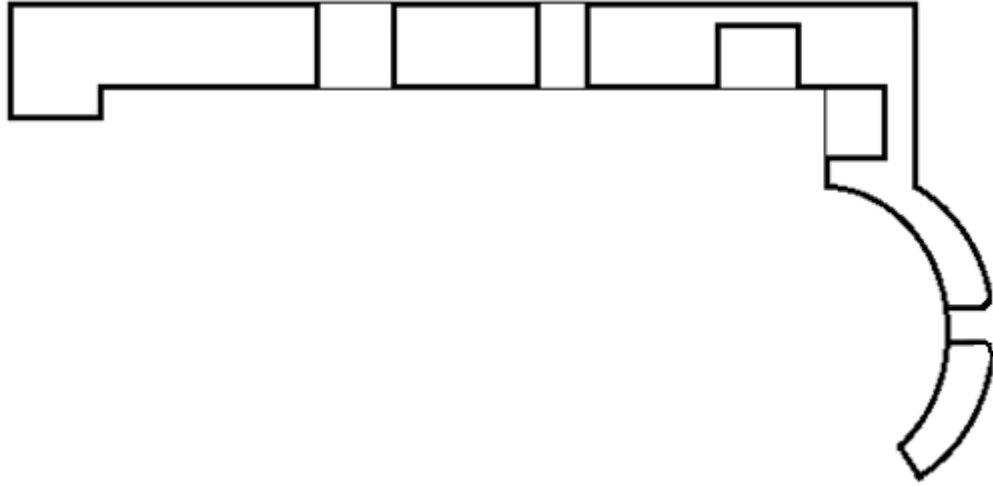
Yayınlar: Kilise ile ilgili herhangi bir yayına rastlanmamıştır.

Ziyaret Tarihi: 25.04.2012, 05.05.2012.

Tarihlendirme: Yapı, Akyarlar Köyü Kilise I'ın plan özellikleri ve inşa malzemesi ile benzerliği nedeni ile 19. yüzyıla tarihlenmektedir.

Resim 73. Bodrum Akyarlar Köyü Kilise II genel görünüşü

Çizim 6. Bodrum Akyarlar Köyü
Kilise II planı (N. Şahin, 2012)

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu-batı yönünde, uzunlamasına dikdörtgendir. (Res. 73). Kilisenin güney, batı duvarı, örtüsü tamamen yıkılmıştır (Çizim 6).

Resim 74. Bodrum Akvarlar Köyü Kilise II naos

Naos

Doğu- batı yönündeki naosun güney ve batı duvarı yıkıktır (Res.74). Naosun kuzey duvarında eksen üzerinde yer alan kapısı dikdörtgendir(Res. 75). Kapının doğusundaki pencere dikdörtgendir.

Resim 75. Bodrum Akvarlar Köyü Kilise II naosun kuzey girişi

Bema

Bema kuzey-güney yönünde dikdörtgendir (Res. 76). Apsis, içeriden ve dışarıdan yarım dairedir. Apsis ekseninde bir pencere bulunur. Ancak pencere de yıkıktır. Apsisin kuzeyindeki nişler, eş planlı, eş, yuvarlak kemerli, dikdörtgendir.

Resim 76. Bodrum Akyarlar Köyü Kilise II bema

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Kilisenin batı cephesi tamamen yıkıktır (Res. 73).

Güney Cephe

Kilisenin güney cephesi tamamen yıkıktır (Res. 73).

Kuzey Cephe

Cephenin ekseninde dikdörtgen bir giriş, girişin doğusunda dikdörtgen bir pencere bulunur (Res. 77).

Resim 77. Bodrum Akyarlar Köyü Kilise II kuzey cephe

Doğu Cephe

Cephenin ekseninde yer alan apsis yarım dairedir (Res. 78). Apsis konik bir örtü ile kapatılmıştır. Apsis yuvarlağı ile aynı eksendeki pencere yıkılmıştır.

Resim 78. Bodrum Akyarlar Köyü Kilise II doğu cephe

C) Süsleme

Naosun kuzey duvarındaki kapı ve pencere üzerinde mavi boya izleri belirlenmiştir.

D) Malzeme ve Teknik

D. I.Malzeme

Kilisede kullanılan malzeme moloz taş ve tuğladır.

Apsiste kullanılan malzeme kaba yontu taşıdır. Apsisin zeminine yakın kısımlarda andezit taşı kullanılmıştır.

D. II. Teknik

Yapıda yığma duvar tekniği kullanılmıştır (Res. 79).

Resim 79. Bodrum Akyarlar Köyü Kilise II duvar rgs

Katalog No: 7

Adı: BODRUM GÜMÜŞLÜK EKİSİA KİLİSESİ

Konumu: Kilise, Muğla İli, Bodrum İlçesi Gümüşlük Beldesi Karakaya Mahallesi'nde inşa edilmiş olup, günümüzde sanat galerisi olarak kullanılmaktadır.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

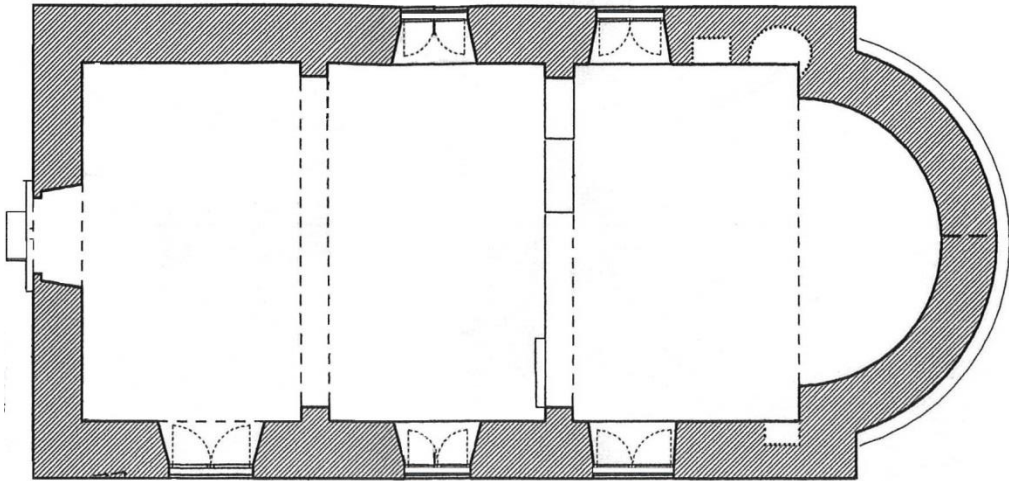
Yayınlar: Kilise ile ilgili herhangi bir yayına rastlanmamıştır.

Ziyaret Tarihi: 25.04.2012, 05.05.2012.

Tarihlendirme: Kilise üzerinde herhangi bir inşa yazıtına ulaşılammıştır. Ancak bölgedeki benzer yapılar göz önüne alınarak, kilise 19. yüzyıla tarihlenmektedir.

Resim 80. Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi genel görünüşü

Çizim 7. Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi planı(Ş. Türk Derin, 2009)

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu-batı yönünde, uzunlamasına dikdörtgendir. (Res. 80). Kilise beşik tonozla örtülüdür (Çizim 7¹⁷⁹).

Resim 81. Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi naos

Resim 82. Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi naos duvarlarındaki paye detayı

Naos

Doğu- batı doğrultusundaki naosun, kuzey ve güney duvarlarında, karşılıklı, eş planlı dikdörtgen altı duvar payesi yerleştirilmiştir (Res. 81). Payeler naosu eş genişlikte üç bölüme ayırmaktadır. Karşılıklı payeler üzerinde üç kemer yükselmektedir.

¹⁷⁹ Gümüşlük Eklisia Kilisesi planı Mimar Ş.Türk Derin tarafından ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Ancak planda kuzey duvarındaki niş planlara yanlış yansıtılmıştır. Kuzey duvarındaki niş kilisedeki ziyaretimiz sırasında elde ettiğimiz verilere göre yarım dairesel bir planlamaya sahiptir. Ancak Ş.Türk Derin tarafından çizilen planlarda kuzey duvarında başlayan niş doğu duvarında devam etmekte ve yarım daireden daha geniş bir alanı kaplamaktadır.

Kemerlerin üzeni seviyesinde başlayan silme naos, bema ve apsisi çevrelemektedir (Res. 82). Silmenin altında kalan bölüme naosun giriş kapıları ve pencereler yerleştirilmiştir.

Naosun batı duvarında eksende yer alan kapı, naosa doğru genişleyen, dikdörtgendir (Res. 83). Naosa açılan diğer kapı, naosun güney duvarında eksenin doğusunda, dışarı doğru daralan dikdörtgendir (Res. 84).

Resim 83. Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi naos batı girişi

Resim 84. Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi naos güney girişi

Naosun kuzey duvarında, eşdeğerli, iki pencere yer almaktadır (Res. 85). Naosun güney duvarlarında, kuzey duvarı ile eş planlı, eş yükseklikte iki pencere bulunmaktadır. Pencereler yapıyı çevreleyen silme kuşağının alt seviyesindedir. Pencerelerden her biri dışı doğru daralan dikdörtgendir.

Resim 85. Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi naos pencere detayı

Bema

Kuzey- güney yönündeki bema, naostan yüksektir (Res. 86). Bema ve naosu ayıran, olasılıkla ikonostasise ait izler, bemanın kuzeyinde yer almaktadır.

Resim 86. Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi bema

Apsis içeriden ve dışarıdan yarım dairedir. Bemada üç niş bulunmaktadır. Nişlerden ikisi apsisin kuzeyinde, diğeri apsisin güneyindedir. Kuzeydeki nişlerden birisi yuvarlak kemerli, diğeri dikdörtgendir(Res. 87). Apsisin güneyindeki niş dikdörtgendir (Res. 88).

Resim 87. Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi apsisin kuzeyindeki nişler

Resim 88. Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi apsisin güneyindeki niş

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Kilisenin batı cephesi daha sonradan yapıya eklentiler yapıldığı için orijinalliğini kaybetmiştir (Res. 89). Batı cephesinde günümüzde sanat merkezi olarak kullanılan yapının girişi bulunmaktadır. Bu alana dikdörtgen planlı, üstü ahşap çatı ile örtülü bir mekân eklenmiştir.

Resim 89. Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi batı cephe

Kuzey Cephe

Cephe ekseninin doğu ve batısında eş planlı, eş yükseklikte, iki dikdörtgen pencere bulunur (Res. 90).

Resim 90. Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi kuzey cephe

Güney Cephe

Cephede yer alan üç açıklıktan batıdaki, dikdörtgen kapıya aittir (Res. 91). Kapının doğusunda yer alan iki pencere, eş yükseklikte, eş planda, dikdörtgendir.

Resim 91. Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi güney cephe

Doğu Cephe

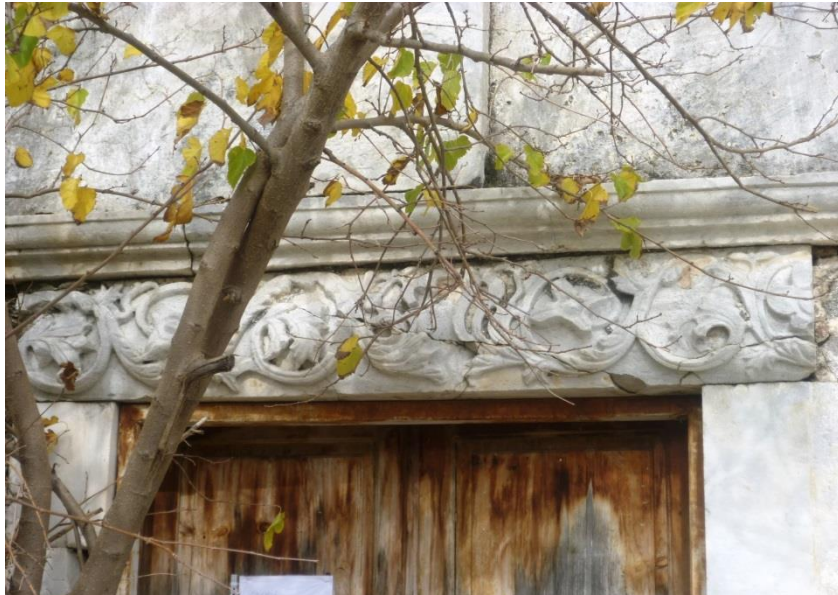
Cephe eksenindeki apsis yarım dairedir (Res. 92). Apsisin üzeri bir silme ile sınırlandırılmış üstü de konik bir örtü ile örtülmüştür. Apsis ile aynı eksen üzerindeki pencere tonoz alınlığına yerleştirilmiş, yuvarlaktır.

Resim 92. Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi doğu cephe

C) Süsleme

Kilisenin, güney cephesinde yer alan kapısı üzerinde bitkisel süslemelere yer verilmiştir (Res. 93),

Resim 93. Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi güney kapı süslemesi

Kapının üzerinde yer alan, orijinalinde olasılıkla kilisenin kitabesi bulunan levha üzerindeki yazıt kazınmıştır (Res. 94).

Resim 94. Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi güney kapı üzerindeki kitabe

D) Malzeme ve Teknik

D. I.Malzeme

Kilisede köşeli ve küçük kesme taşlar kullanılmıştır.

Duvar örgüsünden sonra cephelerin tamamı harç ile düzeltilmiş ve düz bir duvar elde edilmiştir.

Kilisedeki demir malzeme, pencere korkuluklarında kullanılmıştır.

Kilisenin pencere ve kapı sövelerinde mermer kullanılmıştır.

D. II. Teknik

Köşeli taşların arasına küçük kesme taşlar sıralanmış, büyük taşlar kafes içine alınarak düzgün bir duvar örgüsü meydana getirilmiştir.

Katalog No: 8

Adı: BODRUM PEKSİMET KÖYÜ KÜÇÜK KİLİSE

Konumu: Kilise, Bodrum İlçesi, Turgut Reis Beldesi Kadıkalesi Mevkii içinde yer alan Manastır Sosyal Tesisleri'nde bulunmaktadır.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

Yayımlar: Bammer 2001, 116, 192; Tok 2012, 1 vd.

Ziyaret Tarihi: 25.04.2012, 05.05.2012.

Tarihlendirme: Kilise iki yapım inşa aşaması geçirmiştir. Bu aşamalardan ilki 1840 yılında yapının inşa edildiğini göstermektedir. İlk inşa tarihini ifade eden bu yılda kilisenin batısındaki girişin üzerinde galeri katı bulunmaktadır¹⁸⁰.

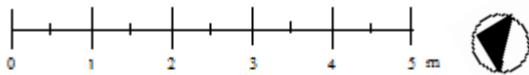
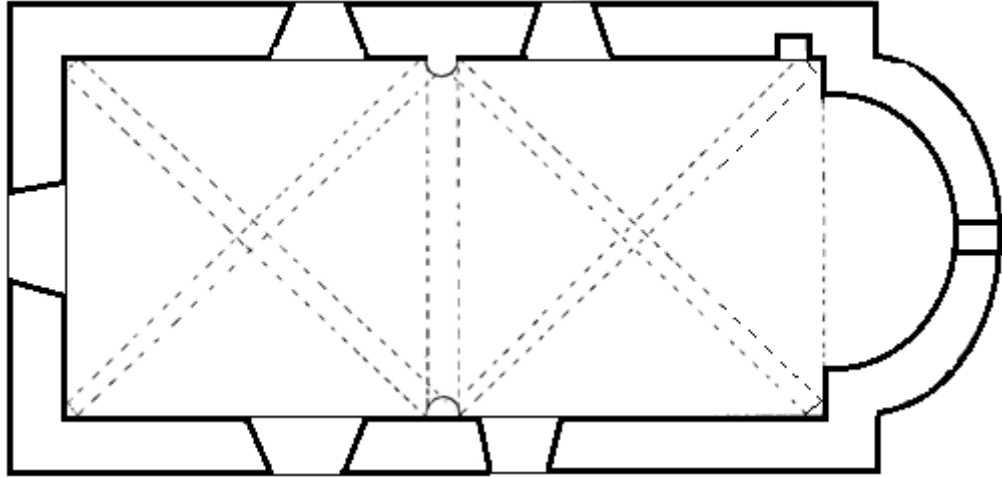
batıdaki ikiz kemerli açıklık yapının ikinci inşa aşamasında örülerek kapatılmıştır¹⁸¹. Yapının ikinci evresi için önerilen 1870 tarihi de naosun güneyindeki kapının lentosunda kazılıdır.

¹⁸⁰ Peksimet Köyü'ndeki Kilise ile ilgili olarak E. Tok Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na 27-01-2012 tarihinde bir dosya düzenleyerek yapının planı, süsleme unsurları, tarihçesi ile ilgili kapsamlı bir çalışma sunmuştur. Geniş bilgi için bkz: Tok 2012,1 v.d.

¹⁸¹ Tok 2012, 27.

Resim 95. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise genel görünüşü

Çizim 8. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise planı (N. Şahin, 2012)

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, kuzeybatı- güneydoğu yönünde inşa edilmiştir¹⁸² (Res. 95, Çizim 8).

Resim 96. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise naos

Resim 97. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise duvar payesi detay

Naos

Naos doğu- batı doğrultusunda, dikdörtgen planlıdır (Res. 96). Naos yarım yuvarlak kesitli karşılıklı iki duvar payesi ve payeler üzerine atılan kemerler ile eş genişlikte iki bölüme ayrılmıştır (Res. 97). Her bölüm kaburgalı çapraz tonozla örtülüdür (Res. 98).

¹⁸² Arazinin eğimine göre yapı, kuzeybatı- güneydoğu yönünde inşa edilmiştir. Ancak çalışmada ana eksen doğu-batı yönü kabul edildiği için plan anlatılırken doğu-batı eksenini temel alınacaktır.

Resim 98. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise kaburgalı tonoz detayı

Kemerlerin üzengi seviyesinin üzerinde başlayan silme kuşağı, naos, bema ve apsisi çevrelemektedir. Silmenin altında kalan bölüme naosun giriş kapıları ve pencereler yerleştirilmiştir.

Naosun batı duvarında eksen üzerindeki giriş, dışarıya doğru daralan dikdörtgendir(Res. 95). Kilisenin diğer girişi, naosun güney duvarında eksenin batısında, dışarıya doğru daralan dikdörtgendir (Res. 99).

Resim 99. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise güney girişi

Naosun kuzey duvarında eksenin batısında ve doğusunda birer, güney duvarında ise eksenin doğusunda bir pencere yer almaktadır (Res. 100). Pencere eş planlı, eş yükseklikte, dışa doğru daralan, dikdörtgendir.

Resim 100. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise pencere detayı

Naostaki silme kuşağının üzerinde, kuzey ve güney duvarında, eksenin batısında ve doğusunda, karşılıklı, eş planlı, eş yükseklikte dört pencere yer alır (Res. 101). Pencere dışarı doğru daralan, yuvarlak kemerli, dikdörtgendir.

Resim 101. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise silme üzerindeki pencere detayı

Bema

Kuzey- güney yönündeki bema, naostan yüksektir (Res. 102). Bemanın kuzey ve güney duvarındaki mevcut izler yapıda var olan ikonastasisi işaret etmektedir.

Apsis içeride ve dışarıda yarım dairedir. Apsis eksenini üzerindeki pencere dışı doğru daralan, yuvarlaktır. Apsisin kuzeyinde, eş planlı, eş yükseklikte, yuvarlak kemerli iki niş bulunur.

Resim 102. Bodrum Peksimet Köyü
Küçük Kilise bema

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Cephenin ekseninde yer alan giriş, naosa doğru genişleyen, dikdörtgendir (Res. 95). Girişin üzerinde orijinalinde açık olan daha sonra kapatılmış, yuvarlak kemerli iki simetrik açıklık bulunmaktadır. Kapı ile aynı eksen üzerinde yuvarlak bir pencere yer alır.

Kuzey Cephe

Kilisenin içinde kullanılan silme, kuzey cepheye de yansıtılmıştır (Res.103). Zemin ile silme hattı arasında yer alan iki pencere, eş planlı, eş yükseklikte, dikdörtgendir.

Silme kuşağı ile saçak hattı arasında iki pencere yer almaktadır. Pencereleer eş planlı, yuvarlak kemerlidir.

Resim 103. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise kuzey cephe

Güney Cephe

Kuzey cephede kullanılan silme hattı, güney cephede de yer almaktadır (Res. 104). Silme hattı ile zemin arasında kalan bölümde iki açıklığa yer verilmiştir. Eksenin batısındaki açıklık, dikdörtgen kapıdır. Eksenin doğusundaki açıklık ise dikdörtgen pencereye aittir.

Silme hattı ile saçak hattı arasında iki pencere bulunur. Pencereleer, eş planlı, eş yükseklikte, yuvarlak kemerli, dikdörtgendir.

Saçak hattı üzerinde yer alan çan kulesi, iki paye yardımı ile üstündeki yuvarlak kemeri taşımaktadır. Payelerin üstünde ise üçgen alınlık bulunmaktadır.

Resim 104. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise güney cephe

Doğu Cephe

Cephe ekseninde yarım daire apsis yer alır (Res. 105). Apsis konik bir örtü ile kapatılmıştır. Apsis ile aynı eksen üzerindeki pencere yuvarlaktır.

Resim 105. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise doğu cephe

C) Süsleme

Güney cephesinde süsleme unsuru olarak kullanılan ayrıntılar, kapıda ve dikdörtgen planlı pencerede yer almaktadır. Kapının lentosunda haç kabartmaları ve süslemenin altında 1870 yılı belirlenmiştir.

Haçlı süslemenin iki yanında ise 1870 tarihi kazınmıştır. Kitabenin sağındaki yazıt tahrip olduğu için net bir biçimde okunamamaktadır. Ancak alt satırdaki *Megalu* isminin kiliseyi tamir eden ustaya ait olduğu düşünülmektedir¹⁸³.

Resim 106. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise güney kapı detayı

Kapının doğusundaki pencere alınlığında iki ejder figürü resmedilmiştir (Res. 107). Ejderlerin boyun kısımları birbirine dolanmış ve kafaları birbirlerine yönelmiştir. Yan profilden betimlenen figürlerin başları, dilleri ve göz çukurları ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Ejderlerin kuyukları kıvrımlı bir biçimde alınlığın köşelerinde son bulmaktadır. Kuyuklardan gövdenin altına doğru uzanan ucu ok gibi işlenmiş detaylarda süslemedeki diğer ayrıntıları oluşturmaktadır.

¹⁸³ Tok 2012, 23.

Resim 107. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise güney pencere detayı

Naostaki silme kuşağı altında kalan pencerelerin etrafında dikdörtgen resim çerçeveleri bulunmaktadır (Res. 108).

Resim 108. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise resim çerçeveleri detayı

Naos örtüsünde kullanılan, kaburgalı çapraz tonozların merkezinde, bitkisel motiflere yer verilmiştir (Res. 109). Motifler merkezden dışa doğru kat kat açılan yaprak motifleridir.

Resim 109. Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise kaburgalı tonozlardaki süsleme

D) Malzeme ve Teknik

D. I. Malzeme

Kilisede kullanılan ana malzeme kaba yontu taşıdır. Taşların arasına tuğla parçaları yerleştirilerek duvar örgüsü elde edilmiştir.

Cepenin duvarları örüldükten sonra harç ile sıvanmıştır.

Kaburgalı çapraz tonozlarda taş malzeme kullanılmıştır.

Kapılarda ve pencere sövelerinde yöresel koyunbaba taşı kullanılmıştır.

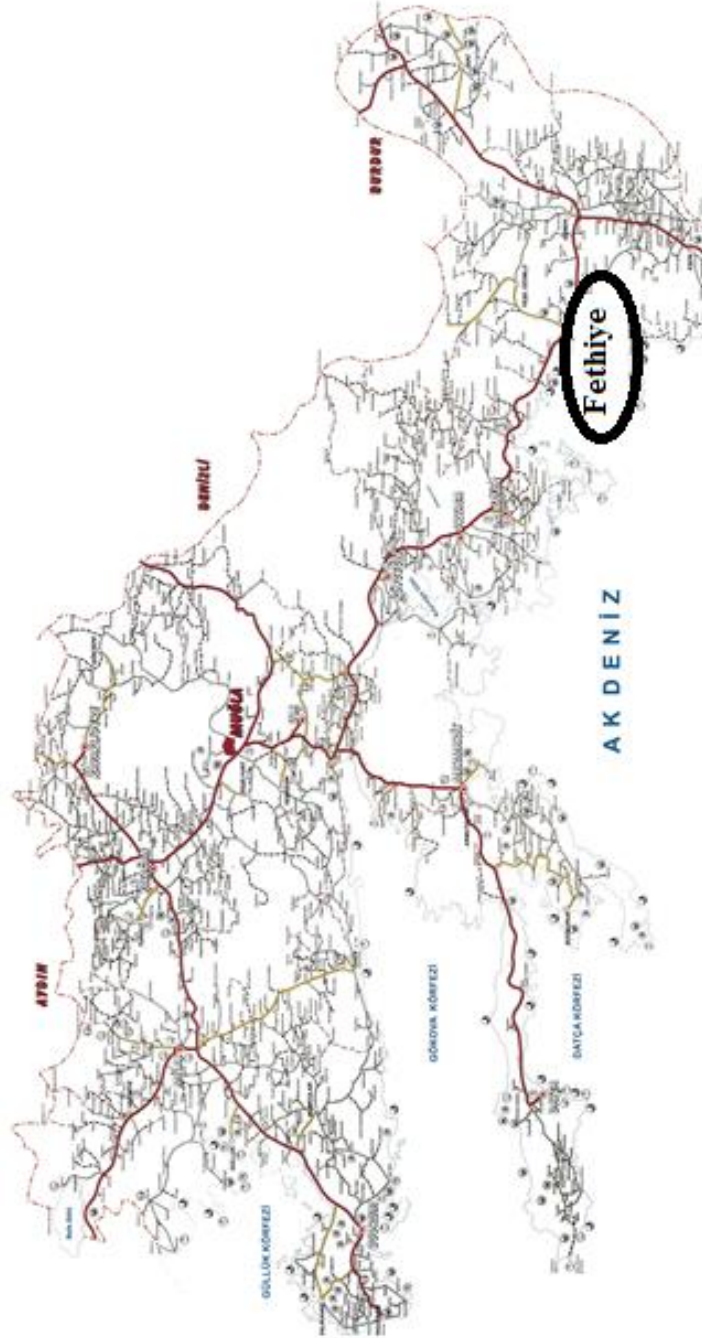
Çan kulesinde kullanılan malzeme kesme taştır.

Naostaki silme kuşağı ve pencerelerin etrafında alçı kullanılmıştır.

D. II. Teknik

Yapının duvarlarında kullanılan kesme taşlar düzenli bir biçimde bir araya getirilmiştir. Büyük taşların etrafına küçük parçalar sıralanarak kafesleme yöntemi kullanılmıştır.

V- 4- Fethiye

Harita 5. Muğla İl Haritası, Fethiye (Muğla Belediye Yıllığı, 2012)

Katalog No: 9**Adı: FETHİYE KAYA KÖY YUKARI KİLİSE** (İlter 1991, 478)**HAGIOS GEORGIOS** (Bammer 2001, 235;Zäh 2003, 135)**TAXIARCHES** (Masuda 2010, 226)

Konumu: Kilise Muğla İli, Fethiye İlçesi, KayaKöy'ünün kuzeybatısında kuzey-güneye doğru eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Kilise köyün merkezine hâkim bir tepededir.

Kitabe: -----

Yazıt: Kilisenin güneyindeki avlu mozaik zemin üzerinde 1910 yılı tarihlenmiştir.

Yayınlar: İlter 1991, 477; Bammer 2001, 196- 235; Zäh 2003, 135- 136; Masuda 2010, 226-227.

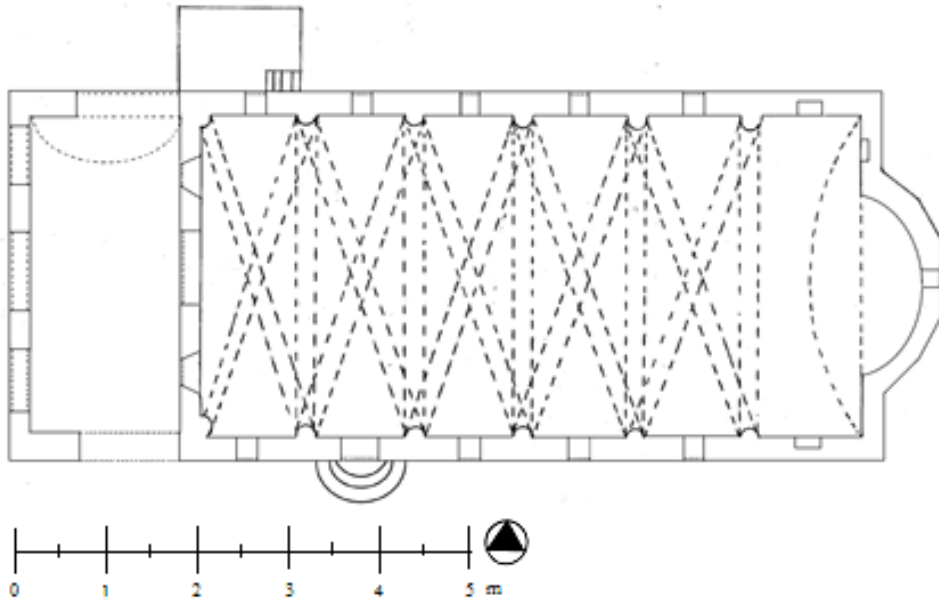
Ziyaret Tarihi: 01-02-03.04.2012, 05-07.10.2012.

Tarihlendirme: Yapı 20. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edilmiş ve yahut bu tarihte onarım görmüştür. Araştırmacılara göre ise Yukarı Kilise, 19. Yüzyıla tarihlenmektedir¹⁸⁴.

¹⁸⁴ İlter 1991, 478; Bammer 2001, 196- 235.

Resim 110. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise genel görünüşü

Çizim 9. Fethiye Kayaköy Yukarı
Kilise planı (N. Şahin, 2012)

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise doğu- batı doğrultusunda, tek nefli, dikdörtgen planlıdır (Çizim 9). Naosun batısında narteks, doğusunda bema ve apsis yer alır (Res. 110). Kilisenin güneyini çevreleyen avlu dikdörtgen planlıdır (Res. 111) ¹⁸⁵. Avlunun zemini mozaiklerle kaplanmıştır(Res.112). Mozaikler üzerinde 1910 yılı belirlenmiştir.

Resim 111. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise avlu

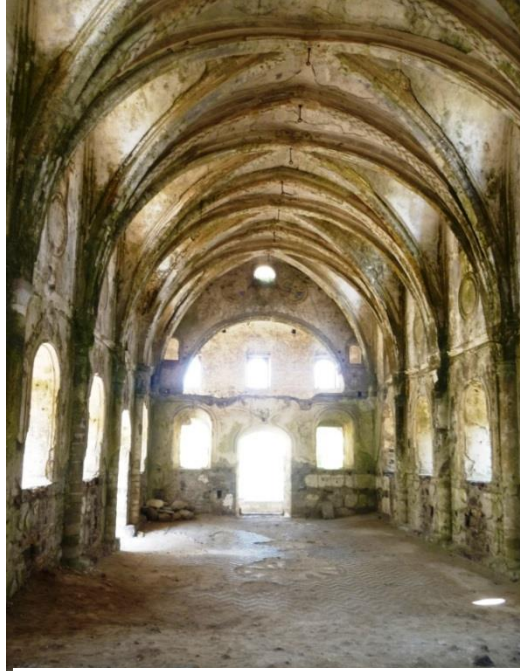

Resim 112. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise avlu mozaikleri

Naos

Naos doğu- batı doğrultusunda, dikdörtgen planlıdır(Res. 113). Naos yarım yuvarlak kesitli, karşılıklı on iki duvar payesi ve payeler üzerine atılan kemerler ile eş genişlikte beş bölüme ayrılmıştır. Her bölüm kaburgalı çapraz tonozla örtülüdür.

¹⁸⁵ Avlu kilisenin planında çizilmemiştir.

Resim 113. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise naos

Kemerlerin üzeni seviyesinde başlayan silme, naos, bema ve apsisi çevrelemektedir. Silmenin altında kalan bölüme naosun giriş kapıları ve pencereler yerleştirilmiştir.

Naosa giriş iki kapıdan sağlanmaktadır. Kapılardan bir tanesi naosun batısındadır (Res. 114). Naos ekseninde yer alan kapının iki yanında, nartekse doğru daralan, eşdeğerli iki pencere bulunmaktadır. Naosa açılan diğer kapı, sütunların böldüğü dördüncü bölümde olup, eksenin güneyindedir (Res. 115).

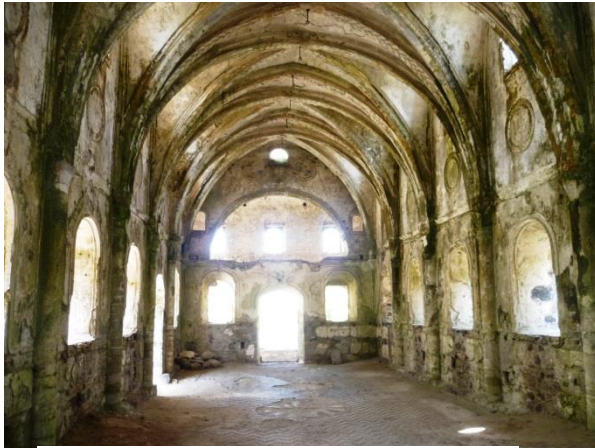
Resim 114. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise naos batı girişi ve pencereler

Resim 115. Fethiye Kayaköy
Yukarı Kilise naos güney girişi

Naosun kuzey duvarında eşdeğerli, dikdörtgen beş pencere yer almaktadır. Naosun güney duvarlarında ise, kuzey duvarı ile eş planlı dört pencere bulunmaktadır. Pencere yapıyı çevreleyen silme kuşağının alt seviyesindedir. Pencerelerden her biri dışa doğru daralan dikdörtgendir (Res. 116).

Silme kuşağının üstünde kuzey güney duvarlarında eş planlı on pencereye yer verilmiştir. Pencereler yuvarlak kemerlidir (Res. 117)

Resim116. Fethiye Kayaköy Yukarı
Kilise silme kuşağının alt pencereleri

Resim117. Fethiye Kayaköy
Yukarı Kilise pencere detayı

Resim 118. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise bema

Bema

Kuzey- güney yönünde dikdörtgen planlı bema, beşik tonozla örtülüdür (Res. 118). Bemanın zemini naos zemininden yüksektir. Kilisenin doğusundaki ilk duvar payeleri arasında, karşılıklı takip edilebilen izler olasılıkla ikonastasisine aittir.

Kilisenin kemer üzengilerinde başlayan silme kuşağı bema alanında da devam ettirilmiştir. Silme kuşağının altında üç niş ve bir pencere yer alır. Silme kuşağının altında kalan apsisin eksenindeki pencere, dışa daralan yuvarlak kemerlidir. Aynı ekseninde yer alan yuvarlak pencere ise silmenin üzerindedir.

Bemanın doğusundaki apsis içten yarım daire dıştan beş köşelidir. Apsisin kuzey ve güneyinde eş planlı iki niş bulunur. Nişler zeminden yüksek tutulmuş dikdörtgen kesitlidir. Bemanın doğu duvarında üçüncü bir nişe yer verilmiştir. Doğudaki niş, apsisin kuzey ve güneyindeki nişler ile eş planlıdır.

Resim 119. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise narteks

Narteks

Narteks kuzey- güney doğrultusunda dikdörtgendir ((Res. 119). Narteks beşik tonozla örtülüdür.

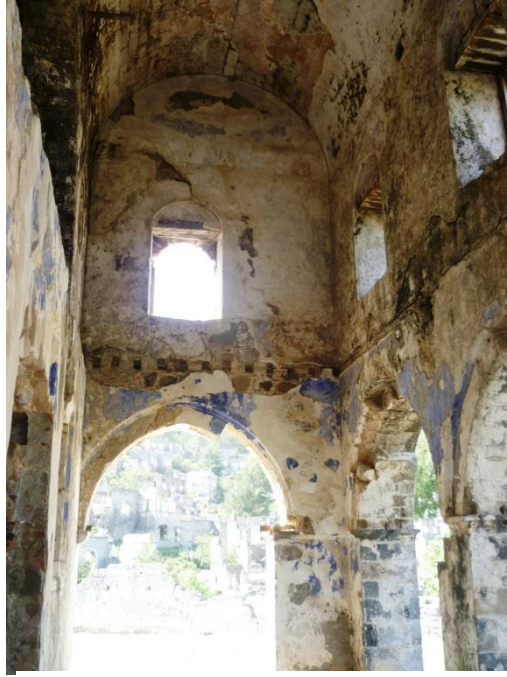
Narteksin batı duvarında üç giriş bulunmaktadır. Bu açıklıklardan eksende yer alan giriş, kuzey ve güneyindeki iki eşdeğerli açıklıktan daha geniştir. Narteksin kuzey ve güney duvarlarında eş planlı, karşılıklı iki giriş bulunmaktadır.

Narteksin doğu duvarında, eksende bir giriş, girişin kuzeyinde ve güneyinde eş değerli, naosa doğru genişleyen, iki pencere bulunmaktadır.

Narteksin batı, kuzey, güney duvarlarında girişlerin hemen üzerinde hatıl izlerine rastlanmıştır (Res. 120). Bu izler olasılıkla orijinal plandaki *gynekaion*'un varlığını işaret etmektedir.

Hatıl izlerinin üzerindeki bölümde narteksin aydınlatması için kullanılan beş pencere bulunmaktadır. Pencerelerden üçü narteksin batı eksenindeki girişler ile

saçak hattı arasında, birer tanesi kuzey ve güney duvarında, karşılıklı yerleştirilen girişler ile saçak hattı arasındadır.

Resim 120. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise nartekteki hatıl izleri

B) Dış Tanıtım

Güney Cephe

Resim 121. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise güney cephe

Kilisenin içindeki sütun üzengileri seviyesinde yer verilen silme, dış cephedeki düzenlemede de kullanılmıştır (Res. 121). Ancak bu kullanım sadece mimari parçaların düzenlenmesinde görülmektedir. Alt seviyede, altı açıklık bulunmaktadır. Batı cephesi, narteks hizasındaki açıklık yuvarlak kemerlidir. Bu açıklık narteksin güney girişidir. Aynı eksende yuvarlak kemerli bir pencere bulunur.

Zemin ve saçak hattı arasında yer alan beş açıklıktan ikincisi dikdörtgen kapıya aittir. Kapının kuzeyinde bir, güneyinde üç, eş planlı, dikdörtgen, pencerelere yer verilmiştir.

Saçak hattı üzerinde, naostaki örtü sistemini oluşturan kaburgalı tonozların, dış yansıması ile beş birim oluşturulmuştur. Bu birimlerin merkezine, naosun silme seviyesinin üstündeki pencereler yerleştirilmiştir. Pencereler eş planlı, yuvarlak kemerlidir.

Resim 122. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise batı cephe

Batı Cephe

Naos içindeki iki seviyeden oluşan düzenleme batı cephesine de yansıtılmıştır (Res. 122). Cephenin eksenindeki girişin, kuzey ve güneyinde eşdeğerli iki giriş bölümüne yer verilmiştir. Girişler yuvarlak kemerlidir.

Giriş bölümleri ile saçak hattı arasında üç pencere bulunmaktadır. Pencere alt seviyedeki giriş bölümleri ile aynı eksen üzerine yerleştirilmiş, yuvarlak kemerlidir.

Resim 123. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise kuzey cephe

Resim 124. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise kuzey cephe pencere detayı

Kuzey Cephe

Kuzey cephesinde, zemin ile naos içerisindeki silme seviyesi arasında, güney cephe ile eş planlama uygulanmıştır (Res. 123).

Alt seviyede, cephenin narteks bölümünde, yuvarlak kemerli bir giriş ve giriş ile aynı eksen üzerinde bir pencere bulunmaktadır. Zemin ve saçak hattı arasında yer alan beş pencere eş planlı, dikdörtgendir (Res. 124).

Güney cephesindeki benzer düzenleme kuzey cephesinin saçak hattı üzerinde de tekrar edilmiştir. Kuzey cephesinin saçak hattı üzerindeki beş birimin merkezine, eş planlı yuvarlak kemerli beş pencere yerleştirilmiştir.

Resim 125. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise doğu cephe

Resim 126. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise doğu cephe pencere detayı

Doğu Cephe

İçeride yarım daire apsis, dışarıda beş köşelidir (Res. 125). Eksenin merkezindeki pencere dikdörtgendir (Res. 126). Saçak hattının altında apsis konik bir örtü ile örtülmüştür. Saçak hattının üzerinde bemaı örten beşik tonoz alınlığında yuvarlak bir pencereye yer verilmiştir.

C) Süsleme

Yapıda kullanılan süsleme unsurları zeminde kullanılan mozaikler, naosta ve narteks duvarlarında kullanılan geometrik ve bitkisel bezemeler, dış cephede kullanılan harç yardımı ile oluşturulmuş haç motifleri, rozetler ve madalyonlardan ibarettir.

Kilisenin avlusundaki beyaz siyah ve kırmızı kullanılan mozaiklerde çarkıfelek, rozet, kum saati kullanılmıştır (Res. 112).

Narteksin zemininde kullanılan mozaiklerde, dönüşümlü olarak, siyah ve beyaz taşlardan elde edilmiş balıksırtı motifi işlenmiştir (Res. 127)..

Resim 127. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise narteks mozaikleri

Narteksin duvarlarında, beyaz zemin üzerinde çivit mavisi boya kalıntısına rastlanmıştır. Boya izleri özellikle narteks girişlerindeki kemerlerin üzerinde, naosa girişi sağlayan kapıda ve iki yandaki pencerelerin çerçevelerinde görülebilmektedir (Res. 128).

Resim 128.Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise narteksteki boya izleri

Naos zemini, siyah ve beyaz taşlardan meydana gelmiş mozaiklerle kaplıdır (Res. 129). Zeminin merkezinde yer alan yuvarlak madalyon etrafında, dönüşümlü olarak beyaz ve siyah renklerden oluşan balık sırtı motifi kullanılmıştır.

Resim 129. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise naos zemin mozaikleri

Naosun kuzey ve güney duvarlarında yer alan yarım yuvarlak kesitli duvar payeleri, kaburgalı tonozları taşımaktadır. Kaburgalı tonozlar üzerinde birbiri içine geçmiş örgü motifi ve geometrik motifler kullanılmıştır (Res.130).

Resim 130. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise kaburgalı tonoz detayı

Kaburgalı tonozların doğusunda ve batısında kullanılan madalyonlar bitkisel motiflerle süslenmiştir.

Resim 131. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise madalyon detayı

Naostaki silme kuşağı tüm yapıyı 'U' formunda çevrelemektedir. Silmenin alt seviyesinde kalan pencereler dışında bir çerçeve kuşağı bulunmaktadır (Res. 117). Pencerelerin üzerinde merkezden dışa doğru yayılan bitkisel motifler kullanılmıştır. Her bir pencerenin üzerine eş değerli, yuvarlak madalyonlar yerleştirilmiştir. Madalyonların içi günümüzde boştur.

Apsisteki silmenin üzerinde çivit mavisi haç motifine yer verilmiştir (Res. 132). Haçtan geriye sadece üst kolları kalabilmiştir.

Resim 132. Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise apsis süslemesi

D) Malzeme ve Teknik

D. I.Malzeme

Yapıda; kesme taş, dere taşı, alçı, mermer, pembe ve gri harç ve demir kullanılmıştır.

Narteks ve naos zemininde dere taşları kullanılmıştır.

Kilisenin beden duvarlarında düzgün kesme taşlardan meydana getirilmiştir.

Yapının dış cephelerinde gri ve yöresel pembe harç kullanılmıştır. Taşlar arasında bağlayıcı unsur olarak gri harç kullanılmıştır. Daha sonra tüm cepheler yöresel bir topraktan elde edilen pembe harç ile sıvanmıştır.

Kapı sövelerinde, pencere kenarlarında kullanılan malzeme mermerdir.

Noas pencerelerinde, kaburgalı tonozların, batı ve doğusundaki madalyonlarda kullanılan malzeme alçıdır.

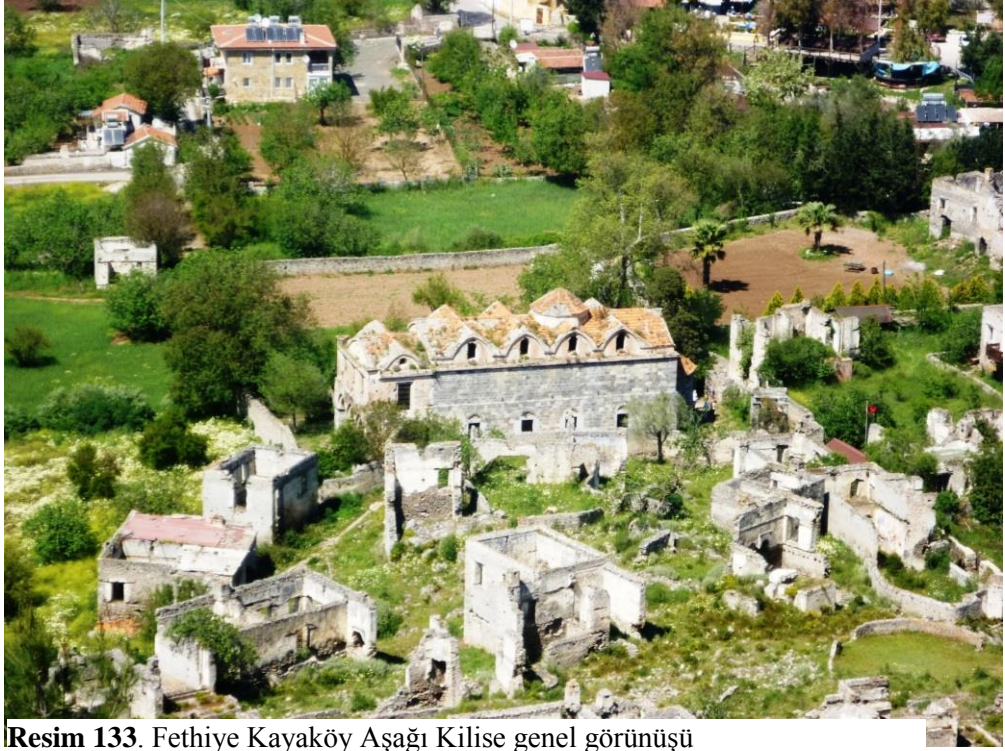
D .II. Teknik

Yapının duvarlarında kullanılan kesme taşlar düzenli bir biçimde bir araya getirilmiştir.

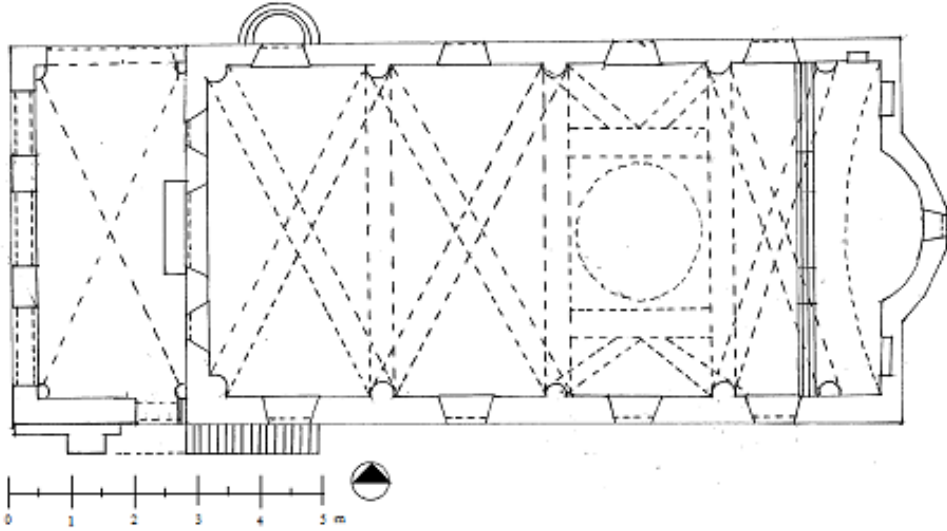
Yapının dış yüzeyindeki harç tabakası, sivri bir alet yardımı ile yatay ve dikey bölümlere ayrılmıştır. Bölümlene yapılırken şaşırtmalı teknik uygulanmıştır. Bu teknik ile yapının dış yüzeyinde dikdörtgen küçük kafesler elde edilmiştir.

Katalog No: 10**Adı: FETHİYE KAYAKÖY AŞAĞI KİLİSE** (İlter 1991, 478)**KATO PANHAGIA** (Bammer 2001, 234; Zâh 2003, 136)**PANAGIA PYRGİOTİSSA** (Masuda 2010, 228)**Konumu:** Kilise Muğla İli, Fethiye İlçesi, Kaya Köy'ünün batısında, 20 pafta, 1219 parselde yer almaktadır. Kilise yerleşimin batı sınırında yer almaktadır.**Kitabe:** -----**Yazıt:** Kilisenin kuzeybatı girişinde 1888 yılı, naosun batı girişinde dere taşları ile 1886 yılı**Yayınlar:** İlter 1991, 478-480; Bammer 2001, 234; Zâh 2003, 136; Masuda, 228.**Ziyaret Tarihi:** 01-02-03.04.2012, 05-07.10.2012, 20.12.2013.**Tarihlendirme:** Kilise İlter tarafından 19. yüzyıla tarihlenmektedir¹⁸⁶. Gemiler Adası'nda araştırmalarda bulunan K.Asano ise Kayaköy'de 19. yüzyıldan daha önce erken tarihli kiliselerin var olduğunu iddia etmektedir. Rum kesim tarafından kullanılan küçük kiliseler ve büyük boyutlu iki kilisenin ise 19. yüzyılda tekrar inşa edildiğini savunmaktadır¹⁸⁷. A.Zah'¹⁸⁸ göre KayaKöy'deki her iki kilise de 19. yüzyıla tarihlenmektedir. A.Bammer'a göre Aşağı Kilise 1888 yılında inşa edilmiştir¹⁸⁹.

¹⁸⁶ İlter 1991, 478.¹⁸⁷ K. Asano (a) 2010, 5.¹⁸⁸ Zâh 2003, 136.¹⁸⁹ Bammer 2001, 234.

Resim 133. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise genel görünüşü

Çizim 10. Fethiye Kayaköy Aşağı
Kilise planı (N.Şahin, 2012)

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise doğu- batı doğrultusunda, tek nefli, dikdörtgen planlıdır (Çizim10). Naosun batısında narteks, doğusunda bema ve apsis yer alır (Res. 133). Kilisenin avlusu tüm yönlerden yapıyı kuşatmaktadır¹⁹⁰. Avlunun güneydoğunda çan kulesi, güneybatısında bir kemiklik bulunmaktadır (Res. 134- 135).

Resim 134. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise çan kulesi

Resim 135. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise kemiklik

¹⁹⁰ Avlu kilisenin planında çizilmemiştir.

Naos

Naos doğu- batı doğrultusunda, dikdörtgen planlıdır(Res. 136). Naos yarım yuvarlak kesitli karşılıklı on duvar payesi ve payeler üzerine atılan kemerler ile sağlanan eş genişlikte dört bölüme ayrılmıştır. Naosun batısındaki iki bölüm ve doğusundaki bölüm kaburgalı çapraz tonozlarla, kaburgalı çapraz tonozlar arasında kalan, eksen üzerindeki merkez ise kubbe ile örtülüdür.

Resim 136. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise naos

Naosa giriş iki kapıdan sağlanmaktadır. Kapılardan bir tanesi naosun batısındadır (Res. 116). Naos ekseninde yer alan kapının iki yanında, nartekse doğru daralan, eşdeğerli iki pencere bulunmaktadır. Naosa açılan diğer kapı, sütunların böldüğü dördüncü bölümde olup, eksenin güneyindedir (Res. 117).

Naosun kuzey duvarında eşdeğerli, dikdörtgen beş pencere yer almaktadır. Güney duvarlarında, kuzey duvarı ile eş planlı dört pencere bulunmaktadır. Pencerele yapıyı çevreleyen silme kuşağının alt seviyesindedir. Pencerelelerden her biri dışa doğru daralan dikdörtgendir (Res. 116).

Kuzey ve güney duvarlarındaki kemerlerin üzengi seviyesinde başlayan silme, naos, bema ve apsisi çevrelemektedir. Silmenin altında kalan bölüme naosun giriş kapıları ve pencereler yerleştirilmiştir. Naosun kuzeybatısındaki giriş, dışarı doğru daralan dikdörtgendir (Res. 137). Kapı eşiğinde 1888 yılı tespit edilmiştir (Res.138).

Resim 137. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise kuzeybatı girişi

Resim 138. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise kuzeybatı eşiği

Naosun diğer girişi batı duvarında eksen üzerinde, yuvarlak kemerlidir. Kapının kuzey ve güneyinde eş planlı, dikdörtgen iki pencere vardır (Res. 139). Batı girişinin eşiğinde 1886 yılı tespit edilmiştir (Res. 140).

Resim 139. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise batı girişi

Resim 140. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise batı giriş eşiği

Noas silme kuşağının altına, kuzey ve güney duvarlarına, eş planlı, dışarı doğru daralan yedi pencere yerleştirilmiştir (Res. 141).

Resim 141. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise pencere detayı

Silme kuşağının üzerinde kuzey güney duvarlarında eş planlı sekiz pencere vardır. Pencereler dikdörtgendir.

Bema

Kuzey- güney yönünde dikdörtgen planlı bema, beşik tonozla örtülüdür (Res. 142). Bemanın zemini naos zemininden yüksektir. naosun doğusundaki ilk duvar payeleri arasında, ikonostasis bulunmaktadır¹⁹¹.

¹⁹¹ ‘Muğla İli Sınırları İçindeki Osmanlı Dönemi Kiliseleri’ adlı çalışmamız genel olarak mimari ağırlıklı olduğu için, özellikle Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise’de yer alan ikonostasis inceleme alanında değildir. Geniş çaplı bir araştırma gerektiren ikonostasis ve kilisedeki resimler başka bir araştırma konusudur. Bu nedenle ikonostasiste yer alan resimlerden bir kaç tane katalog bölümüne eklenmiştir.

Bemanın doğusundaki apsis içten yarım daire, dıştan beş köşelidir(Res. 143). Kilisenin kemer üzengilerinde başlayan silme kuşağı, bema alanında da devam ettirilmiştir. Silme kuşağının altında üç niş ve bir pencere yer alır. Apsisin eksenindeki pencere, dışa daralan yuvarlak kemerlidir. Aynı ekseninde yer alan yuvarlak pencere ise silmenin üzerindedir.

Resim 142. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise bemaadaki beşik tonoz

Resim 143. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise apsis

Apsisin kuzey ve güneyinde eş planlı iki niş bulunur. Nişler zeminden yüksek tutulmuş dikdörtgen kesitlidir (Res. 144). Bemanın kuzeydoğu duvarında üçüncü bir nişe yer verilmiştir. Kuzeydoğudaki niş, apsisin kuzey ve güneyindeki nişler ile eş planlı, dikdörtgendir.

Resim 144. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise niş detayı

Resim 145. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise narteks

Narteks

Narteks kuzey- güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır((Res. 145). Narteks kaburgalı çapraz tonozla örtülüdür (Res. 146). Narteksin batı ekseninde üç giriş bulunmaktadır. Bu açıklıklardan her biri eşdeğerli sivri kemerlidir. Narteksin kuzey ve güney eksenlerinde eş planlı, karşılıklı iki giriş bulunmaktadır (Res. 147). Kuzey ve güneydeki girişler batı eksenindeki girişlerle eş planlı, sivri kemerlidir.

Resim 146. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise narteks örtüsü

Resim 147. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise narteks güney girişi

Narteksin doğu eksenindeki giriş, naosa doğru genişleyen yuvarlak kemerlidir (Res. 136). Girişin kuzey ve güneyindeki pencereler, eş değerli naosa doğru genişleyen dikdörtgendir.

Narteksin tüm duvarlarında girişlerin hemen üzerinde hatıl izlerine rastlanmıştır (Res. 148). Bu izler orijinal plandaki *gynekaion*' un varlığını işaret etmektedir. Narteksin güneydoğusundaki merdiven *gynekaion*' e çıkmak için kullanılmaktadır.

Resim 148. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise güneydeki merdiven

Gynekaion da aydınlatma için kullanılan beş pencere bulunmaktadır. Pencereleden üçü narteksin batı eksenindeki girişler ile saçak hattı arasındadır, birer tanesi ise kuzey ve güney duvarında, karşılıklı yerleştirilen girişler ile saçak hattı arasındadır. Pencereleer eş planlı, dikdörtgendir.

Resim 149. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise güney cephe

B) Dış Tanıtım

Güney Cephe

Kilisenin içindeki sütun üzengileri seviyesinde yer verilen silme, dış cephedeki düzenlemede de kullanılmıştır (Res. 149).

Silme kuşağının alt seviyesinde beş açıklık bulunmaktadır. Batı cephesi narteks hizasındaki açıklık sivri kemerlidir. Bu açıklık narteksin güney girişidir. Girişin üzerinde merdiven bulunur. Girişin üzerindeki pencere dikdörtgendir. Zemin ve silme kuşağı arasında naosa açılan pencereler, eş yükseklikte, dikdörtgendir.

Saçak hattı üzerinde, naostaki örtü sisteminin dışa yansması ile dört birim oluşturulmuştur. Bu birimlerin merkezine, naos eksenindeki kubbe yerleştirilmiştir. Kubbe prizmal bir örtü ile örtülmüştür. Saçak hattının üzerindeki tonoz alınlıklarındaki dört pencere, eş planlı, yuvarlak kemerlidir.

Batı Cephe

Batı cephesinde beş sivri kemerli giriş ve eş planlı, eş yükseklikte, beş dikdörtgen pencere bulunmaktadır (Res. 145).

Resim 150. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise kuzey cephe

Kuzey Cephe

Kuzey cephedeki silme kuşağı altında beş açıklık bulunur (Res. 150). Cephenin narteks bölümünde sivri kemerli bir giriş ve giriş ile aynı eksen üzerinde bir pencere bulunmaktadır. Silme kuşağının altında yer alan diğer kapı, naosa açılan kuzeybatı girişi olup, yuvarlak kemerlidir.

Zemin ve silme kuşağı arasında yer alan üç pencere eş planlı, zeminden eş yükseklikte dikdörtgendir. Pencereleer üzerinde sivri kör kemerler yer alır. Silme kuşağı ve saçak hattı arasında pencerelerin üzerinde sivri kemerli, eş planlı dört niş bulunur.

Güney cephesindeki benzer düzenleme kuzey cephesinin saçak hattı üzerinde de tekrar edilmiştir. Cephesinin saçak hattı üzerindeki dört birimin merkezine, eş planlı yuvarlak kemerli dört pencere yerleştirilmiştir.

Resim 151. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise doğu cephe

Doğu Cephe

İçeride yarım daire apsis, dışarıda beş köşelidir (Res. 151). Eksenin merkezindeki pencere dikdörtgendir. Saçak hattının altında apsis örtüsü, beş köşelidir. Saçak hattının üzerinde bemayı örten beşik tonoz alınlığında yuvarlak bir pencereye yer verilmiştir.

C) Süsleme

Kilisede kullanılan süsleme unsurları; narteks tabanındaki mozaikler, narteksteki payeler ve kemerler üzerindeki ayrıntılar, naos girişlerindeki süslemeler, kuzey cephesindeki pencerelerde yer alan haç motifleri, naosun tabanındaki mozaikler, alt seviyede pencereler hizasındaki süslemeler, silme kuşağındaki süslemeler, kaburgalı tonozlar, bema önündeki kubbe ve ikonostasistir.

Narteksteki kaburgalı tonozun merkezinde, tonozun batısında ve doğusunda bitkisel rozetlere yer verilmiştir (Res. 152). Rozetler yuvarlak madalyonlar içinde yer almaktadır.

Resim 152. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise narteksteki madalyon detayı

Resim 153. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise narteks zemini

Kilisenin zemini, narteksten başlayarak naos da dâhil olmak üzere mozaiklerle süslenmiştir. Narteksteki mozaiklerde kullanılan renkler siyah ve beyazdır (Res. 153). Süslemeler beyaz fon üzerine siyah taşların yerleştirilmesi ile elde edilmiştir. Süsleme üç ana bölümden oluşmaktadır. Merkezdeki üç bölüm dikdörtgen çerçeveler içine alınmıştır. Çerçevelerin dışındaki bordür siyahtır. Merkezdeki çerçeveler ile dış bordür kuşağı arasında tüm tabanı kaplayan kıvrık dallı bitkisel motifler yerleştirilmiştir.

Resim 154. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise naos zemini

Naos zemini siyah ve beyaz taşlardan meydana gelmiş mozaiklerle kaplıdır (Res.154). Mozaiklerin merkezinde dönüşümlü olarak siyah, beyaz baklava dilimleri ve etrafında bitkisel süslemeler kullanılmıştır.

Naosun kuzey ve güney duvarlarında yer alan yarım yuvarlak kesitli duvar payeleri, kaburgalı tonozları taşımaktadır. Kaburgalı tonozlar üzerinde birbiri içine geçmiş örgü motifi ve geometrik motifler kullanılmıştır (Res.155). Tonozların batı ve doğu yönünde kullanılan madalyonlar bitkisel motiflerle süslenmiştir.

Resim 155. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise naos tonoz süslemesi detay

Naostaki küçük kubbe dekoratif unsurlarla süslenmiştir (Res.156). Kubbe kemerler arasında oluşturulan kare formun içine yerleştirilmiştir. Kare form ile kubbenin köşelerindeki boşluklar üçgenlerle doldurulmuştur. Kubbede kullanılan hâkim renk mavidir. Mavi fon üzerinde yaldızlı yıldızlara yer verilmiştir. Yıldızlardan birkaç tanesi günümüze ulaşabilmiştir

Resim 156. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise kubbe süslemesi

Naostaki silme kuşağı tüm yapıyı ‘U’ formunda çevrelemektedir. Silmenin alt seviyesinde kalan pencerelerde bitkisel motiflere yer verilmiştir (Res. 157).

Resim 157. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise naostaki pencere detayı

Silme kuşağının üzerinde; kuzeybatı girişi ve her bir pencerenin üzerine, eş değerli, yuvarlak kemerli, kör pencereler yerleştirilmiştir. Dekoratif amaçlı kullanılan pencerelerde, mavi fon üzerine beyaz korkuluklar resmedilmiştir.

Bema ve naosu ayıran ikonastasis sekiz sütunce yardımı ile yedi bölüme ayrılmıştır. İkonastasis eksenindeki ‘Güzel Kapı’ yuvarlak kemerlidir.

Resim 158. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise ikonastasis

Aşağıdan yukarı doğru yatay silmeler yardımı ile beş bölüme ayrılan ikonastastiste her bir bölüme farklı resim kompozisyonu uygulanmıştır. İkonastasisin üzerinde İncil’den alınmış sahneler bulunmaktadır¹⁹². Bu sahnelerden bazıları: ‘Çarmıhta İsa Sahnesi, Son Akşam Yemeği, İsa’nın Vaftiz Edilmesi’dir.

Kilisenin özellikle kuzey cephesinde süsleme öğelerine yer verilmiştir. Naosun kuzeybatısındaki girişin üzerinde bitkisel bezemeler kullanılmıştır (Res. 159). Kapı

¹⁹² İkonastasis üzerindeki resimler ayrı bir çalışma konusunu oluşturacağı ve çalışmamız ağırlıklı olarak mimari bir düzenlemeye sahip olduğu için, ikonastastisteki resimlerin değerlendirmesi yapılmamıştır.

kitabesinin üzerine haç motifi işlenmiştir. Haçın iki yanına simetrik olarak yerleştirilmiş, eş değerli, dikdörtgen panolar içinde ağaç motifleri bulunmaktadır. Ağaç motifleri, iç içe geçmiş silmelerle oluşturulmuş bir çerçeve içine alınmıştır. Ağaçların kökleri üzerinde, örgü motifleri ile süslenmiş gövdeleri yükselmektedir. Dalları da gövdenin iki yanından aşağı doğru sarkıtılmıştır.

Resim 159. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise kuzeybatı girişi detay

Kuzey cephede silme hattı ve saçak hattı arasında eş planlı, eş yükseklikte, dört sağır niş bulunmaktadır(Res. 160). İç içe geçmiş silmelerle çerçeve içine alınan nişlerin içinde haç motifleri kullanılmıştır.

Resim 160. Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise kuzey cephesi süsleme detayı

D) Malzeme ve Teknik

D. I. Malzeme

Yapıda; moloz ve kesme taş, dere taşı, alçı, mermer, pembe ve gri harç ve demir kullanılmıştır.

Kilisenin beden duvarları düzgün kesme taşlar ve moloz taşlardan meydana getirilmiştir.

Narteks ve naos zemininde dere taşları kullanılmıştır.

Yapının duvarlarında düzgün kesme taşlar arasında bağlayıcı unsur olarak gri harç kullanılmıştır.

Kapı sövelerinde, pencere kenarlarında kullanılan malzeme mermerdir.

Noas pencerelerinde, kaburgalı tonozun batı ve doğusundaki madalyonlarda kullanılan malzeme alçıdır.

İkonastasis mermer, taş ve alçı malzemedan elde edilmiştir.

Demir malzeme; narteksteki demir gergilerde, kilisenin pencere ve kapı korkuluklarında kullanılmıştır.

D. II. Teknik

Yapının duvarlarında kullanılan düzgün kesme taşlar düzenli bir biçimde bir araya getirilmiştir.

Taşlar şaşırtmalı teknik ile birbiri ile bağlanmıştır. Ayrıca bağlayıcı unsur olarak açık renkli bir harç kullanılmıştır.

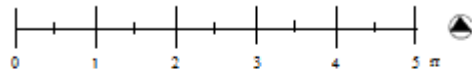
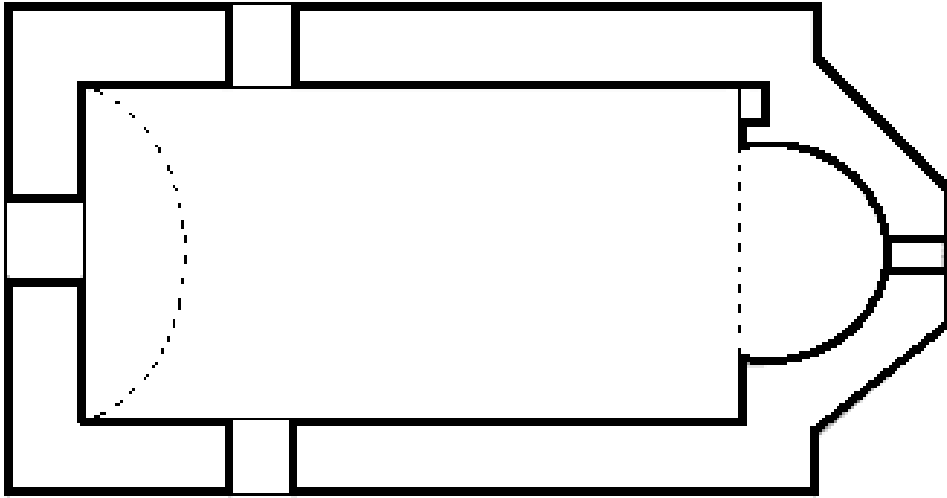
Narteksteki, kilisenin kuzey ve güney cephesi silme hattı üzerindeki demir gergiler, duvarlardaki diğer bağlayıcı unsurlardır.

Katalog No: 11**Adı: FETHİYE KAYAKÖY KÜÇÜK KİLİSE I**¹⁹³**Konumu:** Fethiye Kayaköy mevkiinde yer alan kilise, Aşağı Kilisenin 200 m. Üzerinde, küçük bir okul binası ile bitişik planlanmıştır.**Kitabe:** Kilisenin naos batı eksenindeki giriş üzerinde bir kitabe bulunmaktadır. Kitabe silik bir halde olup 1886 yılı okunabilmektedir.**Yazıt: -----****Yayınlar:** Masuda 2010, 227-228.**Ziyaret Tarihi:** 01-02-03.04.2012, 05-07.10.2012, 20.12.2013.**Tarihlendirme:** Kitabedeki tarihten yola çıkarak, kilise 1886 yılına tarihlenmektedir.

¹⁹³ Fethiye Kayaköy Mevkii'nde rastlanan kiliselerin tamamı ile ilgili bilimsel bir araştırma bulunmamaktadır. Ulaşılan kaynaklarda pek çok küçük kilisenin Kayaköy' de bulunduğu aktarılmaktadır. Ancak kiliselerin tamamı herhangi bir kaynaktan tam olarak araştırılmamıştır. Gemiler Adası ve çevresinde çalışmalarda bulunan Japon ekip, Kayaköy' deki iki küçük kilise ile ilgili çalışmada bulunmuş ve bu kiliseleri şapel olarak isimlendirmiştir. İsim verilen kiliseler çalışmanın ilerleyen bölümlerinde anlatılacaktır. Bilimsel bir çalışmaya daha önce konu olmayan küçük kiliseleri, çalışmamızda Roma rakamı ile isimlendirme yoluna gidilmiştir.

Resim 161. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I genel görünüşü

Çizim 11. Fethiye Kayaköy Küçük
Kilise I planı(N. Şahin, 2012)

TASVİR

A) İç Tanıtım

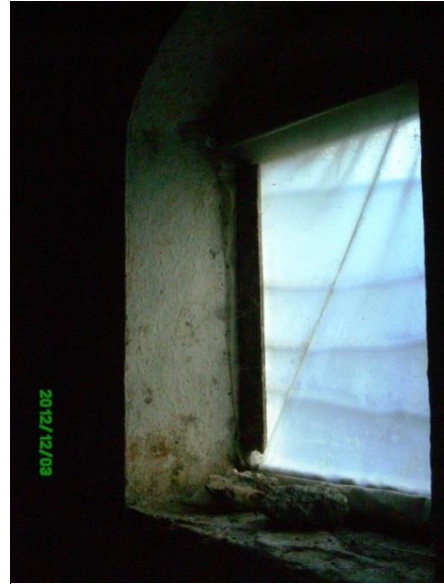
Kilise doğu- batı doğrultusunda, tek nefli, dikdörtgendir (Çizim11). Naosun batı duvarı ekseninde bir giriş, doğu ekseninde de bema ve apsis yer alır(Res. 161).

Naos

Naos doğu-batı doğrultusunda, dikdörtgendir (Res. 162). Naos beşik tonozla örtülmüştür.

Resim 162. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I naos

Resim 163. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I güney pencere

Naosun batı duvarında, eksen üzerindeki kapı dikdörtgendir. Naosun kuzey ve güney duvarlarında karşılıklı, eş yükseklikte, eş planlı iki pencere bulunmaktadır (Res. 163). Pencerelerden kuzey eksenindeki pencere yapının içinde yaşayanlar tarafından kapatılmış ve bir baca eklenmiştir. Güneydeki pencere dışarıya doğru daralan yuvarlak kemerlidir.

Bema

Kuzey- güney yönünde dikdörtgen bema ve naos arasında bir yükseklik farkı bulunmamaktadır (Res.164). Bemanın doğusundaki apsis yanlardan basık, merkezi sivri kemerli bir düzenlemeye sahiptir. Apsis dış cephede üç köşelidir. Apsisin kuzeyinde yuvarlak kemerli bir niş bulunur.

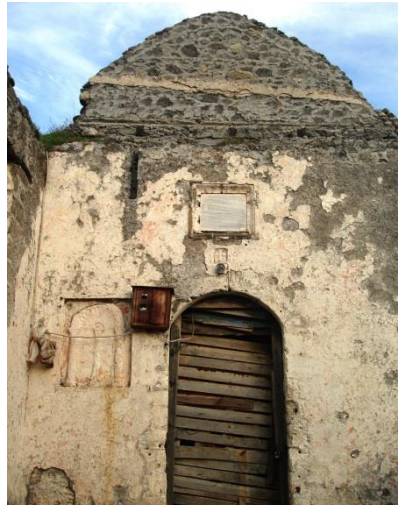

Resim 164. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I bema

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Cephenin ekseninde yuvarlak kemerli bir girişe yer verilmiştir (Res. 165). Girişin üzerindeki kitabe silinmiş ancak 1886 yılı okunabilmektedir.

Resim 165. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I batı cephe

Kuzey Cephe

Yapının kuzey cephesi yanında yer alan okul binası ile bitişik inşa edilmiştir (Res. 166). Bu cephede kullanılan pencere kapatılmıştır. Pencerenin ahşap ile kapatılan bölümü soba bacası olarak kullanılmaktadır.

Resim 166. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I kuzey cephe

Güney Cephe

Cephedeki tek mimari ayrıntı dikdörtgen penceredir (Res. 167)

Resim 167. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I güney cephe

Doğu Cephe

Apsis dış cepheye üç köşeli bir düzenleme ile yansıtılmış ve konik bir örtü ile örtülmüştür (Res. 168). Konik örtünün üzerinde de tonoz alınlığı yükselmektedir.

Resim 168. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I doğu cephe

C) Süsleme

Yapıda süsleme unsuru olarak görülebilecek ayrıntılar batı cephesinde yer almaktadır. Girişin solunda, dikdörtgen pano içinde bir haç bulunur (Res. 169). Levhanın iki yanını kaideler üzerinde yükselen burmalı sütunceler sınırlamaktadır. Haç levhanın merkezinde yer almaktadır. Üçgen bir platform üzerinde yükselen haç kabartma tekniği ile tasvir edilmiştir. Haçın üst kısmında yelpaze biçiminde dışa açılan istiridye motifi kullanılmıştır. Bu motif yanlardaki sütuncelerin ve haçın üzerinde taşınmaktadır.

Resim 169. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I girişteki süsleme

D) Malzeme ve Teknik

D. I.Malzeme

Yapıda kullanılan ana malzeme farklı boyutlardaki moloz taş ve kesme taştır.

Cephelerde bağlayıcı unsur olarak gri ve pembe renkli harç kullanılmıştır
(Res. 170).

Yapı dini vasfını yitirdikten sonra konut olarak kullanılmış ve bu dönemde beyaz kireç ile boyanmıştır.

Resim 170. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I sıva detayı

D. II. Teknik

Yığıma duvar tekniği ile meydana getirilen duvarlarda bağlayıcı unsur olarak gri renkli harç kullanılmıştır.

Daha sonra benzer örneğine Yukarı Kilise'de rastlanan gri ve pembe renkli harç ile dış yüzey kaplanmıştır. Böylece dış yüzeyde iki farklı sıva ile kaplama yöntemi kullanılmıştır.

Katalog No:12

Adı: FETHİYE KAYAKÖY KÜÇÜK KİLİSE II

Konumu: Kilise Fethiye Kayaköy' ün girişinde yer almaktadır. Yapı Kayaköy' ün merkezinden 200 metre uzaklıkta, köyün batısındadır.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

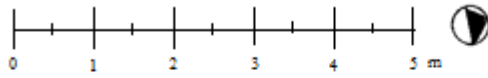
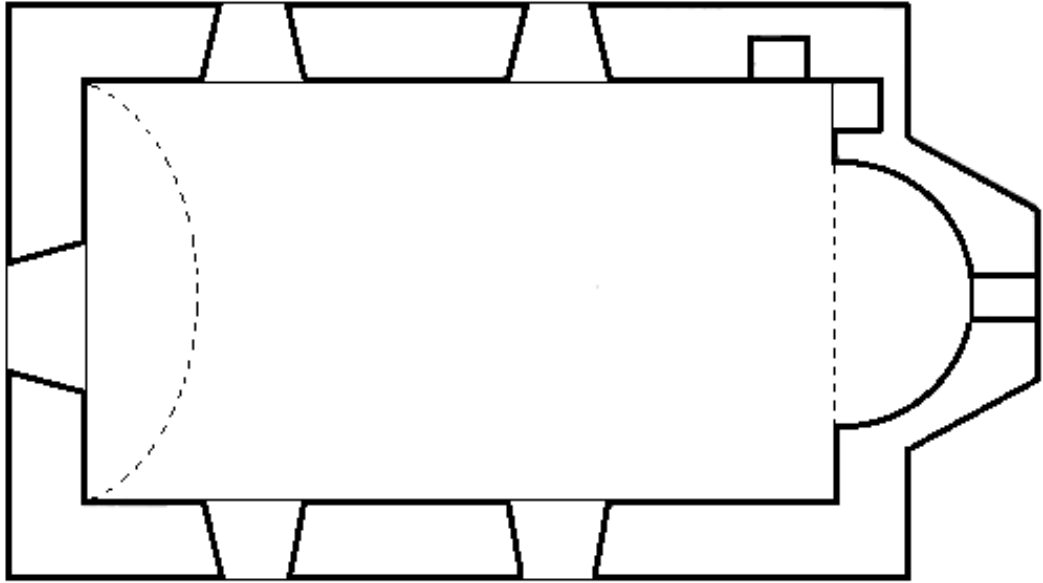
Yayımlar: Yapı hakkında herhangi bir yayına rastlanmamıştır.

Ziyaret Tarihi: 01-02-03.04.2012, 05-07.10.2012, 20.12.2013.

Tarihlendirme: Kitabelerine ulaşılan Kayaköy'deki küçük kilise yapıları ile karşılaştırıldığında yapının 19. yüzyıla tarihlenmektedir.

Resim 171. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II genel görünüşü

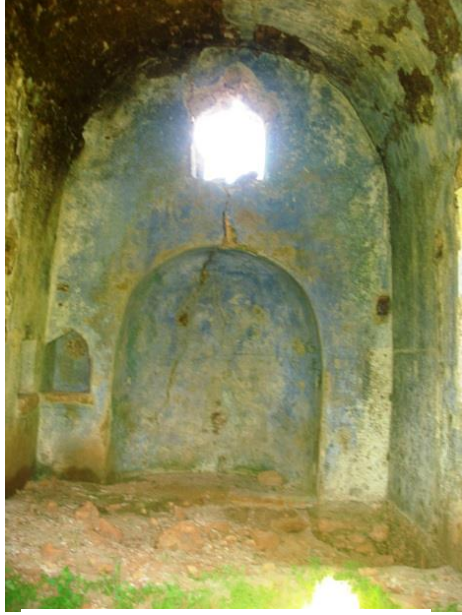
Çizim 12. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II planı

(N.Şahin, 2013).

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, güneybatı- kuzeydoğu yönünde inşa edilmiştir¹⁹⁴ (Res. 171). Kilise beşik tonozla örtülüdür (Çizim 12).

Resim 172. Fethiye Kayaköy
Küçük Kilise II naos

Resim 173. Fethiye Kayaköy
Küçük Kilise II naos girişi

Naos

Doğu- batı yönündeki naos tek neflidir (Res.172). Kilisenin girişi naosun batı duvarında ekseninde yer almaktadır (Res. 173). Naosun kuzey ve güney duvarında karşılıklı, eş yükseklikte ve eş değerde dışa doğru daralan dört pencere bulunur (Res. 174).

¹⁹⁴ Arazinin eğimine göre yapı, güneybatı- kuzeydoğu yönünde inşa edilmiştir. Ancak çalışmada ana eksen doğu-batı yönü kabul edildiği için plan anlatılırken doğu-batı eksenini temel alınacaktır.

Resim 174. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II pencere detayı

Resim 175. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II bema

Bema

Bema kuzey-güney yönünde dikdörtgendir (Res. 175). Apsis, içeriden yarım daire, dışarıdan üç köşelidir. Apsis eksenindeki tonoz alınlığında ise yuvarlak kemerli mazgal bir pencere bulunmaktadır. naosun kuzey duvarında bir, doğu duvarında, apsis ekseninde, eş yükseklikte, eş değerde iki, dikdörtgen niş bulunur.

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Cephenin ekseninde yuvarlak kemerli giriş bulunmaktadır (Res.173).

Kuzey Cephe

Cephede eş değerde, eş yükseklikte, dikdörtgen iki pencere bulunur (Res.176).

Resim 176. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II kuzey cephe

Güney Cephe

Kilisenin kuzey cephesi ile benzer özelliklere sahip güney cephesinde, eş planlı dikdörtgen, iki pencere bulunur (Res. 177).

Resim 177. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II güney cephe

Doğu Cephe

Cephenin eksenindeki apsis yarım dairedir (Res. 178). Apsis yuvarlağının üzerinde naosun tonoz alınlığı yükselmektedir. Apsis küçük konik bir örtü ile örtülmüştür.

Resim 178. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II doğu cephe

C) Süsleme

Kilisenin duvarları kalın kireç tabakası ile kaplıdır. Alttaki boya tabakasında kullanılan renk mavidir. Özellikle apsis ve pencere kenarlarında mavi boya kalıntıları bulunmaktadır.

Pencere ve nişlerin başladığı seviyede yer alan silme, yapıyı U formunda kuşatmaktadır. Silmede bölümlere ayrılmış çerçevelere yer verilmiştir (Res. 179).

Resim 179. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II naostaki resim panoları

D) Malzeme ve Teknik

D. I. Malzeme

Kilisede kullanılan ana malzeme moloz taştır.

Duvarlarda bağlayıcı unsur olarak koyu renkli harç kullanılmıştır.

D. II. Teknik

Kilise yığma duvar tekniği ile inşa edilmiştir.

Duvarlar örüldükten sonra kalın bir harç tabakası ile düzeltilmiştir.

Katalog No: 13

Adı: FETHİYE KAYAKÖY KÜÇÜK KİLİSE III

Konumu: Fethiye Kayaköy mevki 1450 parselde, Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise'nin kuzeydoğusundadır.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

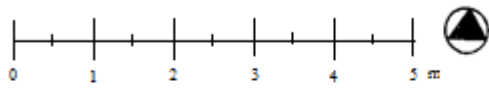
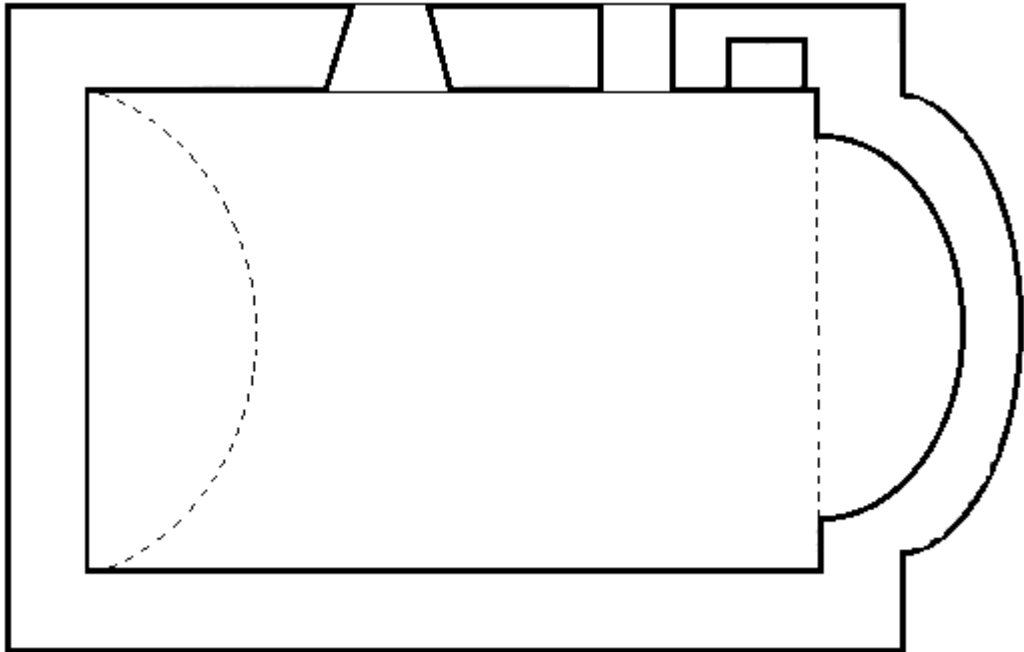
Yayınlar: Kilise ile ilgili bir yayına rastlanmamıştır.

Ziyaret Tarihi: 01-02-03.04.2012, 05-07.10.2012, 20.12.2013.

Tarihlendirme: Yapıda herhangi bir kitabe kuşağına rastlanmamıştır. Ancak Kayaköy' deki kiliseler ile benzer özellikler barındırdığı için 19. yüzyıla tarihlenmektedir.

Resim 180. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise III genel görünüş

Çizim 13. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise III planı

(N.Şahin, 2013).

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu- batı yönünde inşa edilmiştir (Res. 180). Yapı beşik tonozla örtülüdür (Çizim 13).

Resim 181. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise III naos

Resim 182. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise III naos girişi

Naos

Doğu- batı yönündeki naos uzunlamasına dikdörtgendir (Res. 181). Kilisenin yuvarlak kemerli girişi, naosun kuzey duvarında eksenin batısında yer alır (Res.182). Girişin doğusundaki pencere, dikdörtgendir.

Bema

Bema kuzey-güney yönünde dikdörtgendir (Res. 183). Apsis, içeriden ve dışarıdan yarım dairedir. Apsisin batısında dikdörtgen bir niş bulunur.

Resim 183. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise III bema

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Kilisenin batı cephesi tamamen sağır duvar biçiminde düzenlenmiş olup, cephede herhangi bir mimari ayrıntıya yer verilmemiştir (Res. 184).

Resim 184. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise III batı cephe

Kuzey Cephe

Cephede yuvarlak kemerli bir giriş ve dikdörtgen bir pencere bulunur (Res. 180).

Resim 185. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise III güney cephe

Güney Cephe

Kilisenin güney cephesinde herhangi bir mimari ayrıntı kullanılmamıştır (Res. 185).

Resim 186. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise III doğu cephe

Doğu Cephe

Cephenin eksenindeki apsis yarım dairedir (Res. 186). Apsis yuvarlağının üzerinde naosun tonoz alınlığı yükselmektedir. Apsis küçük konik bir örtü ile kapatılmıştır.

C) Süsleme

Kilise dini vasfını yitirdikten sonra beyaz kireç tabakası ile boyanmıştır. Günümüzde en üst seviyede bu tabaka ile karşılaşılmaktadır. Bu nedenle yapıda kullanılan resim programı ile ilgili herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.

D) Malzeme ve Teknik

D. I. Malzeme

Kilise moloz taş malzemededen elde edilmiştir.

Duvarların dış kaplamasında pembe harç kullanılmıştır.

D. II. Teknik

Kilise yığma duvar tekniği ile inşa edilmiştir.

Katalog No: 14

Adı: FETHİYE KAYAKÖY KÜÇÜK KİLİSE IV

Konumu: Kilise, Fethiye Kayaköy mevki 1454 parselde, Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise'nin 100 m. batısındadır.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

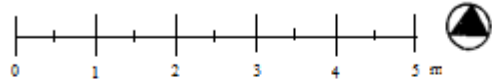
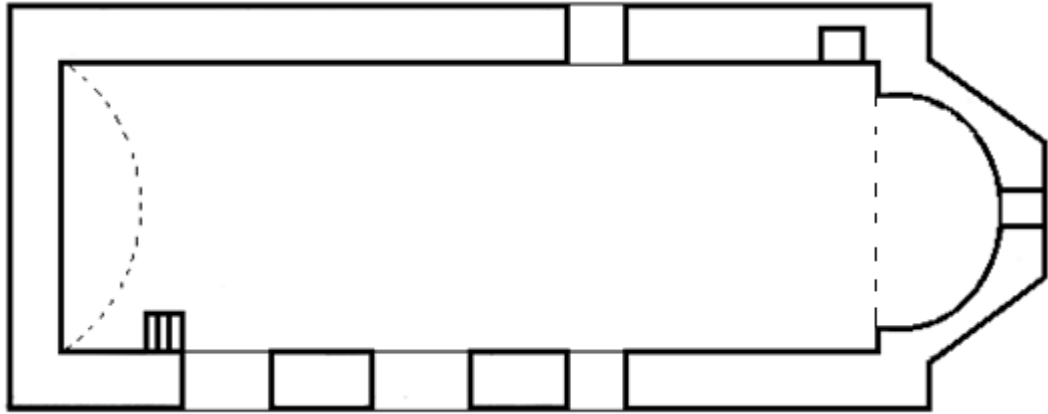
Yayınlar: Takiguchi 2010, 165; Masuda 2010, 233.

Ziyaret Tarihi: 01-02-03.04.2012, 05-07.10.2012, 20.12.2013.

Tarihlendirme: Kilise 19. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Resim 187. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV genel görünüş

Çizim 14. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV planı

(N.Şahin, 2013).

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu-batı yönünde, uzunlamasına dikdörtgendir. (Res. 187). Kilise beşik tonozla örtülüdür (Çizim 14) . Kilisenin güneyini çevreleyen avlu dikdörtgen planlıdır¹⁹⁵. Avluya giriş iki kapıdan sağlanmaktadır. Girişlerden bir tanesi güneybatıda, diğeri güneydoğudadır. Güneybatı yönündeki girişe dört basamaklı bir merdivenle ulaşılmaktadır (Res. 188). İkinci giriş avlunun güneydoğusundadır (Res. 189).

Resim 188. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV avlu güneybatı girişi

Resim 189. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV avlu güneydoğu girişi

Naos

Doğu- batı yönündeki naos tek neflidir (Res.190). Naos beşik tonozla örtülüdür. Tonoza üç destek kemeri dayandırılmıştır. Naosun güney duvarında eksenin batısındaki kapı, dikdörtgendir (Res.191).

¹⁹⁵ Avlu kilisenin planında çizilmemiştir.

Resim 190. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV naos

Resim 191. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV naos girişi

Naosun kuzey ve güney duvarında eksen üzerinde karşılıklı iki pencere bulunur. Kuzey duvarındaki pencere yuvarlak kemerli, güney duvarındaki pencere dikdörtgendir (Res. 192-193).

Resim 192. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV naos kuzeyindeki pencere

Resim 193. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV naos güneyindeki pencere

Bema

Bema kuzey- güney yönünde dikdörtgendir(Res. 194). Bema naaostan yüksektir. Bemanın batı ekseninde, olası bir ikonostasis ile bemanın merkezinde bir altar izi mevcuttur.

Resim 194. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV bema

Resim 195. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV altar izi

Apsis, içeriden yarım daire, dışarıdan üç köşelidir. Apsis ekseninde dikdörtgen bir pencere bulunmaktadır. Aynı eksen üzerindeki pencere, tonoz alınlığında ve dışa doğru daralan dikdörtgendir. Apsisin kuzeyindeki niş, yuvarlak kemerlidir.

Resim 196. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV narteks

Resim 197. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV narteks girişi

Narteks

Narteks kuzey- güney doğrultusunda dikdörtgendir (Res.196). Narteks beşik tonozla örtülüdür. Narteksin güney duvarındaki giriş, eksen üzerinde, dikdörtgendir (Res. 197). Giriş ile aynı eksen üzerinde üç basamaklı bir merdiven bulunur. Merdivenin devamındaki basamaklar yıkılmıştır. Ancak merdiven izleri narteksin güney duvarında takip edilebilmektedir (Res. 198). Bu izler olasılıkla orijinal plandaki gynecaionun varlığını işaret etmektedir.

Resim 198. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV narteksteki merdiven

Narteksin batı duvarında eksen üzerinde iki pencere bulunmaktadır. Pencerelelerin her ikisi de dikdörtgen planlıdır.

Resim 199. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV batı cephe

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Kilisenin batı cephesinde eksen üzerinde iki dikdörtgen pencere kullanılmıştır (Res. 199).

Resim 200. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV güney cephe

Güney Cephe

Kilisenin güney cephesinde üç açıklık bulunmaktadır (Res. 200) Cephenin ekseninde naosun yuvarlak kemerli girişi bulunur. Girişin batısında narteksin dikdörtgen kapısı, girişin doğusunda ise dikdörtgen bir pencere yer alır.

Kuzey Cephe

Cephenin ekseninde dikdörtgen bir pencere bulunur (Res. 187).

Doğu Cephe

Naosta yarım daire planlı apsis, dışarıda üç köşelidir (Res. 201). Eksenin merkezindeki pencere dikdörtgendir. Naosu örten beşik tonoz alınlığında dikdörtgen küçük bir pencereye yer verilmiştir.

Resim 201. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV narteks doğu cephe

C) Süsleme

Kilisenin avlusundaki levha, güney cephesindeki devşirme malzemeler, naos zeminindeki mozaikler ve naosta kullanılan resim çerçeveleri yapıdaki süsleme unsurları arasındadır.

Avlunun güneydoğu girişinde kullanılan devşirme levha yapıda kullanılan süsleme elemanlarından bir tanesidir (Res. 202). Levhanın iki yanını, kaideler üzerinde yükselen burmalı sütunceler sınırlamaktadır. Kompozisyonun merkezinde bir haç yer almaktadır. Haçın üst kısmında yelpaze biçiminde dışa açılan istiridye motifi kullanılmıştır.

Resim 202. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV avludaki levha detayı

Güney cephesindeki dikdörtgen planlı pencerenin doğusuna ve batısına yerleştirilmiş olan devşirme malzemelerde kilisede kullanılan diğer süsleme unsurlarıdır.

Pencerenin doğusunda yer alan levha dıştan ince silmelerle çerçeve içine alınmıştır (Res. 203). Süslemenin merkezinde bir haç bulunmaktadır.

Resim 203. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV güney penceresinin doğusundaki levha

Resim 204. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV güney penceresinin batısındaki levhalar

Pencerenin batısında iki devşirme levhaya yer verilmiştir (Res. 204). Levhanın üzerindeki yazıtta Amen¹⁹⁶ yazmaktadır. Amen yazıtının altında uzunlamasına bir süsleme kuşağına yer verilmiştir. Kuşak stilize edilmiş bitki ve yaprak motifleri ile süslenmiştir.

Pencerenin solundaki, kare formuna sahip süslemenin dört köşesine madalyonlar yerleştirilmiştir. Alttaki yuvarlak madalyonlar içinde altı yapraklı bitkisel rozetler işlenmiştir. Süsleme üzerinde altı kollu yıldız ve haç motifi bulunmaktadır.

Kilisenin narteks ve naos zemini mozaiklerle kaplıdır. Naosun merkezinde yer alan mozaik süslemenin merkezinde yuvarlak bir madalyona yer verilmiştir. Madalyon iç içe geçmiş yarım daire motiflerle süslenmiştir (Res. 205)

¹⁹⁶ Masuda 2010 (a), 231.

Resim 205. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV naos zemin mozaikleri

Naosun zemininden kuzey ve güneyindeki pencerelerin taban seviyesine kadar olan alanda, resim çerçevelerine ait izlere rastlanmıştır (Res. 206). Çerçeveseler, apsis yuvarlağından başlayarak kuzey ve güney duvarında devam etmekte, naosun batısındaki girişte sonlanmaktadır. Dikdörtgen çerçeveler yan yana dizilmiş biçimde yerleştirilmiştir. Çerçevelerden geriye, mavi boya izleri kalabilmiştir.

Resim 206. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV noastaki resim çerçeveleri

D) Malzeme ve Teknik

D. I. Malzeme

Kilisede kullanılan ana malzeme kireç taşından elde edilmiş olan bloklardır. Duvarlarda gri harç kullanılmıştır.

Mozaiklerde siyah ve beyaz dere taşı kullanılmıştır.

Güney cephede kullanılan devşirme levhalarda pembe renkli kireç taşı kullanılmıştır.

Pencere söveleri mermer malzemedен elde edilmiştir.

D. II. Teknik

Yapının duvarlarında kullanılan blok taşlar düzenli bir biçimde bir araya getirilmiştir.

Duvarlarda bağlayıcı unsur olarak harç kullanılmış, cepheler açık renk sıva ile kaplanmıştır.

Katalog No: 15

Adı: FETHİYE KAYAKÖY KÜÇÜK KİLİSE V

Konumu: Kilise Kayaköy Mevkii'nde 1450 parselde, Yukarı Kilise'nin güneyinde yer alır.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

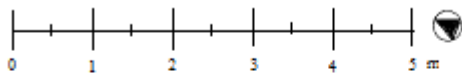
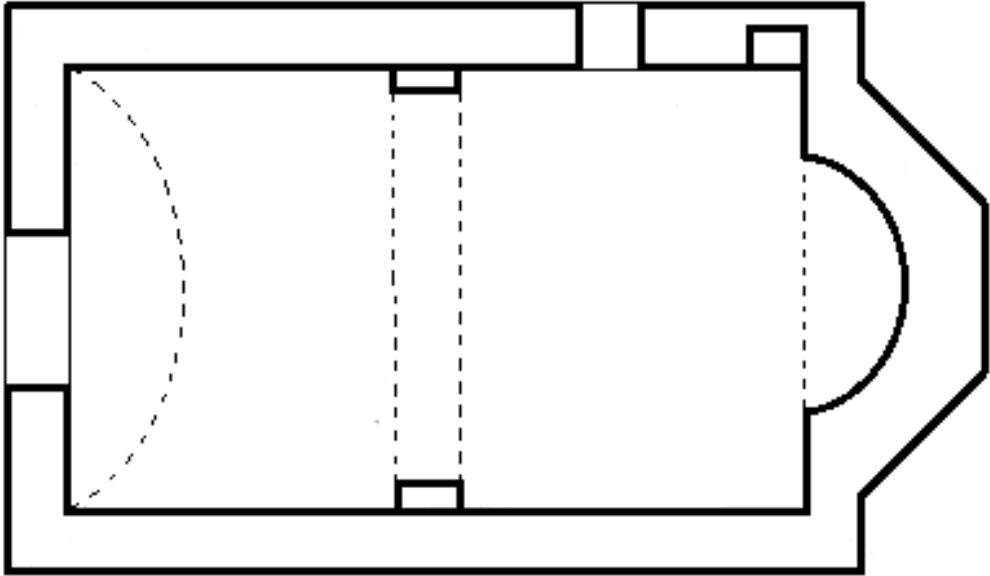
Yayımlar: Yapı hakkında herhangi bir yayına rastlanmamıştır.

Ziyaret Tarihi: 01-02-03.04.2012, 05-07.10.2012, 20.12.2013.

Tarihlendirme: Yapıda kullanılan devşirme levhalar ve kuzeybatı cephesindeki farklı düzenlemeler nedeni ile kilise en az iki inşa aşaması geçirmiştir. Kuzeybatı cephesinde kapatılan mimari eleman olasılıkla bir kapı kuruluşudur. Bu detaylar ışığında kilise 19. yüzyıla tarihlenmektedir.

Resim 207. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V genel görünüş

Çizim 15. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V planı

(N.Şahin, 2013).

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, güneybatı- kuzeydoğu yönünde inşa edilmiştir¹⁹⁷ (Res. 207). Kilise beşik tonozla örtülüdür (Çizim 15).

Resim 208. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V naos

Resim 209. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V naos girişi

Naos

Doğu- batı yönündeki naos uzunlamasına dikdörtgen, tek neflidir (Res.208). Kilisenin girişi, naosun batı duvarında eksendedir (Res. 209). Kapı dikdörtgendir. Naosun kuzey ve güney duvarlarında karşılıklı, eş değerde, dikdörtgen, iki duvar payesi bulunur (Res.210). Payeler üzerinde sivri kemer yükselmektedir.

Naosun güney duvarında herhangi bir mimari ayrıntı kullanılmazken; kuzey duvarında, eksenin doğusunda, dikdörtgen bir pencere kullanılmıştır (Res.211).

¹⁹⁷ Arazinin eğimine göre yapı, güneybatı- kuzeydoğu yönünde inşa edilmiştir. Ancak çalışmada ana eksen doğu-batı yönü kabul edildiği için plan anlatılırken doğu-batı eksenini temel alınacaktır.

Resim 210. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V naosta kullanılan kemer detayı

Resim 211. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V naosun kuzeyindeki pencere

Bema

Bema kuzey-güney yönünde dikdörtgendir (Res. 210). Apsis, içeriden yarım daire, dışarıdan üç köşelidir. Apsisin kuzeyinde dikdörtgen bir niş bulunur.

Resim 212. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V batı cephe

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Cephenin ekseninde yuvarlak kemerli giriş bulunmaktadır(Res. 212). Kapı ile aynı eksen üzerindeki niş, yarım yuvarlaktır.

Resim 213. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V güney cephe

Güney Cephe

Cephede pencere ya da kapı gibi herhangi mimari bir unsura rastlanmaz (Res. 213).

Kuzey Cephe

Kuzey cephesinde iki yapım evresi görülmektedir (Res. 214). Bu cephede yer alan duvar örgüsü ve sıva diğer üç cepheden farklı özelliklere sahiptir. Diğer cephelerde kullanılan blok haldeki kireçtaşları yerine, bu cephede farklı boyutlardaki moloz taşlar kullanılmıştır.

Cephenin merkezinde dış çerçeveleri küçük taşlarla örülmüş dikdörtgen bir pencere yer almaktadır. Pencerenin batısında daha önceden var olan yuvarlak kemerli izler takip edilebilir. İzler batı cephesindeki giriş ile benzer formdadır.

Resim 214. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V kuzey cephe

Doğu Cephe

Cephenin eksenindeki apsis üç köşelidir (Res. 215). Apsisin naostaki tonozun alınlığına yer verilmiştir. Apsis yuvarlağının üzeri küçük konik bir örtü ile kapatılmıştır.

Resim 215. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V doğu cephe

C) Süsleme

Kilisedeki süsleme öğeleri arasında, dış cephelerde kullanılan devşirme malzemeler gelmektedir. Levhalar yapının batı ve kuzey cephelerinde kullanılmıştır.

Batı cephesindeki kapının kuzeyinde yer alan üçgen formundaki levha devşirme bir malzemedir (Res. 216). Levha üzerinde bir haç bezemesine yer verilmiştir.

Kuzey cephesinde kullanılan devşirme levha üçgen bir forma sahiptir (Res. 217). Süslemenin merkezinde bir haç kullanılmıştır.

Resim 216. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V batı cephesindeki levha

Resim 217. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V kuzey cephesindeki levha

Naos zemininde kullanılan mozaikler siyah ve beyaz taşlardan meydana gelmiştir (Res. 218). Zamanla oluşan dökülmelerden dolayı mozaiklerde kullanılan desenler, günümüze orijinal haliyle ulaşamamıştır.

Resim 218. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V naos zemin mozaikleri

Naostaki destek kemeri üzerinde mavi boya izleri görülmektedir (Res. 219). Benzer tondaki boya izleri giriş kapısının üzerinde, tonoz alınlığında ve apsis yuvarlağında görülebilmektedir.

Resim 219. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V naostaki kemer üzerindeki boya izleri

D) Malzeme ve Teknik

D. I. Malzeme

Kilisenin cephelerinde farklı malzemeler kullanılmıştır. Yapının batı, güney ve doğu cephelerinde kireçtaşı bloklar kullanılmıştır. Kuzey cephede kullanılan malzeme moloz taştır.

Tüm cephelerde bağlayıcı unsur olarak koyu renk harç kullanılmıştır. Harç tabakasının üzerinde de gri sıva tabakası bulunur.

Mozaiklerde kullanılan malzeme dere taşıdır.

Süsleme unsuru olan devşirme levhalar, taş malzemeden elde edilmiştir.

D. II. Teknik

Kilisenin kuzey cephesinde yığma duvar tekniği kullanılmıştır.

Doğu, batı ve güney cephelerindeki kireç taşı bloklar, şaşırtmalı teknikle sıralanmıştır. Blokların arası harç tabakası doldurulmuştur. Kalın bir sıva tabakası ile kaplanan duvarlarda, olasılıkla keskin bir aletle çentikler atılarak süslenmiştir.

Katalog No: 16

Adı: FETHİYE KAYAKÖY KÜÇÜK KİLİSE VI

Konumu: Kilise, Fethiye Kayaköy mevki 1450 parselde, köyün içinden geçen ana yolun güneyinde, Rum Okulu'nun 15 m. doğusunda inşa edilmiştir.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

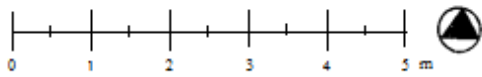
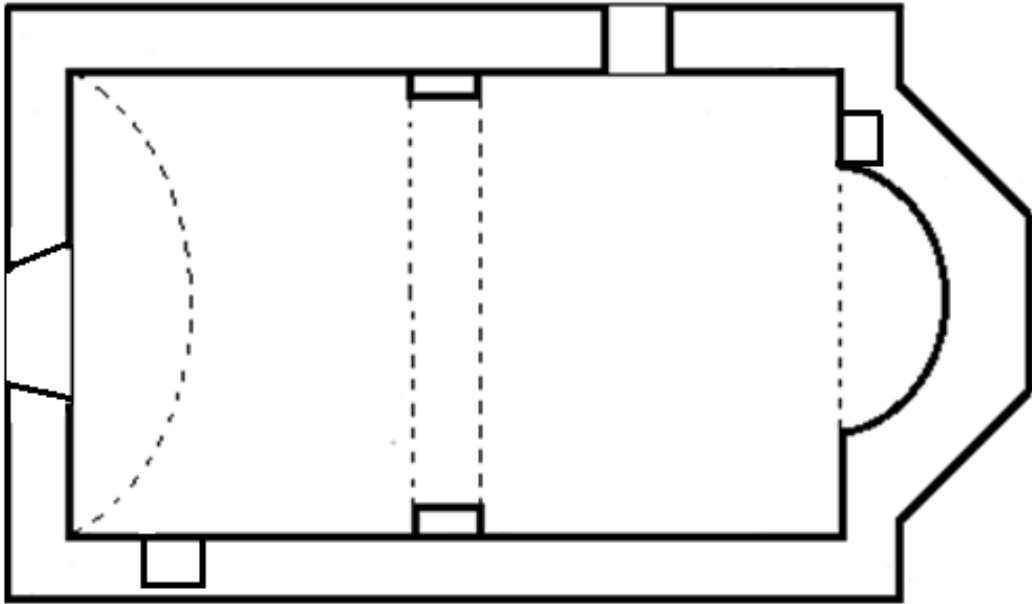
Yayınlar: Kilise hakkında bir yayına rastlanmamıştır.

Ziyaret Tarihi: 01-02-03.04.2012, 05-07.10.2012, 20.12.2013.

Tarihlendirme: Kiliseden elde edilen verilere göre yapı en az iki yapım evresi geçirmiştir. İlk evre olasılıkla 19. yüzyıldan önceki bir döneme aittir. Mavi boya katmanının bulunduğu zaman dilimi 19. yüzyıla tarihlenmektedir.

Resim 220. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI genel görünüş

Çizim 16. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI planı

(N.Şahin, 2013).

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu-batı yönünde, uzunlamasına dikdörtgendir (Res. 220). Kilise beşik tonozla örtülüdür (Çizim 16).

Resim 221. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI naos

Resim 222. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI naos girişi

Naos

Doğu- batı yönündeki naos tek neflidir (Res.221). Naosun batı duvarında eksende yer alan kapı, dışa doğru daralan, yuvarlak kemerlidir (Res. 222). Naosun kuzey ve güney duvarında, eş planlı, karşılıklı iki dikdörtgen paye bulunur (Res. 223). Payeler üzerinde destek kemeri yükselmektedir.

Resim 223. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI naostaki paye detayı

Naosun kuzey duvarında bulunan pencere, eksenin doğusunda, dikdörtgendir. Naosun güney duvarında eksenin batısında dikdörtgen bir niş bulunur (Res. 224).

Resim 224. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI naosun güneyindeki niş

Bema

Bema kuzey- güney yönünde dikdörtgendir (Res.221). Bema naaostan yüksektir. Bemada olası templon ve altar izi mevcuttur(Res.225). Apsis, içeriden yarım daire, dışarıdan üç köşelidir. Apsisin kuzeyinde dikdörtgen bir niş bulunur.

Resim 225. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI altar izi

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Cephenin ekseninde dikdörtgen bir giriş bulunur. Kapı ile aynı ekseninde yer alan yuvarlak kemerli niş olasılıkla yapının kitabesine aittir. Ancak nişin içi günümüzde boştur.

Resim 226. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI batı cephe

Kuzey Cephe

Cephede kullanılan tek ayrıntı dikdörtgen penceredir (Res. 220).

Güney Cephe

Cephede herhangi bir mimari ayrıntıya yer verilmemiştir (Res. 227).

Resim 227. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI güney cephe

Doğu Cephe

İçeride yarım daire planlı apsis, dışarıda üç köşelidir (Res. 228). Apsis konik bir örtü ile kapatılmıştır. Konik örtünün üzerinde kilisenin beşik tonoz alınlığı yükselmektedir.

Resim 228. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI doğu cephe

C) Süsleme

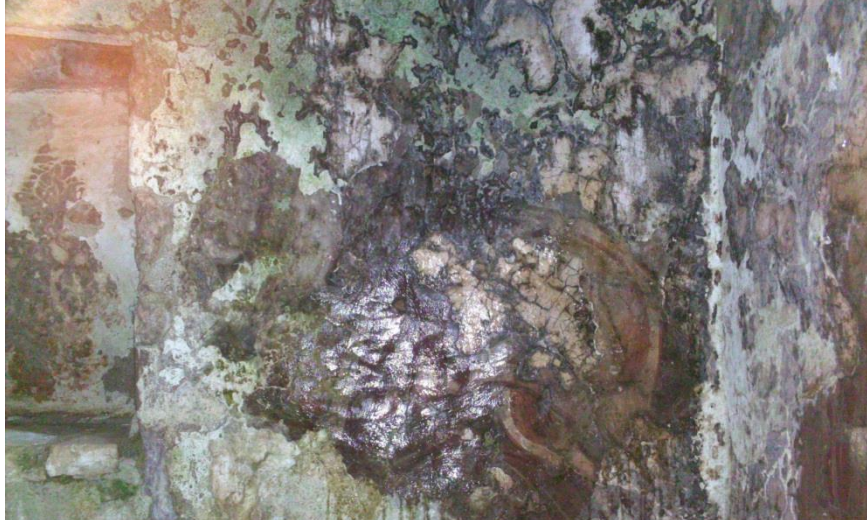
Duvarlarda görülebilen son tabaka beyaz kireç katmanıdır. Ancak yapının duvarlarında farklı boya izlerine rastlanmaktadır. Bu izler özellikle apsis yuvarlağında, batı duvarında ve güney duvarında görülebilmektedir.

Apsis yuvarlağında kullanılan süslemeler en az iki farklı dönemi işaret etmektedir (Res. 229). Apsis yuvarlağındaki ilk tabaka, kırmızı boya izleri ile belirlenebilmiştir. Kırmızı bordür kuşağının uzantısı güney duvarında da görülebilmektedir. Olasılıkla süslemeler yapıyı U formunda çevrelemektedir.

Resim 229. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI apsisteki boya izleri

Naosun batı ve güney duvarının kesiştiği noktada yer alan süslemeler kilisenin ilk evresine ait olmalıdır. Güney duvarında görülen figür ayakta resmedilmiştir (Res. 230). Figürün sadece gövde bölümü görülebilmektedir. Figürün üzerinde kırmızı renkli bir kıyafet bulunmaktadır. Kıyafetin üzerine ise beyaz renkli bir kuşak resmedilmiştir.

Resim 230. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI güney duvarındaki figür detayı

Batı duvarındaki figür de ayakta resmedilmiş olup, üzerinde kırmızı renkli bir pelerin bulunmaktadır.

Resim 231. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI batı duvarındaki figür detayı

D) Malzeme ve Teknik

D. I.Malzeme

Yapıda moloz ve kireç taşı kullanılmıştır. Cephelerin köşelerine kireç taşı düzgün bloklar yerleştirilmiştir.

Duvarlar örüldükten sonra kalın bir sıva tabakası ile kaplanmıştır.

Kilisenin bema alanında ve girişinde kullanılan mermer eşikler farklı yapı malzemeleridir.

D. II. Teknik

Cephelerdeki kireç taşı bloklar, şaşırtmalı teknikle sıralanmıştır. Blokların arası harç ile doldurulmuştur. Kalın bir sıva tabakası ile kaplanan duvarlarda, olasılıkla keskin bir aletle çentikler atılarak süslenmiştir.

Tüm cephelerde bağlayıcı unsur olarak harç kullanılmıştır. Harç tabakasının üzerinde de gri sıva tabakası bulunur.

Katalog No: 17

Adı: FETHİYE KAYAKÖY KÜÇÜK KİLİSE VII

Konumu: Kilise Fethiye Kayaköy Mevkii'nde, köyün içinden geçen yolun kuzeyinde, bir tarlanın içinde yer almaktadır.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

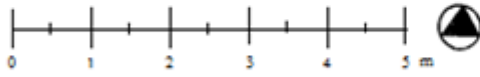
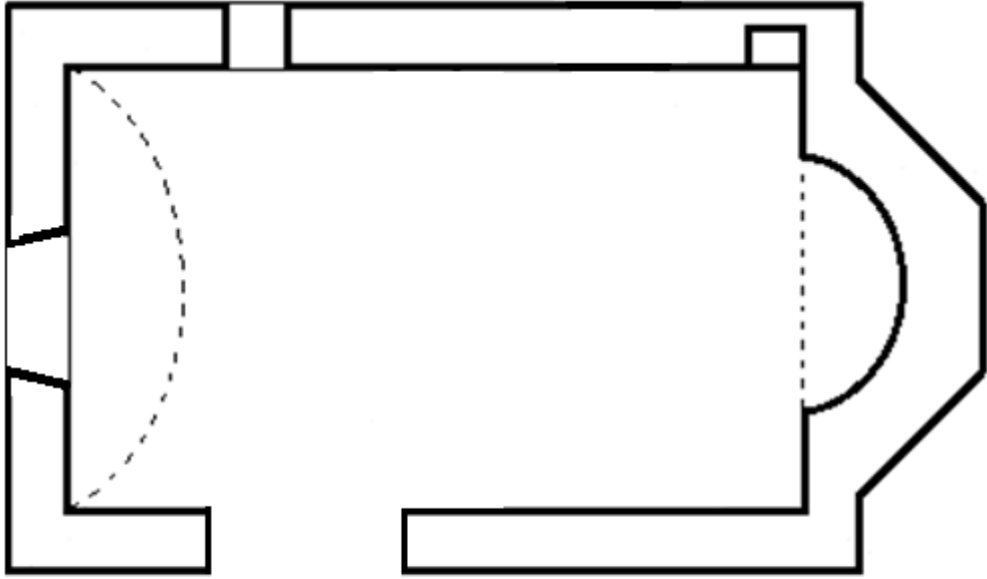
Yayınlar: Yapı hakkında bir yayına rastlanmamıştır.

Ziyaret Tarihi: 01-02-03.04.2012, 05-07.10.2012, 20.12.2013.

Tarihlendirme: Kilise 19. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Resim 232. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VII genel görünüşü

Çizim 17. Fethiye Kayaköy Küçük

Kilise VII planı (N.Şahin,2013)

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu-batı yönünde, uzunlamasına dikdörtgendir. (Res. 232). Kilise beşik tonozla örtülüdür (Çizim 17). Yapının güney duvarı kısmen yıkılmıştır.

Resim 233. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VII naos

Resim 234. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VII naosun kuzeyindeki pencere

Naos

Doğu- batı yönündeki naos dikdörtgendir (Res. 233). Naosun batı duvarında, eksende dışa doğru daralan girişi bulunur (Res. 232). Naosun kuzey duvarında eksenin batısında dikdörtgen bir pencere bulunur (Res. 234).

Resim 235. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VII bema

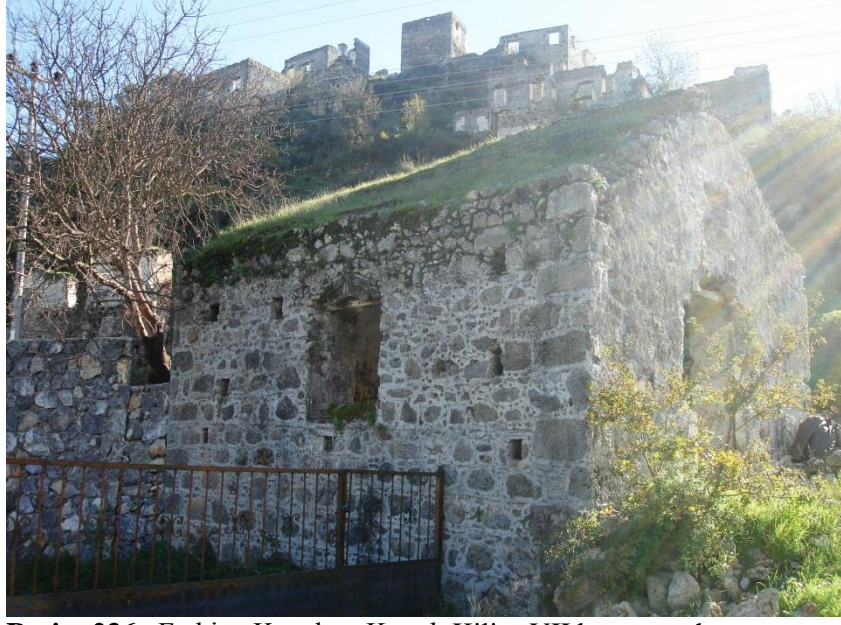
Bema

Bema kuzey- güney yönünde dikdörtgendir (Res. 235). Apsis, içeriden yarım daire, dışarıdan üç köşelidir. Apsisin kuzeyindeki niş dikdörtgen olup, Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise bemaadaki nişlerle benzer özelliklere sahiptir.

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Cephenin ekseninde dikdörtgen bir giriş bulunur (Res. 232). Kapı ile aynı ekseninde yer alan dikdörtgen niş olasılıkla yapının kitabesine aittir. Ancak nişin içi günümüzde boştur.

Resim 236. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VII kuzey cephe

Kuzey Cephe

Cephede kullanılan tek ayrıntı dikdörtgen penceredir (Res. 236).

Resim 237. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VII güney cephe

Güney Cephe

Cephe kısmen yıkık durumda olduğu için orijinalinde nasıl bir düzenlemeye sahip olduğu bilinmemektedir. (Res. 237).

Resim 238. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VII doğu cephe

Doğu Cephe

İçeriden yarım daire apsis, dışarıda üç köşelidir (Res. 238). Apsis konik bir örtü ile kapatılmış olup, örtünün gerisinde tonoz alınlığı yükselmektedir.

C) Süsleme

Kilisede süsleme elemanı olarak kullanılan ayrıntılar naostaki zeminindeki mozaikler, kuzey cephesindeki pencerenin kemeri, apsis ve giriş kapısının solundaki boya izleridir.

Naosun zemini mozaiklerle kaplıdır (Res. 239). Mozaikler zamanla yerlerinden sökülmüştür. Mozaiklerde siyah ve beyaz taşlar kullanılmıştır.

Resim 239. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VII naos zemin mozaikleri

D) Malzeme ve Teknik

D. I. Malzeme

Kilisenin tüm cephelerinde kullanılan ana malzeme moloz taştır. Cephelerin köşelerinde kireçtaşı bloklar kullanılmıştır. Duvarlarda bağlayıcı unsur olarak gri harç kullanılmış olup, üzeri kalın sıva tabakası ile kaplanmıştır.

Mozaiklerde kullanılan malzeme siyah ve beyaz dere taşlarıdır.

D. II. Teknik

Kilisenin duvarlarında sırası ile bir sıra kireçtaşı, bir sıra küçük taşlardan oluşan bir düzenleme uygulanmıştır. Bu düzenleme tüm cephelerde uygulanmış ve duvarların üzeri kalın sıva tabakası ile kaplanmıştır.

Katalog No: 18

Adı: FETHİYE KAYAKÖY KÜÇÜK KİLİSE VIII

Konumu: Kilise Fethiye Kayaköy Mevkii 1450 parselde, köy yolunun güneyinde yer almaktadır.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

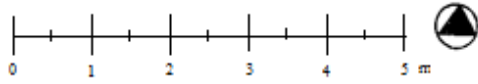
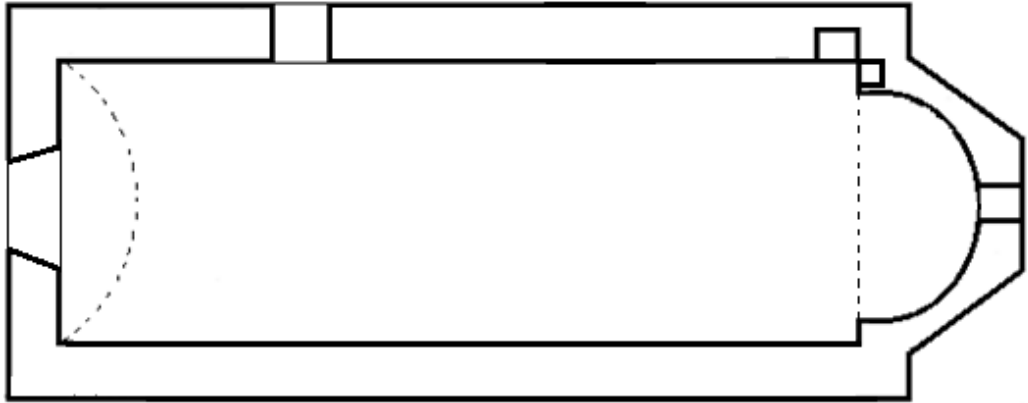
Yayınlar: Kilise ile ilgili yayına rastlanmamıştır.

Ziyaret Tarihi: 01-02-03.04.2012, 05-07.10.2012, 20.12.2013.

Tarihlendirme: Kilise bölgedeki benzer malzeme ve plan ile inşa edilmiş yapılardan yola çıkarak 19. yüzyıla tarihlenmektedir.

Resim 240. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VIII genel görünüş

Çizim 18. Fethiye Kayaköy Küçük
Kilise VIII planı (N. Şahin, 2013)

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu-batı yönünde, uzunlamasına dikdörtgendir. (Res. 240). Kilise beşik tonozla örtülüdür (Çizim 18). Kilise ana kaya üzerine inşa edilmiş olup yapının güney cephesi ana kayaya yaslanmıştır.

Resim 241. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VIII naos

Resim 242. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VIII naosun kuzeyindeki pencere

Naos

Doğu- batı yönündeki naos tek neflidir (Res. 241). Naosun batı duvarında ekseninde bulunan girişi yuvarlak kemerlidir. Kuzey duvarında eksenin batısında yuvarlak kemerli bir pencere bulunur (Res. 242). Naosun güney duvarında herhangi bir mimari detaya yer verilmemiştir.

Bema

Bema kuzey- güney yönünde dikdörtgendir (Res. 241). Bema naostan yüksektir. Apsis içeriden ve dışarıdan yarım dairedir. Apsis ekseninde dışa doğru daralan küçük bir aydınlatma penceresine yer verilmiştir.

Bema alanındaki nişlerden bir tanesi apsisin kuzeyinde apsis kemerinde, diğeri naosun kuzey duvarındadır. Nişler, eş yükseklikte, dikdörtgendir.

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Cephenin ekseninde dikdörtgen bir giriş bulunur (Res. 240). Kapı ile aynı ekseninde yer alan köşeli niş olasılıkla yapının kitabesine aittir. Ancak nişin içi günümüzde boştur.

Resim 243. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VIII kuzey cephe

Kuzey Cephe

Cephede kullanılan tek ayrıntı dikdörtgen penceredir (Res. 243).

Güney Cephe

Cephe ana kayaya yaslanmıştır. Bu nedenle mimari ayrıntılara ulaşılamamıştır.

Doğu Cephe

Cephe eksenindeki apsis dışarıdan yarım dairedir (Res. 244). Apsis konik bir örtü ile kapatılmış olup, örtünün gerisinde tonoz alınlığı yükselmektedir.

Resim 244. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VIII doğu cephe

C) Süsleme

Kilisenin içi beyaz kireç tabakası ile kaplıdır. Sade bir düzenleme ile inşa edilen yapıda herhangi bir boya izine rastlanmamıştır.

D) Malzeme ve Teknik

D. I. Malzeme

Yapıda kullanılan ana malzeme moloz taştır. Cephelerin köşelerinde kireçtaşı bloklar kullanılmıştır. Duvarlarda bağlayıcı unsur olarak gri harç kullanılmış olup, üzeri kalın sıva tabakası ile kaplanmıştır.

D. II. Teknik

Kilisede yığma duvar tekniği uygulanmış olup dış yüzeyi kalın sıva tabakası ile kaplanmıştır. Sıvanın üzerinde çentik izlerine rastlanmıştır.

Katalog No: 19

Adı: FETHİYE KAYAKÖY KÜÇÜK KİLİSE IX

Konumu: Kilise Kayaköy Mevkii, 1451 parselde, Fethiye Kayaköy Küçük Kilise III'ün karşı yamacında yer almaktadır.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

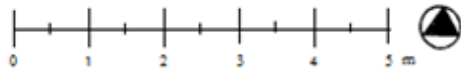
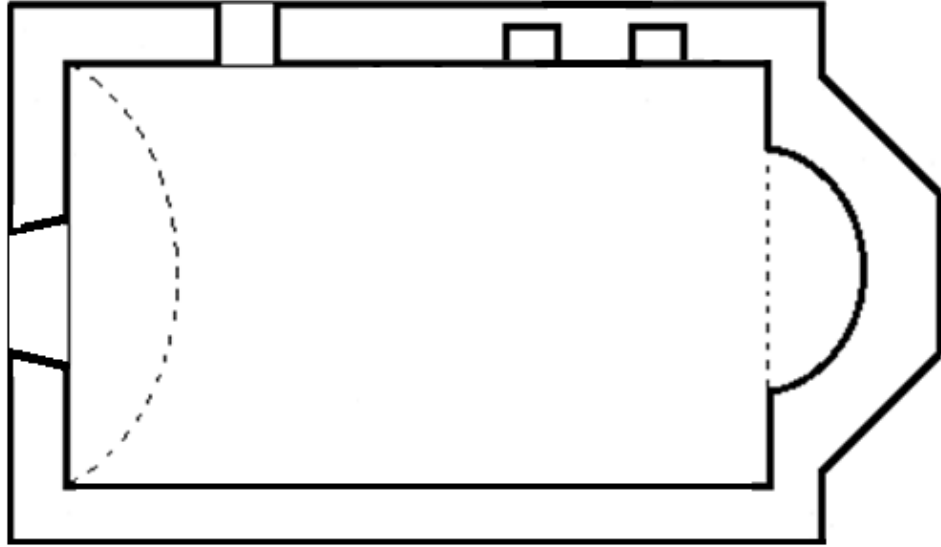
Yayınlar: Kilise ile ilgili bir yayına rastlanmamıştır.

Ziyaret Tarihi: 01-02-03.04.2012, 05-07.10.2012, 20.12.2013.

Tarihlendirme: Yapı benzer plan özellikleri göz önüne alınarak 19. yüzyıla tarihlenmektedir.

Resim 245. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IX genel görünüş

Çizim 19. Fethiye Kayaköy Küçük
Kilise IX planı (N. Şahin, 2013)

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu-batı yönünde, uzunlamasına dikdörtgendir. (Res. 245). Kilise beşik tonozla örtülüdür (Çizim 19). Kilisenin doğu cephesi ana kayaya yaslanmıştır.

Resim 246. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IX naos

Naos

Doğu- batı yönündeki naosun batı duvarında, eksende dikdörtgen girişi bulunur (Res. 246). Kuzey duvarında eksende dikdörtgen pencereye yer verilmiştir. Kuzey duvarındaki nişler eksenin doğusundadır. Nişler eş yükseklikte, eş planda, dikdörtgendir. Naosun güney duvarında herhangi bir mimari ayrıntı bulunmamaktadır.

Bema

Bema kuzey- güney yönünde dikdörtgendir (Res. 246). Apsis içeriden yarım daire, dışarıda üç köşelidir.

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Cephenin ekseninde dışa doğru daralan dikdörtgen bir giriş bulunur (Res. 245). Kapı ile aynı ekseninde yer alan köşeli niş olasılıkla yapının kitabesine aittir.

Resim 247. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IX güney cephe

Güney Cephe

Kilisenin güney cephesinde pencere ya da daha başka bir mimari ayrıntıya yer verilmemiştir (Res. 247).

Resim 248. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IX kuzey cephe

Kuzey Cephe

Cephenin ekseninde dikdörtgen bir pencere bulunur (Res. 248).

Resim 249. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IX doğu cephe

Doğu Cephe

Kilisenin doğu cephesinde yer alan apsis ana kaya oyularak oluşturulmuştur (Res. 249). Apsis konik bir örtü ile kapatılmış olup, örtünün gerisinde tonoz alınlığı yükselmektedir.

C) Süsleme

Sade bir düzenleme ile ele alınan yapıda herhangi bir süsleme ögesine yer verilmemiştir.

D) Malzeme ve Teknik

D. I.Malzeme

Kilisede kullanılan ana malzeme moloz taştır. Duvarlar örüldükten sonra üzerleri sıva ile kaplanmıştır.

D. II. Teknik

Kilisede yığma duvar tekniği uygulanmış olup cephelerin köşelerinde kireçtaşı bloklar kullanılmıştır.

Katalog No: 20

Adı: FETHİYE KAYAKÖY KÜÇÜK KİLİSE X

Konumu: Kilise Fethiye Kayaköy Mevkii 1449 parselde, Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise'nin güneyindedir.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

Yayınlar: Kilise hakkında bir yayına rastlanmamıştır.

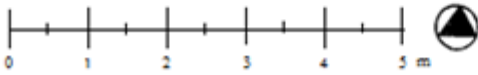
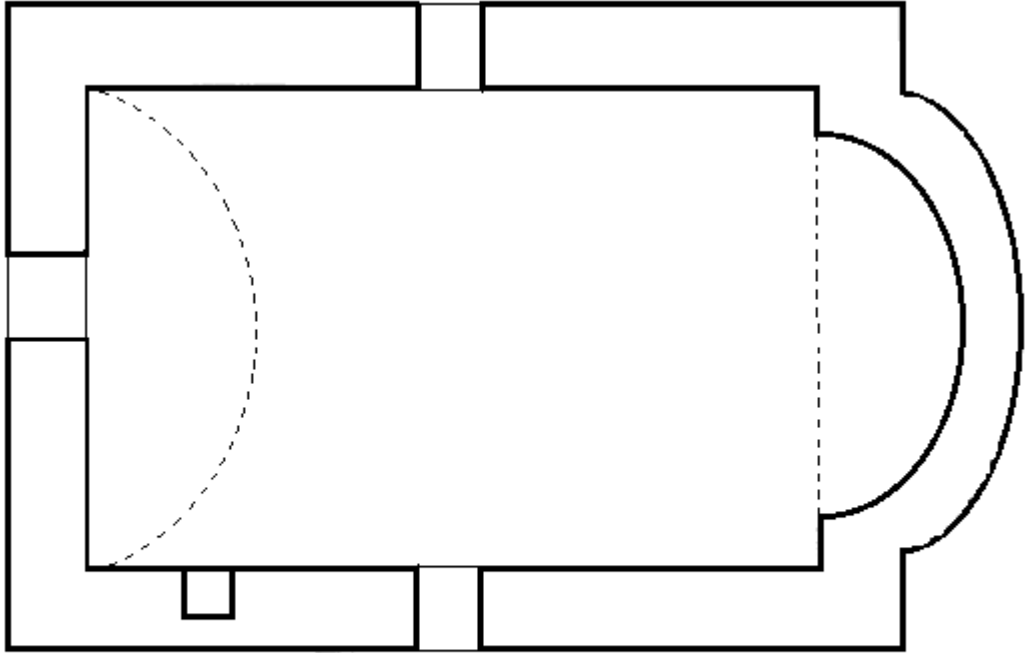
Ziyaret Tarihi: 01-02-03.04.2012, 05-07.10.2012, 20.12.2013

Tarihlendirme: Kilisede en az iki inşa aşaması görülmektedir. İlk inşa aşamasında kullanılan kırmızı ve beyaz renkteki boya katmanı yapının içinde, özellikle apsiste belirlenmiştir. Bu inşa aşaması 19. yüzyıldan önceki bir tarihte olup, kilise daha sonra olasılıkla dini işlevine devam etmiştir.

İkinci inşa aşamasında tonoz üst örtüsüne eklentiler yapılmış olmalıdır. Bu dönemde kilisenin içinde rastlanan mavi renkli süslemeler alttaki tabakanın üzerine yapılmış olmalıdır. İkinci inşa aşaması 19. yüzyıla tarihlenmektedir.

Resim 250. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise X genel görünüş

Çizim 20. Fethiye Kayaköy Küçük
Kilise X planı (N. Şahin, 2013)

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu-batı yönünde, uzunlamasına dikdörtgendir. (Res. 250).
Kilisenin olasılıkla beşik tonoz olan örtüsü yıkıktır (Çizim 20).

Resim 251. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise X naos

Naos

Naos uzunlamasına dikdörtgen planlıdır (Res. 251). Naosun batı duvarında eksendeki kapı, dikdörtgendir.

Naosun kuzey ve güney duvarında eksen üzerinde karşılıklı iki pencere bulunur (Res. 252). Pencerele eş yükseklikte, eş planda, dikdörtgendir.

Resim 252. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise X naos güney duvarı

Naos güney duvarındaki pencerenin batısındaki niş, yukarı doğru daralan bir düzenlemeye sahiptir.

Resim 253. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise X bema

Bema

Bema kuzey- güney yönünde dikdörtgendir (Res. 253). Apsis, içeriden ve dışarıdan yarım dairedir.

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Kilisenin batı cephesinde, eksen üzerindeki giriş dikdörtgendir (Res. 250).

Resim 254. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise X güney cephe

Güney Cephe

Cephenin eksenindeki pencere dikdörtgendir (Res. 254).

Kuzey Cephe

Cephenin eksenini üzerinde dikdörtgen pencere bulunur (Res. 255).

Resim 255. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise X kuzey cephe

Doğu Cephe

Cephenin ekseninde yarım daire apsis yer alır (Res.256). Apsis konik bir örtü ile örtülerek sonlandırılmıştır.

Resim 256. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise X doğu cephe

C) Süsleme

Batı cephesinin bittiği noktada, tonoz alınlığı ince bir silme ile süslenmiştir (Res. 257).

Resim 257. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise X batı cephe silme detayı

Naosun duvarlarında kullanılan üç boya tabakası tespit edilmektedir (Res. 258). En üstteki tabaka beyaz kireç tabakasıdır. Bu tabakanın altındaki tabaka mavi olup kilisenin tüm duvarlarını kaplamıştır. En alttaki tabakada kırmızı ve beyaz süslemeler görülebilmektedir.

Resim 258. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise X boya izleri

D) Malzeme ve Teknik

D. I. Malzeme

Kilise moloz taş malzemedен elde edilmiştir.

Yapının cephelerinde alçı silmeler kullanılmıştır.

D. II. Teknik

Kilise yığma duvar tekniği ile elde edilmiştir.

Katalog No: 21

Adı: FETHİYE KAYAKÖY KÜÇÜK KİLİSE XI

Konumu: Kilise Kayaköy Mevkii'nin doğusunda, köye hâkim bir noktada yer almaktadır.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

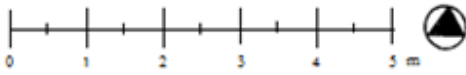
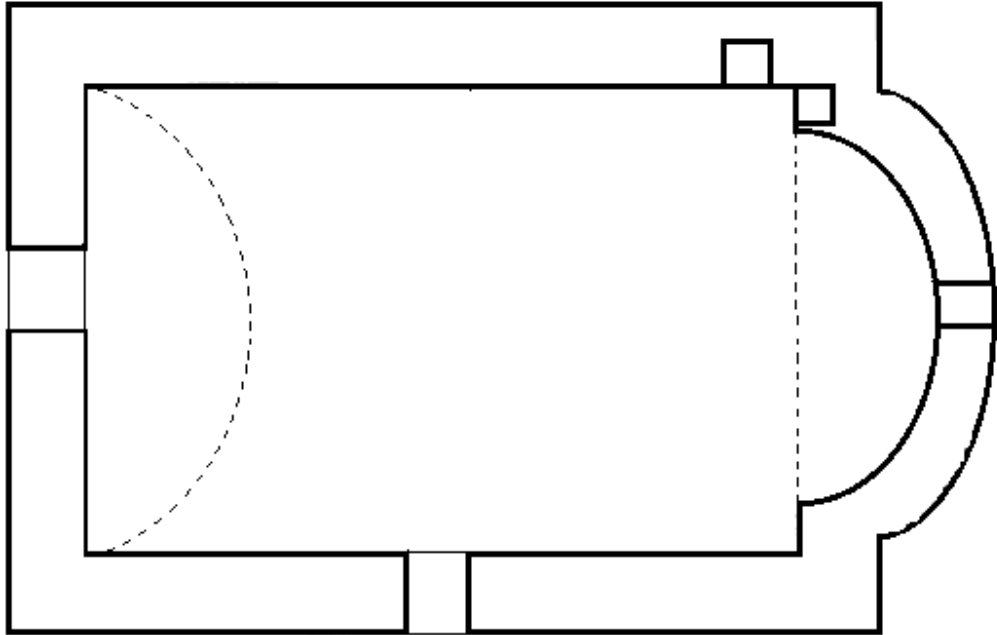
Yayınlar: Yapı hakkında herhangi bir yayına rastlanmamıştır.

Ziyaret Tarihi: 01-02-03.04.2012, 05-07.10.2012, 20.12.2013.

Tarihlendirme: Kilisede iki yapım evresi tespit edilmiştir. Aşamalardan ilki olasılıkla 19. yüzyıldan daha önceki bir tarihe rastlamaktadır. Ancak apsis bölümündeki eklentiler ve kilisenin tamamında kullanılan mavi boya tabakası Kayaköy' deki 19. yüzyıl yapıları ile çağdaştır.

Resim 259. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI genel görünüş

Çizim 21. Fethiye Kayaköy Küçük
Kilise XI planı (N. Şahin, 2013)

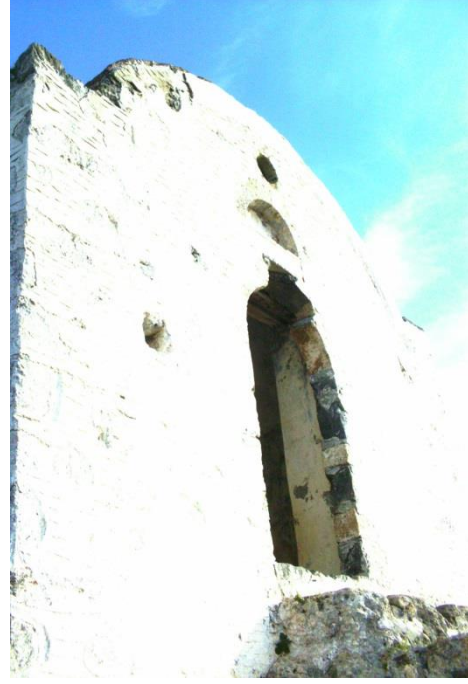
TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu-batı yönünde inşa edilmiştir (Res. 259). Kilise beşik tonozla örtülüdür (Çizim 21).

Resim 260. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI naos

Resim 261. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI naos girişi

Naos

Doğu- batı yönündeki naos tek neflidir (Res.260). Kilisenin girişi, naosun batı ekseninde, yuvarlak kemerlidir (Res.261).

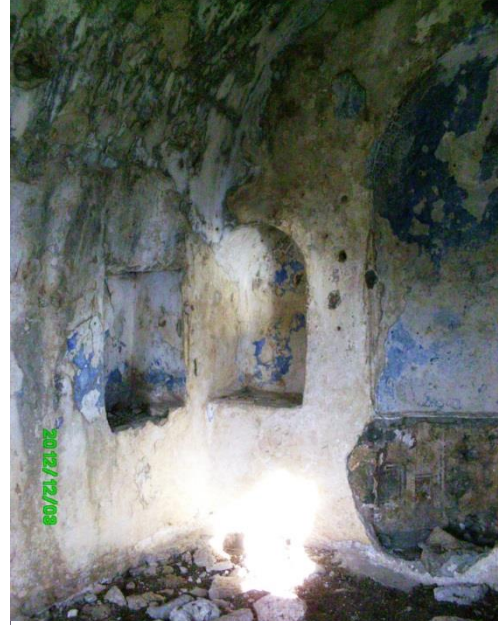
Naosun güney duvarında, eksen üzerinde yer alan, bir bölümü yıkık pencere, dikdörtgendir.

Bema

Bema kuzey-güney yönünde dikdörtgendir (Res. 262). Apsis, içeriden ve dışarıdan yarım dairedir. Apsis ekseninde yer alan pencere dışa doğru daralan dikdörtgendir.

Resim 262. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI bema

Resim 263. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI bema'daki niş

Apsisin kuzeyinde iki niş bulunmaktadır (Res. 263). Naosun kuzey duvarındaki niş dikdörtgen, apsis kemerindeki niş, yuvarlak kemerlidir.

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Cephenin ekseninde yuvarlak kemerli giriş bölümü bulunmaktadır (Res. 261).

Resim 264. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI kuzey cephe

Kuzey Cephe

Moloz taş ile inşa edilen kuzey cephesinde herhangi bir mimari ayrıntıya yer verilmemiştir (Res. 264).

Resim 265. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI güney cephe

Güney Cephe

Cephenin eksenindeki pencere, dikdörtgendir (Res. 265).

Resim 266. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI doğu cephe

Doğu Cephe

Cephenin ekseninde yarım daire apsis yer alır (Res. 266). Apsisin üzeri konik bir örtü ile kapatılmıştır.

C) Süsleme

Kilise beyaz kireç tabakası ile boyanmıştır. Kireç tabakasının altında ise tüm duvarlarda takip edilebilen iki katmandan oluşan boya izleri görülmektedir.

Apsisin ekseninde yer alan, olasılıkla masa formunda bir altar olan kuruluşun altında en az üç resim tabakası bulunmaktadır (Res. 267). En alttaki resim tabakasında kırmızı ve kahverengi hâkimdir.

Resmin merkezinde bir haç kompozisyonuna yer verilmiştir. Duvarın yüzeyine kırmızı boya ile aplike edilen haçın sağında ve solunda farklı figürlere yer verilmiştir. Bu figürlerde kullanılan renkler kırmızı, kahverengi ve lacivettir.

Figürlerdeki dökülmelerden dolayı ne tarz bir kompozisyona sahip olduğu anlaşılamamaktadır.

Resim 267. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI apisteki süsleme detayı

Kilisenin apsis bölümündeki bu figürlerin devamı giriş kapısının sağında ve solunda da görülmektedir (Res. 268). Bu süslemeler olasılıkla kilisenin ilk inşa tarihine ait olmalıdır.

Yapının tamamında görülebilen boya katmanı mavi renktir. Mavi, kilisenin tüm duvarlarında, bema alanındaki nişlerde ve tonoz alınlığında görülebilmektedir.

Resim 268. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI naos girişindeki boya izleri

D) Malzeme ve Teknik

D. I. Malzeme

Kilisede kullanılan ana malzeme moloz taştır.

Duvarlarda bağlayıcı unsur olarak koyu renkli harç kullanılmıştır.

D. II. Teknik

Kilise yığma duvar tekniği ile inşa edilmiştir.

Duvarlar örüldükten sonra kalın bir harç tabakası ile düzeltilmiştir. Dış cephedeki sıvanın üzerine de olasılıkla keskin bir alet yardımı ile küçük çentikler atılmıştır.

Katalog No: 22

Adı: FETHİYE KAYAKÖY KÜÇÜK KİLİSE XII

Konumu: Kilise Fethiye Kayaköy Mevkii'nin güneybatısındaki bir tepe üzerinde yer almaktadır.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

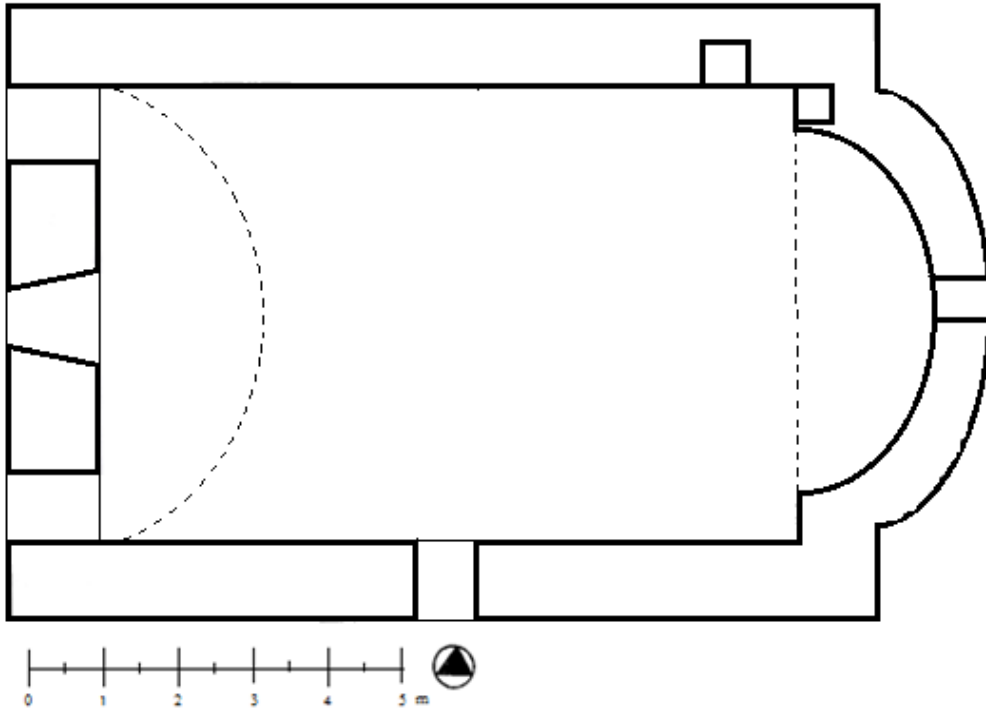
Yayınlar: Yapı hakkında herhangi bir yayına rastlanmamıştır.

Ziyaret Tarihi: 01-02-03.04.2012, 05-07.10.2012, 20.12.2013.

Tarihlendirme: Kilise içinde yer alan farklı dönemlere ait süslemeleri nedeni ile en az iki inşa aşamasına sahiptir. İlk inşa tarihi olasılıkla 19. yüzyıldan daha erken bir döneme ait olmalıdır. İkinci kullanım evresi ise benzer örneklerden yola çıkarak 19. yüzyıla aittir.

Resim 269. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XII genel görünüşü

Çizim 22. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XII planı (N. Şahin, 2013)

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu- batı yönünde inşa edilmiştir (Res. 269). Kilise beşik tonozla örtülüdür (Çizim 22)

Resim 270. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XII naos

Naos

Doğu- batı yönündeki naos tek neflidir (Res.270). Kilisenin girişi naosun batı ekseninde yer almaktadır (Res. 269). Eksen üzerindeki kapının kuzey ve güneyindeki pencereler, eş yükseklikte, eş planda, dikdörtgendir.

Bema

Bema kuzey-güney yönünde dikdörtgendir (Res. 271). Apsis, içeriden ve dışarıdan yarım dairedir. Apsis eksenindeki pencere, dışarıya doğru daralan dikdörtgendir.

Resim 271. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XII bema

Apsisin kuzeyinde yer alan nişler, eş yükseklikte, eş planda, dikdörtgendir.

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Cephenin ekseninde yuvarlak kemerli giriş, girişin kuzeyinde ve güneyinde, eş planlı, dikdörtgen pencereler bulunur (Res. 269).

Kuzey Cephe

Yapının kuzey cephesinde herhangi bir mimari ayrıntıya yer verilmemiştir (Res. 272).

Resim 272. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XII kuzey cephe

Güney Cephe

Cephede kullanılan tek mimari ayrıntı dikdörtgen penceredir (Res. 273).

Resim 273. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XII güney cephe

Doğu Cephe

Cephenin eksenindeki apsis yarım dairedir (Res. 274). Apsis küçük konik bir örtü ile kapatılmıştır. Apsis eksenindeki pencere dikdörtgendir.

Resim 274. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XII doğu cephe

C) Süsleme

Naosun kuzey duvarında kırmızı boya izleri yer almaktadır (Res.275). Kırmızı ve kahverengi boya ile oluşturulan resimler olasılıkla apsisten itibaren tüm yapıyı U formunda çevrelemektedir. Kırmızı ve kahverenginin kullanıldığı tabakanın üzerinde, mavi boya tabakası görülmektedir.

Resim 275. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XII boya izleri

D) Malzeme ve Teknik

D. I. Malzeme

Kilisede kullanılan ana malzeme moloz taştır.

Duvarlarda bağlayıcı unsur olarak koyu renkli harç kullanılmıştır.

Cepheler yöresel pembe renkli harç ile kaplanmıştır.

D. II. Teknik

Kilise yığma duvar tekniğı ile inşa edilmiştir.

Duvarlar örüldükten sonra kalın bir harç tabakası ile düzeltilmiştir.

Katalog No: 23

Adı: FETHİYE KAYAKÖY KÜÇÜK KİLİSE XIII

Konumu: Kilise, Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise' den, Fethiye Aşağı Kilise' ye giden patikanın kuzeyinde, Yukarı Kilise'nin, yaklaşık 50 m. batısında yer alır.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

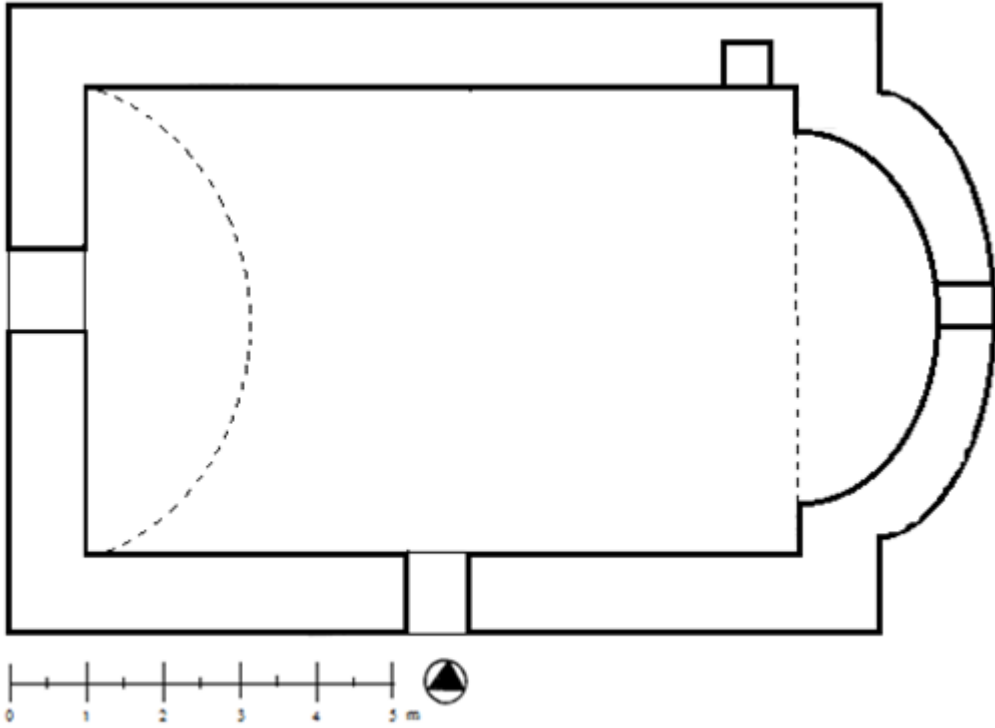
Yayınlar: Yapı hakkında herhangi bir yayına rastlanmamıştır.

Ziyaret Tarihi: 01-02-03.04.2012, 05-07.10.2012, 20.12.2013.

Tarihlendirme: Yapıdaki plan özellikleri ve süsleme öğeleri benzer yapılarla karşılaştırıldığında, kilise 19. yüzyıla tarihlenmektedir.

Resim 276. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIII genel görünüşü

Çizim 23. Fethiye Kayaköy Küçük
Kilise XIII planı (N. Şahin, 2013)

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu- batı yönünde inşa edilmiştir (Res. 276). Kilise beşik tonozla örtülüdür (Çizim 23).

Resim 277. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIII naos

Naos

Doğu- batı yönündeki naos tek neflidir (Res. 277). Naosun batı duvarında, eksen üzerindeki giriş, dikdörtgendir. Naos güney duvarında, eksendeki pencere, dikdörtgendir (Res. 278).

Resim 278. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIII naosun güneyindeki pencere

Bema

Bema kuzey-güney yönünde dikdörtgendir (Res. 277). Apsis, içeriden ve dışarıdan yarım dairedir. Apsis ekseninde, dikdörtgen bir pencere bulunur. Apsisin kuzeyinde yer alan niş, dikdörtgendir (Res. 279).

Resim 279. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIII bema alanındaki niş

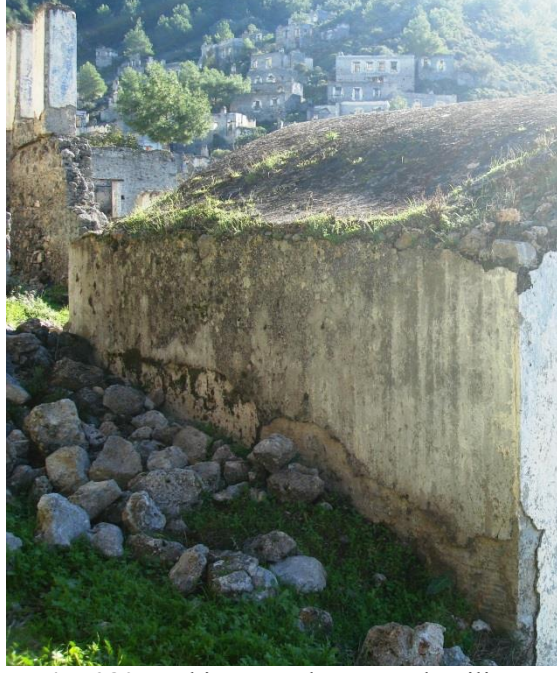
B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Cephenin ekseninde yuvarlak kemerli giriş bölümü bulunmaktadır (Res. 276).

Kuzey Cephe

Cephede dışa açılan herhangi bir mimari ayrıntıya yer verilmemiştir (Res. 280).

Resim 280. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise
XIII kuzey cephe

Güney Cephe

Cephenin ekseninde dikdörtgen pencereye yer verilmiştir (Res. 281).

Resim 281. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise
XIII güney cephe

Doğu Cephe

Cepenin eksenindeki apsis yarım dairedir (Res. 282). Apsis ile aynı eksen üzerindeki pencere, dikdörtgendir.

Resim 282. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIII doğu cephe

C) Süsleme

Batı cephesindeki kapının üzerindeki haç motifi, kilisedeki süsleme unsurları arasındadır (Res. 283).

Resim 283. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIII batı cephesindeki haç motifi

Kapının naosa bakan iç kısmında yuvarlak bir madalyon bulunmaktadır (Res. 284). Madalyon ince bir silme ile çerçeve içine alınmıştır. Madalyonun içindeki süsleme günümüze ulaşamamıştır.

Resim 284. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIII naos girişindeki madalyon

D) Malzeme ve Teknik

D. I. Malzeme

Kilise moloz taş malzeme ile inşa edilmiştir.

Duvarlarda koyu renkli harç kullanılmış, harcın üzeri sıva ile kaplanmıştır.

D. II. Teknik

Kilisede yığma duvar tekniği kullanılmıştır.

Katalog No: 24

Adı: FETHİYE KAYAKÖY KÜÇÜK KİLİSE XIV

Konumu: Kilise Kayaköy Mevkii'nin güneybatısında, köyün içinden geçen yolun kuzeyinde, bir tarlanın içinde yer almaktadır.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

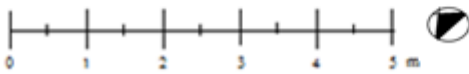
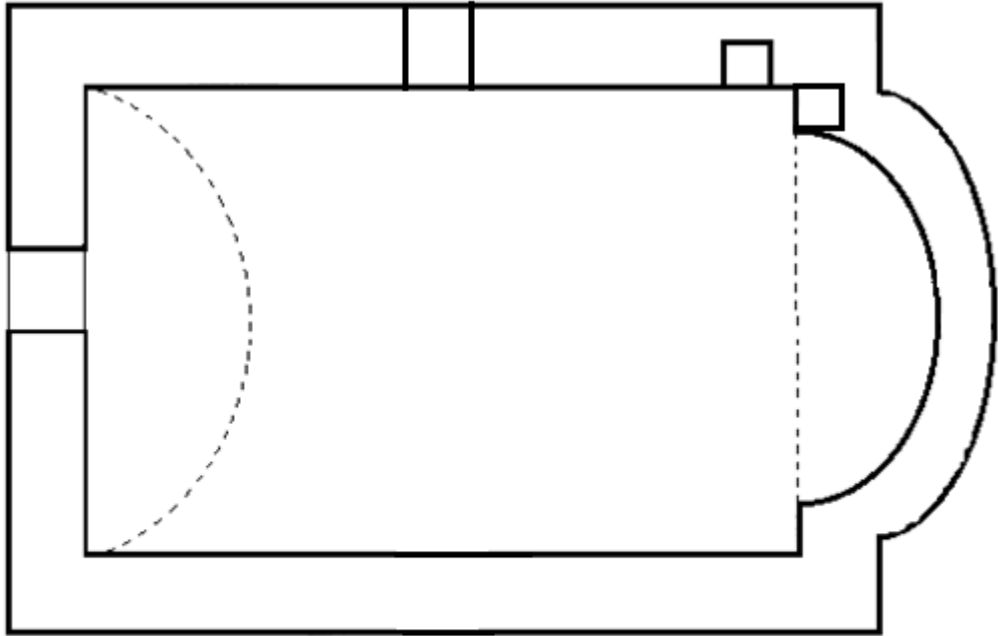
Yayınlar: Yapı hakkında herhangi bir yayına rastlanmamıştır.

Ziyaret Tarihi: 01-02-03.04.2012, 05-07.10.2012, 20.12.2013.

Tarihlendirme: Kayaköy' deki benzer planlı yapılar göz önüne alınarak kilise 19. yüzyıla tarihlenmektedir.

Resim 285. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIV genel görünüşü

Çizim 24. Fethiye Kayaköy Küçük
Kilise XIV planı (N.Şahin, 2013)

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, güneybatı- kuzeydoğu yönünde inşa edilmiştir¹⁹⁸ (Res. 285). Kilise beşik tonozla örtülüdür (Çizim 24).

Resim 286. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIV naos

Naos

Doğu- batı yönündeki naos tek neflidir (Res. 286). Naosun batı duvarında, eksen üzerindeki giriş, dikdörtgendir (Res. 285). Naosun kuzey duvarında, eksenin doğusunda yer alan pencere, dikdörtgendir (Res. 287).

¹⁹⁸ Arazinin eğimine göre yapı, güneybatı- kuzeydoğu yönünde inşa edilmiştir. Ancak çalışmada ana eksen doğu-batı yönü kabul edildiği için plan anlatılırken doğu-batı eksenini temel alınacaktır.

Resim 287. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIV naosun kuzeyindeki pencere

Bema

Bema kuzey-güney yönünde dikdörtgendir (Res. 286). Eksen üzerindeki apsis, içeriden ve dışarıdan yarım dairedir. Apsisin kuzey ve kuzeybatısında eş yükseklikte, eş değerde iki dikdörtgen niş bulunur (Res. 288).

Resim 288. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIV bemaadaki nişler

B) Dış Tanıtım**Batı Cephe**

Cephenin ekseninde yuvarlak kemerli giriş bölümü bulunmaktadır (Res. 285).

Resim 289. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIV kuzey cephe

Kuzey Cephe

Cephede eş değerde, eş yükseklikte dikdörtgen iki pencere bulunur(Res. 289).

Resim 290. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIV güney cephe

Güney Cephe

Cephede dışarıya açılan herhangi bir mimari ayrıntı bulunmamaktadır (Res. 290).

Resim 291. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIV doğu cephe

Doğu Cephe

Cephenin eksenindeki apsis yarım dairedir (Res. 291). Apsisin üzerinde konik bir örtü bulunmaktadır.

C) Süsleme

Sade bir düzenleme ile ele alınan kilisenin duvarları beyaz kireç ile boyanmıştır. Dini vasfını yitirdikten sonra yapı ahır olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle yapıda süsleme unsuruna rastlanmamıştır

D) Malzeme ve Teknik

D. I. Malzeme

Kilisede kullanılan ana malzeme moloz taştır.

Duvarlarda bağlayıcı unsur olarak koyu renkli harç kullanılmıştır.

D. II. Teknik

Kilise yığma duvar tekniği ile inşa edilmiştir.

Duvarlar öröldükten sonra kalın bir harç tabakası ile düzeltilmiştir.

Katalog No: 25

Adı: FETHİYE KAYAKÖY KÜÇÜK KİLİSE XV¹⁹⁹

PASSİON CYCLE (Masuda 2010, 229)

Konumu: Kilise, Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise' den, Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise' ye giden patikanın güneyinde, Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise'nin, yaklaşık 70 m. batısında yer alır.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

Yayınlar: Masuda 2010, 229; Takiguchi 2010, 165.

Ziyaret Tarihi: 01-02-03.04.2012, 05-07.10.2012, 20.12.2013.

Tarihlendirme: Kayaköy' de yer alan iki kilise ile ilgili geniş çalışmalarda bulunan T. Masuda Bizans Mimarisi'nde küçük boyutlu ibadethanelerin benzer mimariye sahip olduğunu açıklamaktadır²⁰⁰.

¹⁹⁹ Fethiye Gemiler Adası ve çevresi ile ilgili kapsamlı çalışmalar yürüten Japon araştırmacılar Kayaköy' de de incelemelerde bulunmuştur. Bu incelemelerde, iki küçük kilise ile ilgili kapsamlı araştırmalara yer verilmiştir. İki yapının plan özelliklerinin yanı sıra yapılardaki resimler de incelenmiştir. Çalışma kapsamında ele alınan diğer kiliseler inceleme alanına dâhil edilmemiştir. İncelenen her iki yapıda tarihlendirme sorunu ile karşılaşmıştır. Kiliselerin tarihlendirilmesinde Erken Bizans Dönemi ile 19. yüzyıl arasındaki zaman eşiği temel alınmıştır. Çalışmamızda katalog 25'te yer alan kilise, T. Masuda tarafından '*Passion Cycle*' olarak isimlendirilmiştir.

²⁰⁰ Masuda (b) 2010, 264.

Kilisede tek nefin kullanılması ve nefin üzerinin beşik tonozla örtülmesi yapının karakteristik özellikleri arasında yer almaktadır. Kilise araştırmacılara göre 19. yüzyıldan daha önce inşa edilmiştir. Ancak kilisede kullanılan devşirme malzemeler ve bölgede benzer plana sahip, üzerinde 19 yüzyıla ait olan kitabesi bulunan yapılar, nedeni ile kilisenin son kullanım evresi 19. yüzyıla tarihlenmektedir.

Resim 292. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV genel görünüş

Çizim 25. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV planı (N. Şahin, 2013)

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu- batı yönünde inşa edilmiştir (Res. 292). Kilise beşik tonozla örtülüdür (Çizim 25).

Resim 293. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV naos

Naos

Naos doğu-batı doğrultusunda, dikdörtgendir (Res. 293). Naosun batı duvarında, eksen üzerindeki giriş, dikdörtgendir. Giriş ile aynı eksen üzerinde, küçük dikdörtgen bir pencere bulunur.

Naosun kuzey ve güney duvarında iki pencere bulunur. Kuzey duvarında, eksenin batısında yer alan pencere, dikdörtgendir (Res. 294). Güney duvarındaki, eksenin doğusundaki pencere ise yuvarlak kemerlidir (Res. 295).

Resim 294. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV kuzey duvarındaki pencere

Resim 295. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV güney duvarındaki pencere

Bema

Kuzey- güney yönünde, dikdörtgen bema, naostan yüksektir (Res. 296). Eksendeki apsis, içeride yarım daire, dışarıda üç köşelidir. Apsisin kuzeyindeki niş, dikdörtgendir (Res. 297).

Resim 296. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV bema

Resim 297. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV bema'daki niş.

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Cephenin eksenindeki giriş, dikdörtgendir (Res. 298). Giriş ile aynı eksen üzerindeki pencere, yuvarlak kemerlidir.

Resim 298. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV batı cephe

Kuzey Cephe

Cephe ekseninin batısındaki pencere dikdörtgendir (Res. 299)

Resim 299. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV kuzey cephe

Güney Cephesi

Kilisenin güney cephesinde dışa açılan tek ayrıntı dikdörtgen penceredir (Res. 300).

Resim 300. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV güney cephe

Doğu Cephe

Naos eksenindeki yarım daire planlı apsis, dışarıda üç köşelidir (Res.301).

Resim 301. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV doğu cephe

C)Süsleme

Kilisenin batı cephesinde devşirme malzeme üzerinde kullanılan üç adet haç motifine yer verilmiştir. Süslemelerden ikisi girişin kuzey ve güneyinde, diğeri girişin üzerindeki tonoz alınlığında yer almaktadır (Res. 302-303).

Resim 302. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV girişin kuzeyindeki süsleme

Resim 303. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV girişin güneyindeki süsleme

Süsleme elemanı olarak haç motiflerinin görüldüğü bir diğer cephe güney cephesidir. Bu cephede kullanılan iki haç motifini hem malzeme olarak hem de form olarak birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Güney cephesindeki süslemeler pencerenin doğusunda ve batısında yer almaktadır (Res. 304-305).

Resim 304. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV güney cephe süsleme detayı

Resim 305. Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV güney cephe süsleme detayı

D) Malzeme ve Teknik

D. I. Malzeme

Kilise kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir.

Duvarlarda bağlayıcı unsur olarak koyu renkli harç kullanılmıştır.

D. II. Teknik

Köşeli kesme taşlar almaşık teknikle bir araya getirilmiştir.

Duvarlar örüldükten sonra kalın bir harç tabakası ile düzeltilmiştir.

En üst tabakada, sıvanın üzerine ince çizikler atılmıştır.

Katalog No: 26**Adı: FETHİYE AFKULE MANASTIRI YUKARI KİLİSE** ²⁰¹**Konumu:** Kilise Fethiye Kayaköy Mevkii'nin batısında yer alır (Res. 334). Kilise Afkule Manastırı adı verilen yapı kompleksinin doğusunda yer almaktadır.**Kitabe:** -----**Yazıt:** -----**Yayınlar:** Kilise ile ilgili bir yayına rastlanmamıştır.**Ziyaret Tarihi:** 20.12.2013.**Tarihlendirme:** Kilise plan özellikleri ve duvarlarındaki iki katmandan oluşan boya izleri nedeni ile iki inşa aşaması geçirmiştir. Bu aşamalardan ilki 19. yüzyıldan önceki bir tarihe denk gelmektedir. Ancak özellikle yapının duvarlarında kullanılan üstteki mavi boya katmanının kullanıldığı son evre 19. yüzyıla tarihlendirilebilir.

²⁰¹ Fethiye İlçe sınırları içinde yer alan manastır kompleksi; sarnıçlar, odalar ve ek mekânlardan oluşmaktadır. Bölgede araştırmalarda bulunan T. Masuda manastırın girişindeki küçük kilisenin duvar resimleri ile ilgili çalışmayı yürütmüştür. Geniş bilgi için bkz.: 2010, 217-222. Tezde yer verilen kilise manastır kompleksinin üst bölümünde yer almaktadır. Afkule Manastırı Yukarı Kilise adı ile anlatılan yapı, Masuda'nın araştırmasına konu olan kiliseden daha geç bir tarihte inşa edilmiştir. Kilisenin isimlendirilmesinde manastıra olan konumu göz önüne alınmıştır.

Resim 306. Fethiye Afkule Manastırı Yukarı Kilise genel görünüşü

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu-batı yönünde, uzunlamasına dikdörtgendir. (Res. 306).

Naos

Kilise manastırın doğusunda ve üst katında yer almaktadır. Manastır ile bağlantısını sağlayan bir merdiven kuruluşu bulunmaktadır (Res. 307). Yapı merdivenin sonundaki odanın kuzeyinde yer almaktadır. Naosa dikdörtgen planlı bir kapı vasıtası ile giriş yapılmaktadır (Res. 308).

Resim 307. Fethiye Afkule Manastırının Yukarı Kilisesi merdivenin detayı

Resim 308. Fethiye Afkule Manastırının Yukarı Kilisesi naos girişini gösteren fotoğraf

Kilisenin naosu tek nefli inşa edilmiştir. Naos bölümü doğu- batı yönünde dikdörtgen planlı tasarlanmıştır. Küçük bir alanı kaplayan kilisenin bema alanı ve naosu arasında belli bir yükseklik farkı bulunmamaktadır.

Naosun kuzey ve güney duvarı ana kaya üzerinde yer almakta, herhangi bir mimari ayrıntı barındırmamaktadır.

Bema

Bemadaki apsis yarım dairedir (Res. 309). Bema örtüsünde kaburgalı çapraz tonozlar kullanılmıştır (Res. 310).

Resim 309. Fethiye Afkule Manastırı Yukarı Kilise apsis

Resim 310. Fethiye Afkule Manastırı Yukarı Kilise kaburgalı çapraz tonoz detayı

B) Dış Tanıtım

Kilise yüksek bir dağın yamacında ve uçurum kenarında inşa edilen manastır mekânları içinde yer almaktadır. Kilise manastır yapıları içinde ancak dağın iç yüzünde kayaya oyularak inşa edilmiştir. Bu nedenle cephelerin fotoğrafına ulaşamamıştır.

C)Süsleme

Kilisenin giriş bölümünde yoğun bir biçimde boya izlerine ulaşılmıştır (Res. 311). Kullanılan resim programı anlaşılammakla birlikte iki boya tabakası tespit edilmiştir. Alttaki tabakada kullanılan ana renk kırmızı ve kahverengi, üst tabakada kullanılan ana renk mavidir.

Resim 311. Fethiye Afkule Manastırı Yukarı Kilise boya izleri

D) Malzeme ve Teknik

D. I.Malzeme

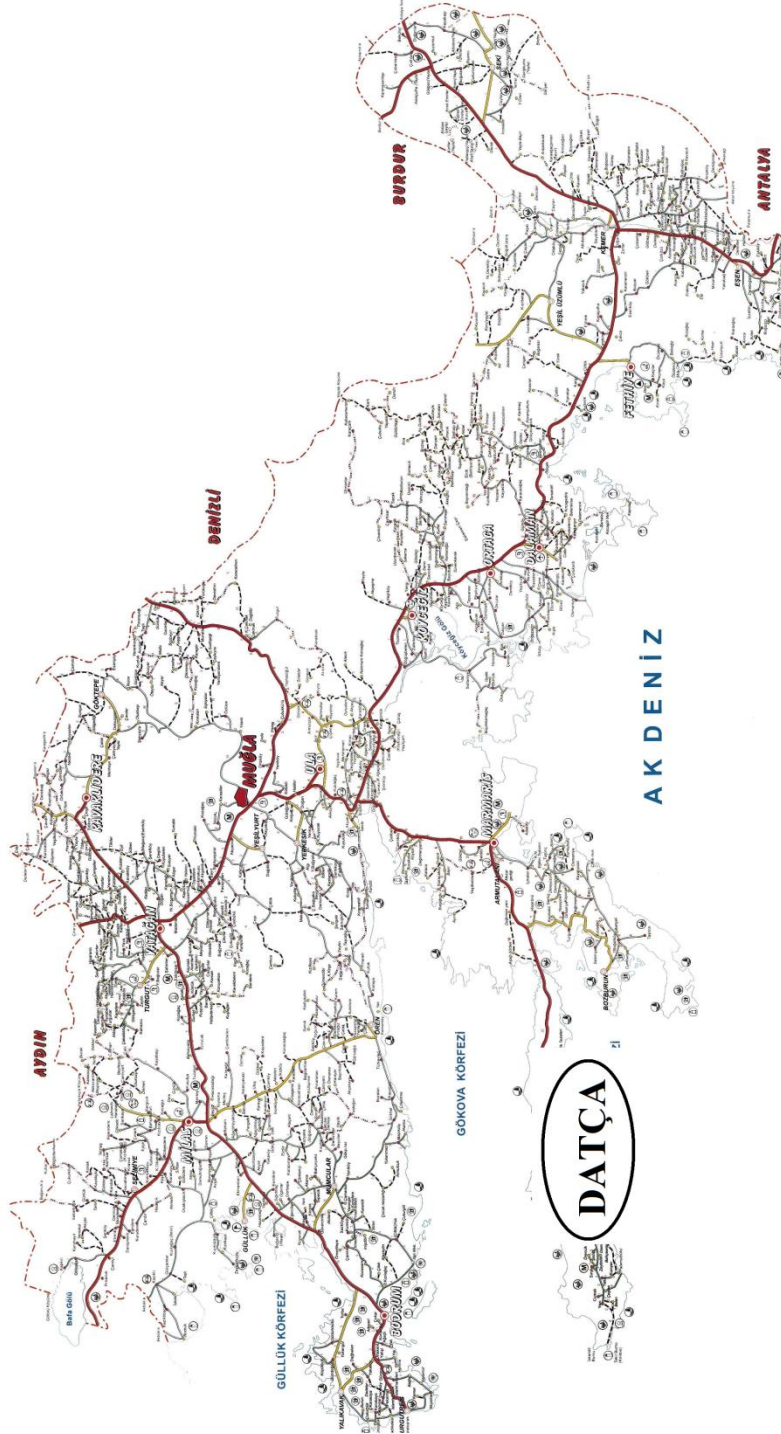
Kilise ana kaya oyularak inşa edilmiştir.

Apsisin temel seviyesinde köşeli yığma duvar kullanılmış, üst seviyesinde, apsis kemerinde kırmızı taşlar bir araya getirilmiştir.

D. II. Teknik

Bemadaki apsisde almasıık teknik kullanılmıştır. Diğer duvarlar ana kaya oyularak meydana getirilmiştir.

V- 5- Datça

Harita 6. Muğla İl Haritası, Datça İlçesi (Muğla Belediyesi Yıllığı, 2012)

Katalog No: 27

Adı: DATÇA HIZIRŞAH KİLİSESİ

Konumu: Kilise Muğla İli Datça İlçesi, Datça Mahallesi Hızırşah Mevkii, 91 ada 33 parselde yer almaktadır.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

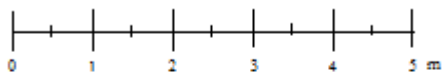
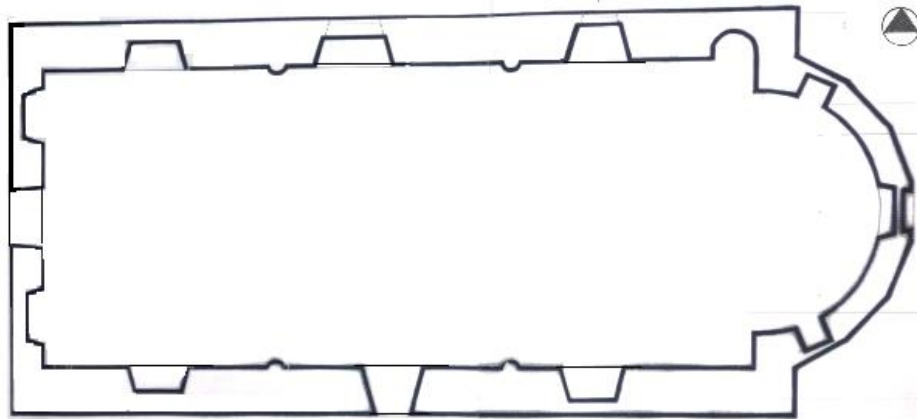
Yayınlar: Zâh 2003, 134.

Ziyaret Tarihi: 01.05.2012, 21.11.2013.

Tarihlendirme: Kilise üzerinde tarihlendirme ile ilgili bir kitabe bulunmamaktadır. Ancak yapı plan özellikleri itibari ile 19. yüzyıla tarihlenmektedir.

Resim 312. Datça Hızırşah Kilisesi genel görünüş

Çizim 26. Datça Hızırşah Kilise planı

(N. Tuna, 2009).

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu-batı yönünde, uzunlamasına dikdörtgendir. (Res. 312). Kilise beşik tonozla örtülüdür (Çizim 26).

Resim 313. Datça Hızırşah Kilisesi naos

Naos

Doğu- batı yönündeki naos tek neflidir (Res. 313). Naos beşik tonozla örtülüdür. Naos, kuzey ve güney duvarında, karşılıklı, yarım yuvarlak kesitli dört duvar payesi ve payeler üzerine atılan kemerler ile eş genişlikte üç bölüme ayrılmıştır.

Kemerlerin üzengi seviyesinde başlayan silme, naos, bema ve apsisi çevrelemektedir. Silmenin altında kalan bölüme naosun giriş kapısı ve pencereler yerleştirilmiştir.

Naosun batı duvarında eksen üzerindeki giriş yuvarlak kemerlidir (Res. 314).

Naosun kuzey ve güney duvarlarında yer alan, karşılıklı, eş planlı, eş yükseklikteki altı pencere, daha sonraki düzenlemelerle kapatılmış olup; yuvarlak kemerli nişlere dönüştürülmüştür (Res. 315).

Resim 314. Datça Hızırşah Kilisesi naos girişi

Resim 315. Datça Hızırşah Kilisesi naos pencere ve silme detayı

Bema

Bema kuzey- güney yönünde dikdörtgendir (Res. 316). Eksendeki apsis, içeriden yarım daire, dışarıdan yedi köşelidir. Apsis ekseni ile aynı eksende yer alan pencere yuvarlaktır.

Resim 316. Datça Hızırşah Kilisesi bema

Bemada üç niş bulunmaktadır. Apsis kemeri içinde yer alan nişler, eş planlı, eş yükseklikte, dikdörtgendir (Res. 317). Apsisin kuzeyindeki niş ise yuvarlak kemerlidir (Res. 318).

Resim 317. Datça Hızırşah Kilisesi bemadaki niş detayı

Resim 318. Datça Hızırşah Kilisesi apsinin kuzeyindeki niş

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Cephenin ekseninde yuvarlak kemerli giriş bölümü bulunmaktadır (Res. 319). Girişin üzerindeki pencere yuvarlaktır.

Resim 319. Datça Hızırşah Kilisesi batı cephe

Kuzey Cephe

Kilisenin kuzey cephesi mevcut durumda herhangi bir mimari ayrıntı ortaya koymamaktadır (Res. 320).

Resim 320. Datça Hızırşah Kilisesi kuzey cephe

Güney Cephe

Kilisenin güney cephesi, kuzey cephesi ile benzer plan özelliği ortaya koymaktadır (Res. 321).

Resim 321. Datça Hızırşah Kilisesi güney cephe

Doğu cephe

Cephenin ekseninde yedi köşeli apsis bulunur (Res. 322). Apsis konik bir örtü ile örtülmektedir. Doğu cephesindeki son kademe apsis yuvarlağından daha geride planlanmış tonoz alınlığından oluşmaktadır. Alınlık merkezinde yuvarlak bir düzenlemeye sahip pencere kuruluşuna yer verilmiştir

Resim 322. Datça Hızırşah Kilisesi doğu cephe

C) Süsleme

Payeler arasındaki silme kuşağı tüm yapıyı U formunda çevrelemektedir. Silme kuşağı üzerinde kapatılan her bir pencere yuvarlak madalyonlarla süslenmiştir (Res.323).

Resim 323. Datça Hızırşah Kilisesi madalyon detayı

Kilisenin süsleme detayları arasında yer alan stilize bitki motifleri; payelerin taşıdığı kemerler üzerine de yerleştirilmiştir (Res. 324). Süslemede kullanılan renk mavidir. Kullanılan süslemeler yanlara doğru yayılan bitkiler ve üzerindeki çiçek deseninden ibarettir.

Resim 324. Datça Hızırşah Kilisesi kemer süslemeleri

D) Malzeme ve Teknik

D. I. Malzeme

Kilisede kullanılan ana malzeme moloz taştır.

Duvarlarda bağlayıcı unsur olarak koyu renkli harç kullanılmıştır.

D. II. Teknik

Kilise yığma duvar tekniği ile inşa edilmiştir.

Duvarlar örüldükten sonra kalın bir harç tabakası ile düzeltilmiştir.

Katalog No: 28

Adı: DATÇA KARGI KOYU KİLİSESİ²⁰²

Konumu: Kilise Muğla İli Datça İlçesi Kargı Koyu'nun güneybatısında yer almaktadır.

Kitabe: -----

Yazıt: -----

Yayınlar: Kilise ile ilgili bir yayına rastlanmamıştır.

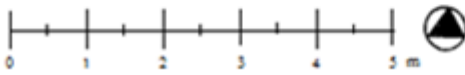
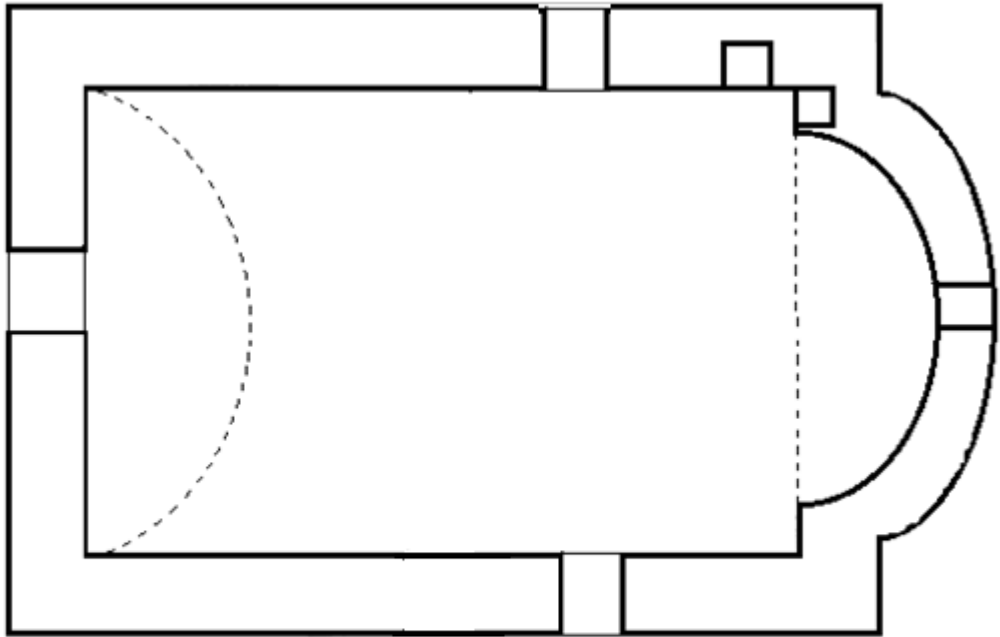
Ziyaret Tarihi: 01.05.2012, 21.11.2013.

Tarihlendirme: Kilise iki inşa aşaması geçirmiştir. Yapı orijinalinde 19. yüzyılda inşa edilmiş dini bir yapıdır. İkinci evresinde apsis yuvarlağındaki pencere kapatılmış, yerine bir ocak inşa edilmiştir. Bu dönem yapının dini vasfının kaldırıldığı döneme rast gelmektedir. Daha sonra yapı hayvan barınağı olarak kullanılmıştır.

²⁰² Daha önceden herhangi bir araştırmaya konu olmayan kilisenin ismi ile ilgili fikir verecek bir kitabesi yoktur. Bu nedenle yapının isimlendirilmesinde yerli halkın kullandığı isim zikredilmiştir.

Resim 325. Datça Kargı Koyu Küçük Kilise genel görünüş

Çizim 27. Datça Kargı Koyu Küçük
Kilise planı (N. Şahin, 2013)

TASVİR

A) İç Tanıtım

Kilise tek nefli, doğu-batı yönünde inşa edilmiştir (Res. 325). Kilise beşik tonozla örtülüdür (Çizim 27).

Resim 326. Datça Kargı Koyu Küçük Kilise naos

Naos

Doğu- batı yönündeki naos tek neflidir (Res.326). Kilisenin girişi, naosun batı ekseninde, yuvarlak kemerlidir (Res.325).

Naosun kuzey ve güney duvarında, karşılıklı, eş planlı, eş yükseklikte, iki yuvarlak kemerli pencere bulunur.

Bema

Bema alanında yer alan apsis, yarım daire planlıdır (Res.327). Apsis kemeri üst örtüdeki tonozun bittiği noktada basık bir kemerle sınırlandırılmıştır. Apsisin merkezinde yer alan pencere sonradan kapatılmıştır.

Kilise dini vasfını yitirdikten sonra, konut ve hayvan barınağı olarak kullanılmıştır. Apsis eksenine eklenen şömine daha sonraki döneme aittir.

Resim 327. Datça Kargı Koyu Küçük Kilise bema

Bema alanında iki adet niş bulunmaktadır (Res. 327). Nişlerden bir tanesi apsis yuvarlağının içinde, diğeri ise apsisin kuzeyindedir. Apsis yuvarlağının içindeki niş kare planlı, apsisin kuzeyindeki niş ise dikdörtgen planlı basık bir kemer ile sonlanmaktadır.

B) Dış Tanıtım

Batı Cephe

Cephenin ekseninde yuvarlak kemerli giriş bölümü bulunmaktadır (Res. 325).

Kuzey Cephe

Kilisenin kuzey cephesinde yer alan tek ayrıntı dikdörtgen planlı penceredir (Res. 325).

Güney Cephe

Cephenin eksenindeki pencere, dikdörtgendir (Res. 328).

Resim 328. Datça Kargı Koyu Küçük Kilise güney cephe

Doğu Cephe

Cephenin ekseninde yarım daire apsis yer alır (Res. 328).

C) Süsleme

Günümüzde kilisenin duvarları kalın bir kireç tabakası ile kaplanmıştır. Ancak zamanla oluşan dökülmeler nedeni ile kireç tabakasının altındaki boya izleri ortaya çıkmıştır. Mavi renk boya katmanı tüm yapıda görülebilmektedir (Res. 329).

Resim 329. Datça Kargı Koyu Küçük Kilise boya izleri

D) Malzeme ve Teknik

D. I. Malzeme

Kilisede kullanılan ana malzeme moloz taştır.

Duvarlarda bağlayıcı unsur olarak koyu renkli harç kullanılmıştır.

D. II. Teknik

Kilise yığma duvar tekniğı ile inşa edilmiştir.

Duvarlar öröldükten sonra kalın bir harç tabakası ile düzeltilmiştir. Dış cephedeki sıvanın üzerine de olasılıkla keskin bir alet yardımı ile küçük çentikler atılmıştır.

VI- DEĞERLENDİRME

Güneybatı Anadolu'nun çalışmamızın alanını kaplayan arazi kesimi, antik dönemde Karia, Türkler bölgeye hâkim olduğu zaman Menteşe, çağdaş sınırlamalar içinde ise Muğla İli sınırları içinde yer almaktadır. Bölgedeki yerleşim alanları sürekli el değiştirmekle birlikte, coğrafi avantajlar nedeni ile bölge medeniyet çağını kesintisiz yaşamıştır.

Muğla merkez ve ilçelerindeki Osmanlı Dönemi Kiliseleri genellikle bölgenin sahil kesiminde yoğunlaşmıştır. Bu dağılımın ana sebebi bölgedeki gayrimüslimlerin, deniz vasıtası ile dış ülkelerle yaptıkları ticarettir. Ayrıca belli dönemlerde Anadolu'ya yerleşmek için davet edilen gayrimüslimler, Adalar ve Yunanistan'a yakın olduğu için kıyı kentlerinde yerleşmeyi uygun bulmuştur.

Menteşe yöresi olarak adlandırılan ve genellikle Rum tebaaya ait vatandaşların yerleştiği bölgelerde Müslümanlar ve Gayrimüslimler bir arada yaşamaktadır. Yaşanılan bölgede bulunan kilise ve çevresindeki okullar bölgenin sosyal yaşam alanlarıdır. Hıristiyanlar için papazlar bölgedeki cemaatlerin dini liderleri olma statüsüne sahiptir.

Çalışma kapsamında incelenen kiliseler öncelikle Muğla merkezden başlamaktadır. Daha sonra Yatağan, Bodrum, Fethiye, Datça ilçelerindeki kiliseler incelenmiştir. Katalog içinde tanıtım yapılırken ilk olarak kiliselerin isimlerine yer verilmiştir. Daha sonra kiliselerin adresleri, buldukları yerin günümüzdeki tariflerine 'Konumu' başlığı altında yer verilmiştir.

Üzerinde kitabe bulunan ya da yazılı bir kaynakta tarih belirtilen yapılar 'Kitabe' ve 'Yazıt' bölümlerinde belirtilmiştir. Kiliselere çalışma kapsamında yaptığımız ziyaretler tarihleriyle belirtilmiştir. Daha sonra yapı ile ilgili bibliyografya bölümünde kilise ile ilgili yayınlanmış kaynaklara 'Yayınlar' başlığında açıklama getirilmiştir. Bu bölümde kilise ile ilgili yayınlar; yazarın soyadı, yayın yılı, eserden yararlanılan sayfa numarası verilerek belirtilmiştir.

Katalogun ‘Tasvir’ bölümünde yapıların iç ve dış mimari tanımlarına yer verilmiştir. Tanımlamalar yapılırken kilise, naostan başlanarak anlatılmıştır. Doğu-batı eksenini temel alınmıştır.

Muğla merkez ve ilçelerindeki çalışma konusu olan yirmi sekiz kilise plan tipi olarak tek nefli plan şeması ile inşa edilmiştir.

Katalog kapsamında yer alan tek nefli yirmi sekiz kilisenin örtüsünde beşik tonoz kullanılmıştır (Çizim 28- 29- 30).

Tonoz ile örtülen yapılarda tonozun ana malzemesi taştır. Ancak Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi’nin örtüsü tamamen ahşap malzemeden elde edilmiştir. Kilise bu özelliği nedeni ile katalogtaki tek örnektir.

Çalışma kapsamındaki yapıların mimari açıdan değerlendirilmesinde; karşılıklı planları, örtü sistemleri, malzeme ve teknik, süsleme elemanlarına yer verilecektir.

Muğla merkez ve ilçelerindeki tek nefli 19. yüzyıl yapılarının benzerleri şu şekilde sıralanabilir; Aydın Mursallı Kilisesi²⁰³, Tarsus Maruni Kilisesi²⁰⁴, Mersin Maruni Kilisesi (Nusratiye Camii)²⁰⁵, Mersin Mihael ve Gabriel Ortodoks Kilisesi²⁰⁶, Mersin Aziz Nikolaos Kilisesi (Osmaniye Camii)²⁰⁷, Silifke Taşucu Kilisesi²⁰⁸, Aydıncık Kilisesi²⁰⁹, Kayseri TalasZincidede Kilisesi²¹⁰, Kayseri Surp Toros Kilisesi²¹¹, Ürgüp Mustafapaşa (Sinason) Kilise IV²¹², Niğde Aziz Georgios (Uluğağaç) Kilisesi²¹³, dir.

²⁰³ Bammer 2001, 113-114- 235.

²⁰⁴ Aydın 2011, 62-64.

²⁰⁵ Aydın 2011, 83-89.

²⁰⁶ Aydın 2011, 89- 94.

²⁰⁷ Aydın 2011, 102-107.

²⁰⁸ Aydın 2011, 117-126.

²⁰⁹ Aydın 2011, 129-133.

²¹⁰ Taniş 2006, 64, 80

²¹¹ Taniş 2006, 70, 80

Muğla merkez ve ilçelerinde yer alan 19. yüzyıl Rum Kiliseleri arazinin elverdiği derecede doğu- batı yönünde inşa edilmiştir. Yapıların batısındaki kısa kenarına giriş bölümü, doğu kenarına da apsis bölümü yerleştirilmiştir. Bu düzenlemeye istisna oluşturan yapılar Bodrum Peksimet Köyü'ndeki Küçük Kilise kuzeybatı-güneydoğu yönünde, Kayaköy Küçük Kilise II güneybatı-kuzeydoğu yönünde, Kayaköy Küçük Kilise V güneybatı-kuzey doğu yönünde, Kayaköy Küçük Kilise XIV güneybatı kuzey doğu yönünde inşa edilmiştir.

Kiliselerin giriş bölümlerinde yer alan inananların ayin için son hazırlıklarını yaptığı ya da Hıristiyan Cemaati'ne üye olmayanların Şükran Ayini sırasında bekledikleri kapalı hole liturjide *narteks* ismi verilmektedir ²¹⁴. Narteks genellikle kiliselerde batı cephesinde yer almaktadır.

Katalog kapsamına dâhil edilen günün şartlarına göre genellikle küçük ölçekli inşa edilen yapılarda nadiren narteks bölümüne yer verilmiştir. Bünyesinde narteks barındıran yapılar Yatağan Aziz Antonios Kilisesi, Kayaköy Yukarı Kilise, Kayaköy Aşağı Kilise, Kayaköy Küçük Kilise IV'tür. Katalog kapsamında yer verilen ve narteksi bulunmayan diğer yirmi dört yapının naosuna doğrudan ulaşılmaktadır.

Yatağan Aziz Antonios Kilisesi'ndeki narteks yapının batısında yer almaktadır. Kilisenin narteksi kuzey- güney doğrultusunda dikdörtgen planlı inşa edilmiştir. Narteksin üç girişi bulunmaktadır. Girişlerden bir tanesi batı cephesindeki ana giriştir. Narteksin kuzey ve güney yönüne yerleştirilmiş olan sivri kemerli iki açıklık nartekse ulaşımı sağlamaktadır.

Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise'nin narteksi batı cephesinde yer almaktadır. Kilisenin narteksi dikdörtgen planlı ve kuzey-güney yönünde inşa edilmiştir.

²¹² Pekak (b) 2009, 181-183.

²¹³ Pekak 1999, 30.

²¹⁴ Koch 2007, 64.

Narteksin beş girişi bulunmaktadır. Girişlerden üç tanesi batı cephesine, bir tanesi güney, diğeri de kuzey cephesine yerleştirilmiştir. Giriş açıklıkları sivri kemerlidir.

Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise'nin narteksi de batı cephesinde yer almaktadır. Narteks, kuzey-güney doğrultusunda inşa edilmiştir. Narteks bölümüne simetrik olarak kuzey ve güneyde birer, batıda da bir olmak üzere toplam üç açıklıktan giriş yapılabilir. Narteksin kuzey ve güneyindeki giriş bölümleri sivri kemerlerle sonlanmaktadır.

Bünyesinde narteks barındıran son yapı Kayaköy Küçük Kilise IV'tür. Şapelin batısında yer alan narteks kuzey- güney yönünde planlanmıştır.

Kiliselerde yer alan *galeri* bölümlerinin planlanmasının nedeni, ibadet eden kadın ve erkeklerin kilise içinde ayrılımlarıdır. Bu amaçla inşa edilen galeri katları, yan neflerin ya da narteksin üzerinde yer almaktadır²¹⁵.

Narteksin üzerinde *gynekaion* bulunan yapılar; Kayaköy Yukarı Kilise, Kayaköy Aşağı Kilise, Kayaköy Küçük Kilise IV'tür.

Kayaköy Yukarı Kilise narteksinin kuzey ve güney duvarındaki giriş izleri, narteksin üzerindeki *gynekaiona* aittir. İzler narteksin kuzey ve güneyindeki giriş bölümlerinin hemen üzerinde görülebilmektedir. Giriş izleri tek sıra halinde ve düzenli olarak takip edilebilmektedir.

Kayaköy Aşağı Kilise'nin batısında dikdörtgen planlı narteks bulunmaktadır. Narteksin güneyinde yer alan merdiven, yapının orijinal planında var olan *gynekaiona* aittir. Yukarı Kilise'nin narteks kısmında kullanılan demir kılıçlar Aşağı Kilise'de de görülebilmektedir.

Kayaköy Küçük Kilise IV'ün narteks bölümü yapının batısında yer almaktadır. Narteks girişinin hemen solunda yer alan iki basamaklı merdiven kuruluşunun izleri

²¹⁵ Fortescue 1911, 403.

narteksin güney duvarında takip edilebilmektedir. Basamak izlerinin bittiği yerde batı duvarında başka bir mekânın temel izleri devam etmektedir. Düzenli bir biçimde görülebilen kiriş izleri kilisenin orijinalinde gynekaion bulunduğunu işaret etmektedir.

Yapıyı ‘U’ formunda çevreleyen galeri katına sahip kiliseler; Yatağan Yayla Köyü Aziz Antonios Kilisesi ve Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise’dir.

Peksimet Küçük Kilise’nin birisi güneyde, diğeri batıda olmak üzere iki giriş açıklığı bulunmaktadır. Güneydeki giriş üzerinde yer alan kiriş izleri, yapının ilk inşa aşamasında, galeri katının bulunduğunu desteklemektedir²¹⁶.

Yatağan Aziz Antonios Kilisesi batı cephesindeki merdiven kalıntısı ve tüm duvarlardaki temel izleri, kilisedeki galeri katını işaret etmektedir.

Çalışmada yer alan naosların tamamı tek neften ibarettir. Naos mekânlarını birbirinden ayıran temel farklar yapıların kapı yönleri, örtüleri ve varsa kullanılan kemer düzenlemeleridir.

Narteksi bulunan Kayaköy Küçük Kilise IV, Yatağan Aziz Antonios Kilisesi, Kayaköy Yukarı Kilise, Kayaköy Aşağı Kilise’de naos bölümüne narteksten ve farklı diğeri bir cephedeki giriş vasıtası ile ulaşılır.

Kayaköy Küçük Kilise IV’ün naosuna iki girişten ulaşılmaktadır. Girişlerden bir tanesi batıdaki narteks bölümünde, diğeri ise güney cephesindedir. Güney cephesindeki giriş yuvarlak kemerli, narteksteki giriş ise yıkık vaziyettedir.

Yatağan Aziz Antonios Kilisesi’nin naosuna, batıdaki narteksteki giriş, dikdörtgen planlıdır. Yapının neredeyse tamamı yıkık olduğu için naosa başka bir girişinin olup olmadığı bilinmemektedir.

²¹⁶ Tok 2012, 9.

Kayaköy Yukarı Kilise'nin naosuna birisi batıda, diğeri güney cephede olmak üzere iki giriş sayesinde ulaşılabilir.

Kayaköy Aşağı Kilise'nin naosuna iki kapı kuruluşu ile ulaşılabilir. Kapılardan birisi nartekste yer alan dikdörtgen planlı kapıdır. Kilisenin diğeri girişi ise kuzeybatı cephesinde yer almaktadır.

Katalog kapsamında incelenen ve naosa giriş bölümü batı cephesinde sağlanan yapılar şu şekilde sıralanabilmektedir:

Fethiye Kayaköy, Küçük Kilise I, Küçük Kilise VI, Küçük Kilise VII, Küçük Kilise IX, Küçük Kilise X, Küçük Kilise XI, Küçük Kilise XII, Küçük Kilise XIII, Küçük Kilise XIV, Küçük Kilise XV, Küçük Kilise VIII.

Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi günümüzde sanat galerisi olarak kullanılmaktadır. Batı cephesine daha sonradan eklenen ek yapılar nedeni ile kilisede bir narteks bölümünün olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Kilisenin tek nefli naosuna giriş batı cephesinden ve güney cephesinden sağlanmaktadır

Planında narteks olmayan ve naosa giriş güneybatıdan sağlanan yapılar ise; Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II, Küçük Kilise V' dir.

Naosa girişin kuzey cepheden sağlandığı yapılar ise Fethiye Kayaköy Küçük Kilise III, Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi, Bodrum Akyarlar Kilise II 'dir.

Bodrum Bitez Gara Kilisesi'nin planında yapılan değişiklikler nedeni ile naosa giriş bölümü orijinal yerinden kaydırılmıştır. Yapının mevcut durumunda tek nefli naos bölümüne giriş doğu cephesinden sağlanmaktadır.

Yatağan Aziz Antonios Kilisesi'nin örtüsü tamamen yıkılmıştır. Naosun kuzey ve güneyinde, sekiz yarım yuvarlak kesitli duvar payesi kullanılmıştır.

Yayla Köyü Küçük Kilise kuzey ve güney duvarlarında bulunan, karşılıklı, eş planlı dört duvar payesi ve payeler üzerine atılan kemerler, kiliseyi eş genişlikte üç bölüme ayırır.

Bodrum Akyarlar Kilise I küçük ölçekli bir yapıdır. Naos üst örtüsünde tonoz kullanılmıştır. Diğer yapılarda rastlanan tonozla destek oluşturan kemer düzenlemesi bu kilisede kullanılmamıştır.

Bodrum Akyarlar Kilise II' nin örtüsü tamamen yıkılmıştır. Güney ve batı cephesi yerinde olmadığı için kullanılan ayrıntılara ulaşılamamaktadır. Ancak ayakta kalan kuzey cephesinde üst örtüye destek oluşturan herhangi bir sütun ya da kemer düzenlemesi bulunmamaktadır.

Peksimet Köyü Küçük Kilise'nin naos örtüsünde kaburgalı çapraz tonozlar kullanılmıştır.

Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise'de kullanılan karşılıklı, eş planlı, yarım yuvarlak kesitli on iki duvar payesi ve payeler arına atılan kemerler yapıyı altı bölüme ayırmaktadır.

Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise uzun kenarlarında kullanılan payeler sayesinde naos beş bölüme ayrılmıştır.

Kayaköy Küçük Kilise V'in naos bölümündeki köşeli payeler, naosu iki bölüme ayırmaktadır. Sütunlar üzerinde örtüdeki tonozu destekleyen kemere yer verilmiştir.

Kayaköy Küçük Kilise VI'in naosunun uzun kenarlarında yer alan dikdörtgen duvar payeleri ve payeler arasına atılan kemer, naosu iki bölüme ayırmaktadır.

Katalog kapsamında bema alanının naostan yüksek tutulduğu yapılar; Yatağan Aziz Antonios Kilisesi, Bodrum Akyarlar Kilise I, Bodrum Gümüşlük Eklisia

Kilisesi, Peksimet Köyü Küçük Kilise, Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise, Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise, Kayaköy Küçük Kilise IV, Kayaköy Küçük Kilise VI, Kayaköy Küçük Kilise VIII, Kayaköy Küçük Kilise III ve Kayaköy Küçük Kilise XV' tir.

Katalog kapsamında bema alanında yer alan tüm apsis kuruluşları içeriden yarım dairedir.

Katalog dâhilinde yer alan yirmi sekiz yapının her birinde nişlere yer verilmiştir. Nişler genellikle bema alanında işlev görmektedir. Bema alanındaki nişlerin farklılıkları biçimleri ve sayılarıdır.

Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise'nin bema alanında üç niş bulunmaktadır. Apsisin kuzeyinde yer alan iki niş dikdörtgen planlıdır. Apsisin güneyindeki niş ise yine dikdörtgen planlıdır.

Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise'nin bema alanında üç adet dikdörtgen planlı niş bulunmaktadır. Nişlerden ikisi apsisin kuzeyinde, diğeri güneyindedir.

Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I'nin bema alanında yuvarlak kemerli bir adet nişe yer verilmiştir.

Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II, Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VIII, Kayaköy Küçük Kilise XII, Kayaköy Küçük Kilise XIV' de yer alan nişler apsisin kuzeyinde bulunmaktadır. Nişler dikdörtgendir. Nişlerden bir tanesi kuzey duvarının köşesinde, diğeri apsis kemerinde yer almaktadır.

Fethiye Kayaköy Küçük Kilise III, Kayaköy Küçük Kilise IV, Kayaköy Küçük Kilise V, Kayaköy Küçük Kilise VI, Kayaköy Küçük Kilise VII, Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi'nin bema alanında birer adet niş bulunmaktadır. Apsisin kuzeyinde yer alan nişlerden her biri yuvarlak bir kemerle sonlanmaktadır.

Apsis yuvarlağının kuzeyinde yer alan dikdörtgen planlı bir adet niş bulunan yapılar ise; Kayaköy Küçük Kilise XIII ve Kayaköy Küçük Kilise XIV' tür.

Farklı bir düzenlemeye sahip olan Kayaköy Küçük Kilise X' daki niş kuruluşu, girişin güneyinde yer almaktadır.

Kayaköy Küçük Kilise IX 'da yer alan nişler apsisten bağımsız bir düzenleme ile ele alınmıştır. Nişler naosun kuzeyinde, eş planlı, dikdörtgen ve yan yana inşa edilmiştir.

Kayaköy Küçük Kilise XI' de bir tanesi apsis kemerinde diğeri kuzey duvarında olmak üzere iki adet niş bulunmaktadır. Apsis kemerindeki niş yuvarlak planlı, kuzey duvarındaki niş ise dikdörtgen planlı düzenlemeye sahiptir.

Bema alanında iki adet nişin kullanıldığı ancak farklı bir form ile ele alınan yapı Bodrum Akyarlar Kilise II' dir. Nişlerden bir tanesi apsis kemerinde diğeri ise kuzey duvarındadır. Her iki nişte yuvarlak kemerlidir.

Yatağan Aziz Antonios Kilisesi'nin bema alanında iki adet niş kullanılmıştır. Nişlerden bir tanesi apsisin kuzeyinde diğeri niş ise güney duvarında yer almaktadır.

Bodrum Akyarlar Kilise I' nin bema alanında iki adet niş bulunmaktadır. Apsis kemerinin bittiği noktalara iki yuvarlak planlı niş yerleştirilmiştir.

Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi'nin bema alanında üç adet niş yer verilmiştir. Nişlerden iki tanesi apsisin kuzeyine, bir tanesi apsisin güneyine yerleştirilmiştir. Kuzeydeki nişlerden bir tanesi yuvarlak kemerli, diğeri dikdörtgen planlıdır. Apsisin güneyindeki niş küçük köşeli bir düzenlemeye sahiptir.

Peksimet Köyü Küçük Kilise'de iki adet niş bulunmaktadır. Nişlerden bir tanesi apsis yuvarlağının içinde, diğeri apsisin kuzeyindedir. Her iki niş dikdörtgen planlı ve basık kemerlerle sonlanmaktadır.

Katalog kapsamında yer alan yapılar genellikle küçük boyutlu yapılardır. Bu nedenle naos ve bema alanının templon ya da ikonostasis aracılığı ile ayrıldığı üç örnek tespit edilebilmiştir. Bu yapılardan bir tanesi Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise, Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise ve Kayaköy Aşağı Kilise'dir.

Fethiye Kayaköy Aşağı Kilise'nin bema alanı naostan yüksek tutulmuştur. Naos ve bema alanındaki sınırı mermer, taş ve alçı malzemedan yapılmış ikonostasis sağlamaktadır. İkonostasis sekiz sütunce yardımı ile yedi bölüme ayrılmıştır. İkonostasisin merkezinde basık yuvarlak kemerli bir kapıya yer verilmiştir. Beş bölüme ayrılan ikonostasiste farklı resim kompozisyonlarına yer verilmiştir.

Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise'nin bema alanı naostan yüksektir. İkonostasis günümüzde mevcut değildir. Ancak bema alanının başladığı noktada takip edilebilen temel izleri templona ait olmalıdır. Eldeki verilerden yola çıkarak kilisedeki ikonostasisin sadece varlığı anlaşılmaktadır.

Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilisesi'nde bema alanı naostan iki basamak yüksektir. Apsisin kuzeydoğu, güneybatı duvarlarındaki izler ikonastasis aittir. İkonostasis kilisenin orjinalinde bu iki duvar arasına atılan hatıllar arasına yerleştirilmiştir. Günümüzde ikonostasis kuruluşundan geriye sadece duvardaki izler kalmıştır.

Çalışmaya dâhil edilen yapıların tamamında yerel malzeme kullanılmıştır. Tüm yapılarda duvar örgüsü tamamlandıktan sonra kalın bir harç tabakası ile kaplanmıştır.

Ana malzeme olarak moloz taşın kullanıldığı yapılar; Saburhane Azize Meryem Ana Kilisesi, Yatağan Aziz Antonios Kilisesi, Bodrum Akyarlar Kilise II, Kayaköy Küçük Kilise I, Kayaköy Küçük Kilise II, Kayaköy Küçük Kilise III, Kayaköy Küçük Kilise VI, Kayaköy Küçük Kilise VII, Kayaköy Küçük Kilise VIII, Kayaköy Küçük Kilise IX, Kayaköy Küçük Kilise X, Kayaköy Küçük Kilise XI, Kayaköy Küçük Kilise XII, Kayaköy Küçük Kilise XIII ve Kayaköy Küçük Kilise XIV'tir.

Cephelerin oluşturulmasında ana malzeme olarak köşeli blok taşlar ve aralarda tuğla kullanılan yapılar; Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi, Bodrum Akyarlar Kilise I ve Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise'dir.

Ana malzeme olarak kesme taş kullanılan yapılar; Bodrum Bitez Gara Kilisesi, Fethiye Kayaköy Yukarı Kilise, Kayaköy Aşağı Kilise, Yayla Köyü Küçük Kilise ve Kayaköy Küçük Kilise XV' tir.

Kayaköy Küçük Kilise IV' te kullanılan ana malzeme kireç taşı bloklar ve moloz taştır.

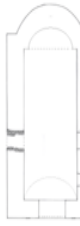

Kayaköy Küçük Kilise V' in her bir cephesinde farklı malzeme kullanılmıştır. Kireçtaşı malzeme kilisenin güneybatı, kuzeydoğu ve güneydoğu cephesinde kullanılmıştır. Kilisenin kuzeybatı cephesinde ise moloz taş kullanılmıştır.

Kilisenin Adı	Konum	Tarih	Plan
Bodrum Bitez Gara Kilisesi	Bodrum İlçesi Bitez Beldesi	19. yüzyıl	
Bodrum Akyarlar Köyü Kilise I	Bodrum Akyarlar Köyü	19. yüzyıl	
Bodrum Akyarlar Köyü Kilise II	Bodrum Akyarlar Köyü	19. yüzyıl	
Bodrum Gümüşlük Eklisia Kilisesi	Bodrum Karakaya Mahallesi	19. yüzyıl	
Bodrum Peksimet Köyü Küçük Kilise	Bodrum Turgutreis Beldesi	19. yüzyıl	

Tablo 16. Bodrum İlçesi Kiliselerin tarihlendirilmesi ve örtü sistemi

Kilisenin Adı	Konum	Tarih	Plan
Fethiye Kayaköy Küçük Kilise I	Fethiye Kayaköy 1450 parsel	1886	
Fethiye Kayaköy Küçük Kilise II	Fethiye Kayaköy girişi	19. yüzyıl	
Fethiye Kayaköy Küçük Kilise III	Fethiye Kayaköy 1450 parsel	19. yüzyıl	
Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IV	Fethiye Kayaköy 1454 parsel	19. yüzyıl	
Fethiye Kayaköy Küçük Kilise V	Fethiye Kayaköy 1450 parsel	19. yüzyıl	
Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VI	Fethiye Kayaköy 1450 parsel	19. yüzyıl	
Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VII	Fethiye Kayaköy kuzeybatısı	19. yüzyıl	

Tablo 17. Fethiye İlçesi Kiliselerin tarihlendirilmesi ve örtü sistemi I

Kilisenin Adı	Konum	Tarih	Plan
Fethiye Kayaköy Küçük Kilise VIII	Fethiye Kayaköy 1450 parsel	19. yüzyıl	
Fethiye Kayaköy Küçük Kilise IX	Fethiye Kayaköy 1451 parsel	19. yüzyıl	
Fethiye Kayaköy Küçük Kilise X	Fethiye Kayaköy 1449 parsel	19. yüzyıl	
Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XI	Fethiye Kayaköy kuzeybatı tepesinde	19. yüzyıl	
Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XII	Fethiye Kayaköy güneybatı tepesinde	19. yüzyıl	
Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIII	Fethiye Kayaköy 1450 parsel	19. yüzyıl	
Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XIV	Fethiye Kayaköy güneybatısı	19. yüzyıl	
Fethiye Kayaköy Küçük Kilise XV	Kayaköy Yukarı Kilise'nin güneybatısı	19. yüzyıl	

Tablo 18. Fethiye İlçesi Kiliselerin tarihlendirilmesi ve örtü sistemi II

VII- SONUÇ

Bizans İmparatorluğu'nun 1453 yılında yıkılmasından sonra gayrimüslim tebaanın ibadeti ve ibadethaneleri yeni kurallara göre şekillenmiştir. Fatih Sultan Mehmed tarafından bir fermanla gayrimüslimlerin ibadetlerine şekil verilmiştir. Bu kurallar zincirinde yeni kilise yapımına çok nadir rastlanmış, kilise yanmış ya da yıkılmışsa inşasına izin verilmiştir²¹⁷.

Kiliselerin onarımı için de padişah izni zorunlu kılınmıştır²¹⁸. Kilise ve havraların iç teşkilatına karışılmamış, cemaatler hukuki işlerinde kendi aralarında çözüme ulaşmıştır. Yeni ibadethanelerin inşası yasak edilmiş ve mevcutların onarımı izne bağlanmıştır. İzinli olarak onarılan ibadethanelerde, yeni eklemeler ve değişiklikler yapılmaması, özellikle dikkat edilen bir konudur.

Kilisenin onarımı ile ilgili şartlar ise yapının orijinal halinin aynen korunması ile ilgilidir. Osmanlı topraklarında tamir görmesi gereken bir kilisenin yapılabilmesi için devletin içinde bürokratik bir sistem izlenmektedir.

Tamir edilmesi istenen kilise için öncelikle bölgedeki kadıya başvurulur. Kilisenin onarımı için talep edilen kentin mimarbaşı bir rapor hazırlar²¹⁹, kentin kadısı bölgede keşifte bulunur ve yaşlı Müslümanlardan yapının kilise olup olmadığı konusunda şahitlikleri istenirdi²²⁰.

Bu yolla tamiri onaylanmış Osmanlı Dönemi yapısı, İstanbul Beşiktaş'ta bulunan Meryem ana Kilisesi'dir. Kilisenin tamiri için izin alınmış ve onarım sırasında uyulacak kurallar belirtilmiştir. Kilisede yapılan onarım sonrasında kurallara uyulup uyulmadığı da denetlenmiştir²²¹.

²¹⁷ Karaca 1995, 34.

²¹⁸ Soykan 2000, 147-148.

²¹⁹ Çadırcı 1997, 51.

²²⁰ Tuğlacı 1991, 77.

²²¹ Karaca 1995, 34.

Onarım sırasında, yapıda kullanılacak malzeme eski ve kullanılmış olursa onarımına izin verilirdi. Köprülü Fazıl Mustafa Paşa (1637-1691) bu uygulamayı kaldırmış ve onarım sırasında kiliselerde yeni malzeme kullanılmasına izin vermiştir²²². Kiliseler içinde ibadet sırasında çan çalınması yasaklanmış yerine dışarıya ses çıkmasını engellemek için tahta ya da demir çingirak kullanılmasına izin verilmiştir²²³.

Padişah iznine bağlı kilise yapım ve onarımının 1740 yılında Fransa'ya verilen kapitülasyonlarla, Kudüs'teki kiliselerin onarımı, İstanbul'daki Fransız Elçiliği'nin gözetimine bırakılmıştır. Böylece Osmanlı toprakları içinde bir bölgede bulunan kilise için yapılacak onarımlar yabancı bir devlete verildiği gibi, kilise yapımı ve onarımında esneklik ortaya çıkmıştır²²⁴.

Yeni kilise yapımının artık yasak olmaktan çıktığı antlaşma ise 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'dır. Antlaşma hükümlerine göre Rus Devleti'ne İstanbul Beyoğlu'nda bir Ortodoks Kilisesi kurma hakkı verilmektedir. Ayrıca Rus işgalindeki Ege adalarının Osmanlı Devleti'ne bırakılması karşılığında, buralarda yeni kilise yapım ve onarımına başlanabileceği şart koşulmuştur²²⁵.

Küçük Kaynarca Antlaşması ile Fatih Sultan Mehmet'ten itibaren sürdürülen yeni kilise yapımının yasakları ortadan kalkmıştır. Antlaşma hükümlerine göre Rus Devleti Osmanlı Toprakları'nda yaşayan Ortodoksların haklarını himaye etmeye başlamıştır.

İlerleyen süreçte Paris Barış Konferansı'nda alınan kararlar neticesinde; padişahın özel izni olmadan kiliseler onarım görebilecek, Hristiyan nüfusun yoğun

²²² Ercan 2001, 233.

²²³ Tuğlacı 1991, 79.

²²⁴ Bozkurt 1989, 35.

²²⁵ Bozkurt 1989, 37.

olduğu bölgelerde yeni kilise yapımına izin verilecektir. Alınan bu karara karşılık yeni kilise, okul gibi yapıların inşasında eski hükümler geçerli olmuştur²²⁶.

1779 yılında Rusya ve Osmanlı arasında imzalanan Aynalı Kavak Antlaşması'nın yedinci maddesi, Osmanlı halkından olan Hıristiyan cemaatlerinin yeni kilise yapılması ve eski kiliseleri onarabilmelerine izin vermektedir²²⁷.

3 Kasım 1839'da Tanzimat ve 18 Şubat 1856'da ilan edilen Islahat Fermanları ile gayrimüslimlerin çoğunlukta oldukları bölgelerde izin almaksızın kiliselerini onarma ve padişah izni ile yeni kilise inşasına olanak sağlanmaktadır. Ferman gereğince herkes kendi dinini yaşamakta özgür kılınmış ve ibadetlerini özgürce yerine getirebilmektedir²²⁸.

Gayrimüslimler kazandıkları yeni haklarla donatıldıktan sonra, Osmanlı sınırları içinde 18. yüzyıldan itibaren hızla kilise inşasına başlamıştır. Ticari alanda önemli bir yer edinen gayrimüslimler, kiliselerin tamiri ve yeniden inşası için mali anlam da güç sahibi olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yenilik çalışmalarından sonra 18. yüzyıldan itibaren Anadolu'da yaşayan Rum Ortodoks cemaatine bağlı inananlar yeni kiliseler inşa etmeye başlamıştır.

Katalog kapsamındaki yapılardaki var olan kitabeler 19. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir. Bu nedenle bölgedeki kiliselerin, 19. yüzyılın başlarından itibaren inşa edildiği ya da bu dönemde var olan yapıların elden geçirilerek tekrar kullanıldığı sonucuna varılmıştır.

Çalışmada incelenen yapıların tamamı tek neflidir. Osmanlı Dönemi'ndeki gayrimüslimlere ait kiliseler inşa edilirken genel olarak bölgenin sosyal ve ekonomik

²²⁶ Ortaylı 2000, 46.

²²⁷ Karaca 2002, 74.

²²⁸ Bozkurt 1989, 56.

durumu ön plana çıkmaktadır. Genellikle tek nefli planlanan küçük ölçekli kiliselerin örtü sistemlerinde beşik tonoz kullanılmıştır.

Katalogdaki yapılar genellikle küçük boyutlu, cemaatin isteklerine cevap verebilecek yapılardır. Yatağan İlçesi'ne bağlı Yayla Köyü'ndeki kilise, Fethiye Kayaköy' deki Aşağı ve Yukarı Kilise diğer yapılara oranla gösterişli ve büyük inşa edilmiştir.

Yatağan Aziz Antonios Kilisesi, Kayaköy Yukarı Kilise, Kayaköy Aşağı Kilise, Kayaköy Küçük Kilise IV gibi çalışmaya dâhil edilen büyük ölçekli yapılarda narteks bölümüne yer verilmiştir. Narteks yapıların batı cephesine inşa edilmiştir. Yapılarda kullanılan narteks kuruluşu kuzey- güney yönünde planlanmıştır. Narteksi bulunmayan diğer yapıların naosuna doğrudan girilebilmektedir.

Galeri katı ya da *gynaikonitis*, katalog dâhilindeki hiçbir yapıda sağlam olarak görülememektedir. Yıkılan galeri katlarından geriye mevcut durumda giriş izleri ve demir gergiler kalabilmiştir.

Bünyesinde narteks barındırmayan ancak galeri katının izleri takip edilebilen farklı bir örnek Peksimet Köyü Küçük Kilise'dir. Tek nefli inşa edilen yapı en az iki inşa aşaması geçirmiştir. Kilisenin güneybatısında yer alan giriş bölümünün üzerinde galeri katına ait giriş izlerine rastlanmıştır.

Süsleme açısından yapılar değerlendirildiğinde ise yapıların tamamı dini işlevini kaybettikten sonra beyaz kireç tabakası ile kaplanmıştır. Yapılarda kullanılan resimler kireç tabakasının altında kalmıştır. Zamanla oluşan dökülmeler nedeni ile alt tabakadaki resimlerden bazıları ortaya çıkmıştır. Yapıların tamamında kullanılan ana renk mavi ve tonlarıdır. Mavi boya tabakası katalogda yer verilen tüm yapılarda rastlanmaktadır.

Resim programının net bir biçimde ortaya konduğu yapı Kayaköy Aşağı Kilise'dir. Kilisenin ikonostasis kuruluşunda kutsal yortu sahnelerine, yer verilmiştir.

Kullanılan sahneler Koruyucusu İsa'nın portresi, İsa'nın Dirilişı Sahnesi, İsa'nın Göğe Yükselişi Sahnesi, Metamorfosis Sahnesi, Son Akşam Yemeği Sahnesi, Çarmıhta İsa Sahnesi, Lazarus'un Dirilişi Sahnesi, İsa'nın Kudüs'e Girişi, İsa'nın Vaftiz Sahnesi'dir.

Yapıların tamamında yerel malzeme kullanılmıştır. Yapılarda kullanılan malzeme kiliseler dini işlevini kaybedince çevredeki sivil mimari örneklerinin inşasında tekrar kullanılmıştır. Ayakta buldukları dönemin siyasi ve sosyal hayatına tanıklık eden yapılar, daha sonra depo ya da ahır olarak kullanılmıştır. Katalog kapsamında incelenen yapılarda daha sonraki dönemde herhangi bir düzenleme yapılamamıştır.

Yapılar bölgenin sahil kesiminde oluşundan kaynaklanan ticari hareketlilik nedeni ile bölgeye gelen tüccarlar ve yerel Rum halkının gereksinimini karşılamak için inşa edilmiştir.

Sonuç olarak çalışmada yer alan, 19. yüzyıla tarihlenebilen Osmanlı Dönemi kiliseleri mimari ve süsleme yönünden, Anadolu'daki çağdaşları kadar gösterişli yapılar değildir. Ancak yapılar kendine özgü plan özellikleri ile dönemin mimarisi içinde bölgesel bir üslup oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adıyeke 1994 N. Adıyeke, *XIX. Yüzyılda Milas Kazası*, İzmir.
- Ağanoğlu 2000 H.Y. Ağanoğlu, *Osmanlıdan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi Göç*, İstanbul.
- Ahunbay 1997 M. Ahunbay, ' Kilise ', *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, c.2, İstanbul, , 1010-1014.
- Akarca 1954 Akarca, A.- T. Akarca, *Milas*, İstanbul.
- Akbayar 1985 N.Akbayar, Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Devleti Nüfusu' *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi* 5, İstanbul, 1238-1250.
- Akbulut 2008 O.N.Akbulut, Evliya Çelebi'ye Göre Güneybatı Anadolu (Aydın, Denizli, Muğla), Muğla Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla.
- Akça 2002 B. Akça, *Sosyal-Siyasal Ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*, Ankara.
- Akçay 1968 İ. Akçay, *Ayasofya Camii*, Ankara.
- Akdeniz 1989 E. Akdeniz, *Büyük Menderes Havzasının Demir Çağı Öncesi Kültürleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İzmir.
- Akkaya 2000 T.Akkaya, *Ortodoks İkonaları - Genel Bir Bakış*, İstanbul.
- Aksin 1995 S. Aksin, *Türkiye Tarihi II, Osmanlı Devleti 1300-1600*, İstanbul.
- Akşit 1997 O. Akşit, *Likya Tarihi*, İstanbul.
- Aktar 2005 A. Aktar, "Nüfusun Homojenleştirilmesi ve Ekonominin Türkleştirilmesi Sürecinde bir Aşama: Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi, 1923-1924", *Ege'yi Geçerken*, İstanbul, 115-130.

- Aktüre 1993 S. Aktüre "19. Yüzyılda Muğla", *Tarih İçinde Muğla*, ODTU. Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara,1993, 34-113.
- Akurgal 1988 E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, İzmir.
- Akyürek 1996 E. Akyürek, *Bizans'ta Sanat ve Ritüel*, İstanbul.
- Aladağ 1993 E. Aladağ, *Kentimin Öyküsü Muğla da Rum İzleri*, İstanbul.
- Aladağ 1995 E. Aladağ, *Andonia Küçük Asya'dan Göç*, İstanbul.
- Alp 2000 S. Alp, *Hitit Çağında Anadolu*, İstanbul.
- Anonim 1931 *Düstur: Üçüncü Tertip. Kanunları, Tefsirleri ve BMM. si Kararlarını, Nizamname ve Muahede ve Umumi Hizmetlere ait Mukavelatı Muhtevdir, c:5, 11 Ağustos 1339 – 19 Teşrinievvel 1340*. İstanbul.
- Arı 1990 K. Arı, '1923 Türk-Rum Mübadele Antlaşması Sonrasında İzmir'de Emvâl-i Metrûke ve Mübadil Göçmenler' *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.VI, Ankara, 3-30.
- Arı 1995 K. Arı, *Büyük Mübadele, Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, İstanbul.
- Arseven 1950 C.E. Arseven, 'Kilise' *Sanat Ansiklopedisi*, c.3,İstanbul, 1090- 1095.
- Asano (a) 2010 K. Asano, 'General Description of Byzantine Sites in the Gemiler Island Area' *The Island of St. Nicholas Excavation and Survey of the Gemiler Island Area, Lycia, Turkey*, Osaka University Press, 3-17.
- Asano (b) 2010 K. Asano, 'History of Church III' *The Island of St. Nicholas Excavation and Survey of the Gemiler Island Area, Lycia, Turkey*, Osaka University Press, 95-98.
- Asano (c) 2010 K. Asano, 'Fresco Paintings' *The Island of St. Nicholas Excavation and Survey of the Gemiler Island Area, Lycia, Turkey*, Osaka University Press, 253-261.

- Aybars 2000 E.Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, İzmir.
- Aydın 2011 A. Aydın, *19. Yüzyıl Mersin Kiliseleri*, İstanbul.
- Aydinel 1993 S.Aydinel, *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekatı*, Ankara.
- Bağış 1983 A.İ. Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayrimüslimler: Kapitülasyonla Beratlı Tüccarlar Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750-1839)*, Ankara.
- Bammer 2001 A.Bammer, *Die Rückkehr des Klassischen in die Levante*, *Neuzeitliche Architektur und Minderheiten, Kulturgeschichte der Antiken Welt Bd. 79*.
- Barkan 1953 Ö. L. Barkan, "Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, X, 1951-1953, İstanbul, 1-26.
- Barkan 1970 Ö. L. Barkan, "Research on the Ottoman Fiscal Surveys", *Studies in the Economic History of the Middle East From the Rise of Islam Present Day*, London, 163-171.
- Bean 2000 G. E. Bean, *Eskiçağda Menderes'in Ötesi*, (çev: P.Kurtoğlu), İstanbul.
- Bebiroğlu 2008 M. Bebiroğlu, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Nizamnameleri*, İstanbul.
- Behar 1996 C. Behar, *Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927*, Devlet İstatistik Enstitüsü Tarihi İstatistikler Dizisi c:2, Ankara.
- Besalel 2004 Y. Besalel, *Osmanlı ve Türk Yahudileri*, İstanbul.
- Beyru 2000 R. Beyru, *19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam*, İstanbul.
- Bıyıklıoğlu 1992 T. Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, c: I, Ankara.
- Bingöl 2011 S.Bingöl, *Fethiye 2010 Sosyoekonomik Raporu*, Fethiye.
- Bozkurt 1989 G. Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı*

Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839- 1914),
Ankara.

- Canverdi 2005 A. Canverdi, Kapadokya Bölgesi Güzelöz (Mavrucan) ve Ortaköy Mevkiindeki Kiliselerin Duvar Resimlerindeki Sahnelerin İkonografisi, Erciyes Üniversitesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri.
- Cengizkan 2004 A. Cengizkan, *Mübadele Konut ve Yerleşimi*, Ankara.
- Çadırcı 1997 M. Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara.
- Çanlı 1994 M. Çanlı, “Yunanistan’daki Türklerin Anadolu’ya Nakledilmesi, I- II.”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, c: 22, İstanbul, 123-140.
- Çanlı 2007 M. Çanlı, ‘Balkanlar’dan Muğla’ya Göç ve Sosyo-Ekonomik Değişim’ *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, sayı 12, 49-67.
- Çark 1953 Y.G. Çark, *Türk Devleti Hizmetinde Ermeniler*, İstanbul.
- Çelebi 2008 M. Çelebi, ‘Menteşe Sancağı’nda İtalyan ve Yunan İşgallerine Tepkiler’, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:21, 81-96.
- Çelik 1996 M. Çelik, *Süryani Tarihi 1*. Ankara.
- Çolak 2003 M. Çolak, *Milas Yahudileri*, Ankara.
- Danişmend 1955 İ. H. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, IV, İstanbul.
- Demirci 1999 F. Demirci, *Islahat Fermanı ve Musalavat Meselesi*, İstanbul.
- Dewald 1915 E. T.Dewald, “The Iconography of the Ascension”, *American Journal of Archaeology*, 19, 277-319.

- Diler 2004 A. Diler, *'Muğla'da Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Yaşanan Sorunlar: Kültürel ve Doğal Kaynak Yönetimi Ön Araştırması'*, İstanbul.
- Duman 2008 M. Duman, *Fatih İki Çağın Hükümdarı Fatih Sultan Mehmed*, İstanbul.
- Duran 1995 R. Duran, *Menteşe Beyliği Mimarisi I*, Dokuz Eylül Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- Duran 1997 R. Duran, 'Menteşeoğlu Umur Bey' *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı.1, Manisa, 76-85.
- Ercan 1983 Y. Ercan, "Türkiye'de 15. ve 16. Yüzyıllarda Gayrimüslimlerin Hukukî, İctimaî ve İktisadî Durumu", *Belleten*, XLVII/188, Ankara, 1127-1136.
- Ercan 2001 Y. Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*, Ankara.
- Erdal 2006 İ. Erdal, *Mübadele (Uluslaşma Sürecinde Türkiye Ve Yunanistan 1923-1925)*, İstanbul.
- Erim 1953 N. Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri I, Osmanlı İmparatorluğu Anlaşmaları*, Ankara.
- Eroğlu 1939 Z. Eroğlu, *Muğla Tarihi*, İzmir.
- Eryılmaz 1992 B. Eryılmaz, *Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi*, İstanbul.
- Evans 1972 L. Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması*, (çev: T. Alanay), İstanbul.
- Eyice 1980 S. Eyice, Anadolu'da Karamanlıca Kitabeler II, *Belleten*/ 176, 683-696.
- Eyice 1998 S. Eyice, 'İstanbul'da XVII. Yüzyılda Mescide Dönüştürülen Son Bizans Kiliseleri' *17. yüzyıl Osmanlı*

- Kültür ve Sanatı Sempozyum Bildirileri, Sanat Tarihi Derneği Yayınları 4, İstanbul, 95-124.*
- Fortescue 1911 A. Fortescue, *The Orthodox Eastern Church, Catholic Truth Society*, London.
- Galanti 1945 A. Galanti, *Bodrum Tarihi*, İstanbul.
- Gökbel 1964 A. Gökbel, *Milli Mücadelede Aydın*, Aydın.
- Göker 1970 M. Göker, *Muğla ve İlçeleri*, İzmir.
- Gündüz 2008 A. Gündüz, "İstanbul'un Osmanlılar Tarafından Fethi, Türk- İslam ve Avrupa Açısından Önemi", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 17, 51-66.*
- Hasol 2008 D. Hasol, 'Bazilika', *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul.
- Herodotos 1998 Herodotos, *Herodot Tarihi*, (çev: M. Ökmen), İstanbul.
- Hornblower 1982 S. Hornblower, *Mausolos*, Oxford.
- İnalcık 2000 H. İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, c:1, İstanbul.
- İlter 1991 F.İlter 'Doğaya Bırakılmış Bir Akdeniz Yerleşmesi: Kaya Köy (Levisi) ve Kiliseleri', *Belleten c:LV Sayı:213*, Ankara, 473-501.
- Jones 1983 A. H. M. Jones, *The Cities of The Eastern Roman Cities*, Amstermdam.
- Kaptan 2002 E. Kaptan, *Lozan Konferansı'nda Azınlıklar Sorunu*, İstanbul.
- Karaca 1995 Z. Karaca, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, İstanbul.
- Karaca 2002 Z. Karaca, 'Rum Ortodoks Kiliseleri', *Görüş Dergisi*, 52, İstanbul, 74-85.
- Karal 1943 E. Z. Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı -1831*, Ankara.

- Karatepe 1988 Ş. Karatepe, *İdare Hukuku*, İzmir.
- Karpat 1982 K.H. Karpat, "Millets and Nationality The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era" C: I., London.
- Karpat 2002 K.H. Karpat, "*Klasik Dönemde Nüfus*", *Osmanlı Modernleşmesi- Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus*, (çev. A. Zorlu Durukan-K. Durukan), Ankara.
- Karpat 2003 K.H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, (çev. B. Tımakçı), İstanbul.
- Karpat 2006 K.H. Karpat, *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, (çev. D.Özdemir), Ankara.
- Kaya 2005 Ö. Kaya, *Tanzimat'tan Lozan'a Azınlıklar*, İstanbul.
- Kızıl 2002 A. Kızıl, *Uygarılıkların Başkenti Mylasa ve Çevresi*, Milas.
- Koca 2002 S. Koca, 'Anadolu Türk Beylikleri', *Türkler Ansiklopedisi*, C.6, Ankara.
- Koch 2007 G. Koch, *Erken Hıristiyan Sanatı*, (çev. A. Aydın), İstanbul.
- Koç 1999 Y. Koç, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Nüfus yapısı (1300-1900)", *Osmanlı*, IV, Ankara, 535-550.
- Köse 2005 E. Köse, *Yunanistan ve Bitmeyen Kin*, İstanbul.
- Kuban 2000 D. Kuban, 'Yeniden Fetihden 1453'e Kadar' *İstanbul Bir Kent Tarihi, Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul*, İstanbul.
- Kunt 1999 M. Kunt, 'Devlet, Padişâh Kapısı ve Şehzâde Kapıları', *Osmanlı*, Ankara.
- Küçük 1985 C. Küçük, 'Osmanlılarda Millet Sistemi ve Tanzimat', *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi* 4, İstanbul, 1007-1024.
- Masuda (a) 2010 T. Masuda, 'General Survey of Fethiye Peninsula' *The Island of St. Nicholas Excavation and Survey of the*

- Gemiler Island Area, Lycia, Turkey*, Osaka University Press, 214-234.
- Masuda (b) 2010 T. Masuda, 'Fresco Paintings in a Chapel in Kaya' *The Island of St. Nicholas Excavation and Survey of the Gemiler Island Area, Lycia, Turkey*, Osaka University Press, 262-277.
- Meray 1973 S. L. Meray, *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler*, C. 2, Ankara.
- Mete 2002 Z. Mete, "Muğla", *DİA*, Ankara, 377-380.
- Müller 2002 W. Müller, *İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası*, İstanbul.
- Oran 2001 B. Oran, "Lausanne Barış Antlaşması" *Türk Dış Politikası (Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar)*, C.I, İstanbul.
- Ortaylı 1985 İ. Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* 4, İstanbul, 996-1016.
- Ortaylı 2000 İ. Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri*, Ankara.
- Ortaylı 2007 İ. Ortaylı, *Üç Kitada Osmanlılar Osmanlıyı Yeniden Keşfetmek* 3, İstanbul.
- Ortaylı 2009 İ. Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul.
- Otsuki 2010 Y. Otsuki 'Levissi Village(Kaya) and the Population Exchange between Greece and Turkey' *The Island of St. Nicholas Excavation and Survey of the Gemiler Island Area, Lycia, Turkey*, Osaka University Pres, 278-284.
- Ötüken 1979 Y.S. Ötüken, 'İstanbul Kiliselerinin Fetihden Sonra Yeni Görevleri, Banileri ve Adları' *Hacettepe Beşeri Bilimler Dergisi*, X, 2, Ankara, 71- 82.

- Özcan 2006 K. Özcan, ' Anadolu'da Selçuklu Kentler Sistemi ve Mekansal Kademelendirme (1)', *METU JFA*, c:2, 21-61.
- Pala 2009 İ. Pala, *Tavan Arası*, İstanbul.
- Peschlow 1975 U. Peschlow, 'Die Kirche des hl. Nikolaos in Myra' *Antike Welt*, 4, Mainz, 15-28.
- Pekak-Durukan-
Acun-Ötüken 1986 M.S. Pekak - A.Durukan- H. Acun- S.Y. Ötüken, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler IV (Bursa Çevresi)*, Ankara.
- Pekak 1998 M.S. Pekak, 'Kapadokya'da Post- Bizans Dönemi Dini Mimarisi 1: Nevşehir ve Çevresi' *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, c.I, Ankara, 1-45.
- Pekak 1999 M.S. Pekak, "18.-19. Yüzyıllarda Niğde ve Çevresinde Hıristiyan Dini Mimarisi" *XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, c. I, 25-48.
- Pekak 2009(a) M. S. Pekak, 'Kappadokia Bölgesi Osmanlı Dönemi Kiliseleri: Örnekler, Sorunlar, Öneriler' *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, c: 2, 249-277.
- Pekak 2009(b) M. S. Pekak "Mustafapaşa (Sinassos), Konstantin ve Helena Kilisesi, Kilise I, Kilise II, Kilise III, Kilise IV", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 26(1), 163-186.
- Pekak 2009 (c) M.S.Pekak "Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Gayrı Müslim Vatandaşların İmar Faaliyetleri ve Mustafa Paşa (Sinassos)". *Bilig*, 51, 171-204.
- Ruzicka 1992 S. Ruzicka, *Politics of a Persian Dynasty: The Hecatomnids in the Fourth Century B.C.*, University of Oklohama.

- Salışık 1968 S. Salışık, *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Etnik-i Eterya*, İstanbul.
- Schweinfurth 1953 P. Schweinfurth, 'Bizans İkonografyasında İsa', (çev. Semavi Eyice), *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, c:3, sayı: 5-6, makale 1-20.
- Sevin 2001 V. Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara,
- Sezen 2006 T. Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Ankara.
- Sofuoğlu 1994 A. Sofuoğlu, *Kuva-yı Milliye Dönemi'nde Kuzeybatı Anadolu*, Ankara.
- Sonyel 1973 S. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, c. I, Ankara.
- Sonyel 1975 S. Sonyel, *Türk Yunan İlişkileri ve Megolo İdea*, Ankara.
- Sonyel 2002 S. Sonyel, 'Mondros'tan Samsun'a Türk Kurtuluş Mücadelesi'nin Doğuşu Türkler' , *Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara, 608-615.
- Soykan 2000 T.Soykan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimler*, İstanbul.
- Soyluer 2006 S. Soyler, 'XX. Yüzyıl Başlarında Mentеше Sancağı'nın İdari ve Nüfus Yapısı' *ÇTTAD*, V/13, 109-135.
- Soysal 2000 İ. Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları I. (1920 - 1945)*, Ankara.
- Strabon 1991 Strabon *Coğrafya Anadolu (XII, XIII, XIV)* ,(çev. A. Pekman), İstanbul.
- Şahin 1980 S. Şahin, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, İstanbul.
- Takiguchi 2010 M. Takiguchi 'Capitals in Gemiler Island and the Surrounding Areas', *The Island of St. Nicholas Excavation and Survey of the Gemiler Island Area, Lycia, Turkey*, Osaka University Press, 152-188.

- Tanış 2006 Ö. Tanış, *Germir Kiliseleri ve Panagia 'Kımsıstus Theotoku' Kilisesinin Günümüz Koşullarında Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi.
- Taşkıran 2004 B. Taşkıran, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)*, Milas.
- Tekin- Baş 2003 R. Tekin- Y. Baş, *Osmanlı Atlası (XX. Yüzyıl Başları)*, İstanbul.
- Tekindağ 1967 Ş. Tekindağ, "Osmanlı İdaresinde Patrik ve Patrikhane", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi 1*, İstanbul, 52-60.
- Texier 2002 C. Texier,, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, çev: A. Suat, Ankara, 2002.
- Tok 1997 E. Tok, Türkiye'deki Orta ve Son Bizans Dönemi Kiliselerinde Cephe Düzeni, Ege Üniversitesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir.
- Tok 2007 E. Tok, 'Bodrum Bitez Gara Kilise Mozaikleri' *III. Uluslararası Türkiye Mozaik Korpusu Sempozyumu Bildirileri*, Bursa, 55-64 .
- Tok 2012 E. Tok, Peksimet Köyü Küçük Kilise, Röleve, Restitüsyon ve Restorasyon Raporu, Muğla Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu, Muğla.
- Tosun 1998 R. Tosun, *Türk-Rum Nüfus Mübadelesi ve Kayseri'deki Rumlar*, Niğde.
- Tuğlacı 1991 P. Tuğlacı, İstanbul Ermeni Kiliseleri, İstanbul.
- Türkeş 1973 Ü. Türkeş, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, , İstanbul.
- Umar 1999 B. Umar, *Karia, İstanbul*, 1999.
- Uykucu 1983 E. Uykucu, *İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi(Coğrafya ve Sosyal Yapı)*, İstanbul.
- Uzunçarşılı 1983 İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*. c:2 Ankara.

- Uzunçarşılı 1989 İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Kitabeleri II. Kitap Afyonkarahisar, Sandıklı, Bolvadin, Çay, İsaklı, Manisa, Birgi, Muğla, Milas, Peçin, Denizli, Isparta, Atabey ve Eğridir*, İstanbul.
- Uzunçarşılı 1998 İ.H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara.
- Ürer 2003 L. Ürer, *Azınlıklar ve Lozan Tartışmaları*, İstanbul
- Vahapoğlu 2005 M. H. Vahapoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar*, Ankara.
- Varlık 1999 M.Ç. Varlık, 'Anadolu Eyaleti', *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 3, Ankara, 143- 156.
- Wittek 1999 P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, (çev. O. Gökyay), Ankara.
- Zäh 2003 A. Zäh, *Zur Typologie Kirchlicher Architektur im Südwestlichen Kleinasien*, Germany.

SÖZLÜK

Altar: Kiliselerde ayin sırasında kullanılan masa.

Apsis: Kilisenin doğusunda yer alan içten yarım daire planlı, kutsal kabul edilen bölümdür.

Bema: Naosun doğusunda, ayinle ilgili litürjinin hazırlandığı kutsal bölümdür.

Cizye: Gayrimüslim erkeklerin devlete ödedikleri, durumlarına göre miktarı değişebilen vergi çeşididir.

Galeri: Kiliselerde yan neflerin üzerinde, kadınlar bölümü olarak işlev kazanmış birimlerdir.

Gayrimüslim: Vatandaşlar arasında bir fark gözetilmeksizin Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan ve Müslüman olmayan tüm topluluklara verilen isimdir.

Gynekaion: Narteksin üzerine inşa edilen, kadınların ibadete katılması için tasarlanmış birimlerdir.

İkonostasis: Kiliselerde bema alanında yer alan ikonostasis, apsis, altar ve kutsal alanı, naostan ayıran birimdir.

Narteks: Kilisenin ana mekânına açılan giriş bölümüdür.

Naos: Kiliselerde inananların ibadet amacıyla kullandığı ana bölümdür.

Tahrir: Osmanlı Devleti içindeki nüfusu ve sahip oldukları arazileri düzenli olarak sayım ve kaydetme yolu ile teftiş etmesi yöntemidir.

Templon: Bemayı naostan ayıran bölümdür.

Zımmi: İslam Devleti'nin hâkimiyetini kabul etmiş halklara verilen isimdir. İnanışları gereği Kutsal Kitap'ların kendilerine indiği kabul edilen inanç toplulukları bu gruba girmektedir. Bu gruptaki halklar Müslüman bir devletin sınırlarına dâhil edilip, o devletin koruma ve himayesini kabul ederse, Zımmi (himaye, sahip çıkma, emanetlerini koruma) statüsüne geçmiş olur.

ÖZGEÇMİŞ**Kişisel Bilgiler:****Adı Soyadı** : Nilgün ŞAHİN**Doğum Yeri ve Tarihi** : Ortaca/ Muğla, 1979**Eğitim:****Lisans Öğrenimi:** Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sanat Tarihi
Bölümü**Yüksek Lisans Öğrenimi:** Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Arkeoloji
Ana Bilim Dalı**Bildiği Yabancı Diller:** İngilizce**İletişim:****E-Posta Adresi :** nlgnsahn@gmail.com**Tarih:** Temmuz, 2013